

ՆԱՏԱԾԱ ՊՈՐՊՈՍՅԱՆ

ԳՐՈՂՆ ՈՒ ՈՒՍՈՒՅԻՉԸ...

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԵՁ ԵՎ ԱՆԴԻՆ

ՆԱՏԱՇԱ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ԳՐՈՂՆ ՈՒ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ...

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԵՉ ԵՎ ԱՆԳԻՆ

«Դիզակ պլյուս» հրատարակչություն
Ստեփանակերտ-2017

ՀՏԳ 821.19.0
ԳՄԳ 83.3(5Հ)
Պ 797

Գիրքը հրատարակվում է ԼՂՀ ԿԳՍ նախարարության երաշխավորությամբ և բանաստեղծուհի Նելլի Ավակովա Գրիգորյանի ֆինանսական օժանդակությամբ:

**Նվիրվում է Լևոն Ադյանի զավակների՝
Մհերի և Զորայրի հիշատակին**

Պողոսյան Նատաշա
Պ 797 Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին/
Ն. Պողոսյան.- Ստեփանակերտ: «Գիգակ պլյուս» հրատ.,
2017.- 144 էջ:

«Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին» գրքի հեղինակ Նատաշա Պողոսյանը համապարփակ քննության է առել անվանի գրող Լևոն Ադյանի գեղարվեստական արձակը: Ուսուցչուհին այդ վերլուծություններն ու քննությունները կատարել է աշակերտների մասնակցությամբ: Գրողի ստեղծած իրականությունը, մարդկային զգացումներն ու իդեալները նորովի են համադրվում ուսուցչուհու գեղարվեստական խոսքում ու համոզմունքներում: Նա կարողացել է ներկայացնել գրողի ասելիքի ճշմարտությունը, հայրենիքը սիրելու, ճշմարիտ ապրումին ու խոհին հարազատ լինելու մղումը, ինչը՝ որպես արժեք, փոխանցել է աշակերտներին, իսկ հիմա նաև՝ ընթերցողների լայն շրջանակներին:

ՀՏԳ 821.19.0
ԳՄԳ 83.3(5Հ)

**ՈՒՍՈՒՑԻՉՆ ՈՒ ԳՐՈՂԸ՝
ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ԶՐՈՒՑԱԿԻՑՆԵՐ**

Անվանի գրող Լևոն Ադյանի գեղարվեստական արձակը տարողունակ է իր ասելիքով ու կատարմամբ: Այն իր նշանակալի ու ուրույն տեղն ունի արդի հայ գրականության մեջ: Անցյալ դարի 60-ականներին գրականություն մտած արցախածին գրողի գրական միջավայրը հիմնականում Արցախն է, իսկ գրական կերպարների նախատիպերը՝ արցախցու տեսակը խտացնող մարդիկ: Շուրջ 60-ամյա գրական գործունեության ընթացքում (որի մեծ մասն անցել է Բաքու քաղաքում) գրողը մի քանի տասնյակ ժողովածուներ է հանձնել ընթերցողի դատին: Գրողի ստեղծագործական ճակատագիրը, սակայն, բեկվել է՝ կապված 20-րդ դարի վերջին Ադրբեջանի հայաբնակ վայրերում սկիզբ առած հայկական ջարդերի և կազմակերպված տեղահանությունների հետ: Որպես իր ժողովրդի անբաժանելի մասնիկ՝ Լևոն Ադյանն իր վրա կրել է այդ դաժան ժամանակների բոլոր անդրադարձումները՝ լինելով բնավեր ու տարագիր, կորցնելով ձեռագիր տասնյակ ստեղծագործություններ, իր վրա առնելով ճակատագրի ամենադաժան հարվածները: Արձակագրի մեջ, սակայն, չի լռել գրելու աստվածատուր ջիղը: Անմարդկային փորձությունների միջով անցած գրողը տարագրության մեջ շարունակել է գրականացնել ադրբեջանահայության ջարդուփշուր արված հավատը, արյունոտված երազանքների փշրանքները, ընդհանրության մեջ՝ այն գեհեմը, որի մեջ հայտնվել են այդ երկիրն իրենց հայրենիքը համարած և իրենցով շենացրած մարդիկ: Որպես ականատես գրող՝ Լ. Ադյանը ստեղծել է «Հեռացող եզերք» (1990) վեպը, որն այդ ժամանակներում ապրած մարդու կյանքի գիրքն է: Վեպն ուշացումով է հասել ընթերցողին: Շուրջ քսանհինգ տարի անց միայն տպագրվեց և ունեցավ լուրջ արձագանքներ ու արժևորումներ: «Իսկական իմաստով,- գրում է ակադեմիկոս Ս. Սարինյանը,- «Հեռացող եզերք» ժամանակակից վեպ է՝ սինկրետիկ կառուցվածքով, ուր պատումի էպիկական ձևությամբ համատեղվում է քնարական և իմաստասիրական ստորագումներով» («Գրական թերթ», 2017թ., ապրիլ, թիվ 12):

ԼԳՀ վաստակավոր մանկավարժ Նատաշա Պողոսյանի գիրքը «Հեռացող եզերքի» բազմաթիվ արձագանքներից մեկն է՝ իր խտության ու ինքնատիպության մեջ խրախուսելի: Մեր ժամանակներում ստեղծվող արժեքավոր շատ գրական գործեր դուրս են մնում գրականության դպրոցական ծրագրերից: Այս գիրքը գալիս է հուշելու, նաև սովորեցնելու,

թե ինչպես ծրագրից դուրս գրողներին դարձնել աշակերտության սեփականությունը: Ճիշտ հասկանալով գեղարվեստական գրականության գործառույթները՝ գրականության վաստակաշատ ուսուցչուհին տարբեր եղանակներ ու մեթոդներ է հուշում գրողի գրական ժառանգությունն աճող սերնդին ճիշտ մատուցելու համար: Գրքում տեղ գտած բազմաթիվ աշակերտների գրավոր արձագանքներն ուսուցչուհու հաջողությունների վկայություններն են:

Ուշագրավ են նաև «Իրիկնային աղջամողջ» և «Անձրեից հետո» ժողովածուներում ընդգրկված մի շարք ստեղծագործությունների վերլուծությունները, որոնցում գրողի ստեղծած իրականությունը, մարդկային զգացումներն ու իդեալները նորովի են սինթեզվում ուսուցչուհու գեղարվեստական խոսքում ու համոզմունքներում: Պատկերավորման արտահայտչական միջոցներով, բառապաշարի շերտավորման նուրբ զգացողությամբ նա կարողացել է հմտորեն ներկայացնել Լևոն Աղյանի աշխարհընկալումն ու կենսագրացողությունը, գրողի ասելիքի արժեքայնության նշածողը և դա մանկավարժի բարձր վարպետությամբ փոխանցել աշակերտներին: Մանկավարժի իր վերլուծություններում ուսուցչուհին կարողացել է հավուր պատշաճի ներկայացնել Աղյանի ստեղծագործությունների թեմատիկայի արժանիքները՝ բնությունից մինչև մարդկային կերպարներ, զգացմունքներ ու ապրումներ: Ուսուցիչն ու գրողը դառնում են անտեսանելի գրուցակիցներ՝ իրական ու անդին, և այդ չիրականացված գրույցը օրգանապես կապվում է տեքստին ու ենթատեքստին՝ այն դարձնելով նպատակային, դիպուկ և ներգործուն: Գրողի տառապանքը դառնում է ուսուցչուհու տառապանքը, հեռացող եզերքում ապրող մարդկանց հոգսը՝ նրա հոգսը: Լևոն Աղյանի ստեղծագործությունները դարձնելով լայն քննարկման նյութ՝ Նապաշա Պողոսյանը կարողացել է ներկայացնել գրողի ասելիքի ճշմարտությունը, հայրենիքը սիրելու, ճշմարիտ ապրումին ու խոհին հարազատ լինելու մղումը: Ճշմարտացիություն ու թափանցիկություն, զերծ սենտիմենտալ ու մակերեսային դիտարկումներից, այսպիսին է ուսուցչուհու ասելիքը, ինչը՝ որպես արժեք, փոխանցել է աշակերտներին: Նման մեթոդական ձեռնարկները ցպահանջ են մեր դպրոցներում՝ գրականության դասերի արդիականությունը ապահովելու համար:

Ժաննա Բեգլարյան

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

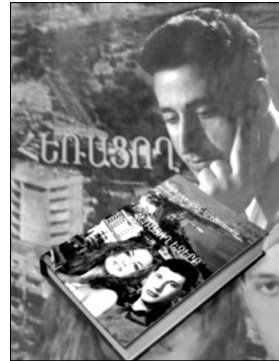
**ԼԵՎՈՆ ԱԳՅԱՆ ՀԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐ՝
ՀԵՌԱՎՈՐ ԵԶԵՐՔԻՑ**

Արձակագիր, թարգմանիչ, հրապարակախոս Լևոն Ոսկանի Ադյանը ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Չլդրան գյուղում: Ավարտել է հարևան Առաջածոր գյուղի միջնակարգ դպրոցը, հետագայում ուսումը շարունակել Ադրբեջանի Լենինի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի պատմաբանասիրական և Երևանի պետհամալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետներում: Քսանհինգ տարի աշխատել է Ադրբեջանի գրողների միությունում՝ որպես «Գրական Ադրբեջան» հանդեսի արձակի բաժնի վարիչ, այնուհետև՝ բաժինների վարիչ, գլխավոր խմբագրի պաշտոնակատար: Եղել է այդ հանդեսի խմբագրական կոլեգիայի անփոփոխ անդամը, Ադրբեջանի գրողների միության հայկական բաժանմունքի փոխնախագահ, Ադրբեջանական ՍՍՀ մամուլի պետական կոմիտեի խմբագրական խորհրդի անդամ, «Արմյանսկի վեստնիկ» ռեգիոնալ թերթի գլխավոր խմբագիր, Պյատիգորսկ քաղաքի հայկական համայնքի ղեկավարի տեղակալ:

Նա հեղինակ է ինքնուրույն ու թարգմանական ավելի քան երեսուն արձակ գրքերի՝ «Կյանքի ճանապարհին», «Հեռու լեռներում», «Իմ երկրի մարդիկ», «Կորսված բարդիներ», «Այն հեռավոր ամռանը», «Տունը գյուղի ծայրին», «Չորում աղմկում է գետը», «Աշմանային ցրտեր», «Մոռացված երգ», «Դարձ ի շրջանս յուր», «Հեռացող եզերք», «Իրիկնային աղջամուղջ», «Անձրևից հետո» և այլն: Գրքերը լույս են տեսել նաև այլ լեզուներով:

Բաքվի հայտնի դեպքերից հետո տարագրվել է Ռուսաստան, ապրել Լենինգրադում, Պյատիգորսկում, Սոչիում: Վերջին տարիներս բնակվում է Սանկտ-Պետերբուրգում: ԽՍՀՄ, Ռուսաստանի Գաշնության, Հայաստանի և ԼՂՀ գրողների միությունների անդամ է:

Չեռքիս տաղանդավոր արձակագիր Լևոն Աղյանի «Հեռացող եգերքն» է, հայացքս ուղղված նրա՝ կյանքից անժամանակ հեռացած երկու որդիների՝ ՄՀԵՐ և ՋՈՐԱՅՐ ԱԳՅԱՆՆԵՐԻ նկարները: Ասածուն ուղղված նրա աղերսական խոսքերը հոգուս մեջ, ցավի կսկիծով՝ այս օրերին առաջին անգամ նրա գիրքը ինձ հետ մտավ տարբեր դասարաններ, ու ես մոռացա, որ ծրագրային իմ դասաժամերն ինչ-որ տեղ իրենց տեղը զիջեցին այս գրքի չափազանց ցավոտ էջերին, որ իրական են և ոչ հորինված, իրական մի պատմություն, սիրավեպ

մի գույզի: Այնտեղ ընդհատված երազանքներ կան, սուկալի տառապանք, արյունոտ հունվար-փետրվար կա այնտեղ, իրական մի տխուր պատմություն... Եվ ահա կամաց, շատ կամաց էջերն են թերթում այդ գրքի: Հեռավոր եգերքից հանկարծ ճիչեր են հասնում մեզ՝ ահավոր մղձավանջ, մի նոր սարսափ ահարկու...

Ու նորից ցավատանջ նայում են նկարներին... Եվ հանկարծ մեկի ձայնն են լսում. «Պետք չէ...», որ կարծես սաստում է ինձ, բայց նորից շարունակում են պատմել, և ահա նորից մի քանի ձայներ. «Պետք չէ, պետք չէ, տիկին Պողոսյան...»:

Ես լսում եմ մի պահ, իմ դիմաց նստած աղջիկներն են խուլ հառաչում, արցունքներն են սքրում աչքերից, տղաները գլուխները ցած, թվում է՝ շունչ չկա կողքիս:

Այս անգամ փակում են գիրքը, որտեղ տառապանք կա մեծ, կորսված մի գեղեցիկ սեր, անհույս երազներ, հեռացող մի տխուր եգերք: Նորից են նայում տառապած սրտի գեղատեսք որդիների լուսե նկարներին... Հոգիս ճշում է ցավից. ավերված սիրո տուն կա այնտեղ, հոգու կսկիծ կա ցավոտ, արցունքոտ հիշողություն, որ հուշարձան են դարձել...

Հայկական լրատվական՝ Լուս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-02-22
«Ջրաբերդ», թիվ 04, 16-29 փետրվար, 2016 թ.

**ՀԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐ ԼԵՎՈՆ ԱԳՅԱՆԻ
ՀՈՒՇԱՐՉԱՆ ԳԱՐՉԱԾ «ՀԵՌԱՅՈՂ ԵԶԵՐՔԸ»**

Իմ մանկավարժական գործունեության ընթացքում դեռ որևէ գրքի նկատմամբ այսքան հետաքրքրություն չէի նկատել, որքան աշակերտների և ուսուցիչների մոտ եմ նկատում: Այս օրերին այն անցնում է ձեռքից ձեռք, միայն թե ընթերցեն: Օրեր առաջ իմ ձեռքի միակ գիրքը շրջում էր դասարանից դասարան, պարզվեց՝ շրջկենտրոնի գրադարանում եղած երկու գիրքն էլ հապշտապ վերցրել են մեր աշակերտները:

Փորձեցի օտար ափերում ապրող գրողի հետ կապ հաստատելով՝ մի քանի գիրք հայթայթել ընթերցասերների համար: Մի՞թե սա ուրախալի փաստ չէ, որ «Հեռացող եզերքը»՝ իր սուղ տպաքանակով, այսքան շատ ընթերցողներ ունի, բայց դրա կողքին դեղնած, փոշոտված բազմաթիվ գրքեր կան, զուցե նաև մի քանի անգամ վերահրատարակված, որ երբևէ ընթերցող չեն ունեցել: Որպես դպրոցի ուսուցչուհի՝ փորձում եմ իմ կարծիքն արտահայտել, որ ցանկալի եմ համարում օժանդակելն արձակագիր Լևոն Աղյանի «Հեռացող եզերք» վեպի վերահրատարակմանը:

Լևոն Աղյան արձակագիր գրողին դեռ գիտեի դպրոցական տարիներից, բայց այս փետրվարյան օրերին իմ դասարաններում դասաժամերս սկսվեցին ու վերջացան նրա «Հեռացող եզերքով», իսկ դրա կողքին նա մեզ հետ էր որպես երկու որդիներ կորցրած հայր, որ իր տառապանքով իմաստնություն էր հաղորդում, կոփում մեր հոգին ու միտքը:

Ես այս օրերին ցավագին ճիչեր լսեցի, արցունքոտ աչքեր տեսա դպրոցականների, ցավից կծկված սրտեր, հառաչանքներ, որ իմն էին նաև:

Տարիներ առաջվա մեր հարևան երկրի եղերական ոճրագործությունը հայերի նկատմամբ՝ սիրո գեղեցիկ ողբերգական պատմությամբ, մեզ կապել էր իրական կյանքի մի նոր ողբերգության հետ, այստեղ հերոսներ կային իրական, որ եղել են, բայց հիմա չկան, ու այդ կերպարների մեջ իրենց լուսե հայացքներով մեր հիշողություններում հավերժ կմնան հուշարձան դարձած ՄՀԵՐ և ԶՈՐԱՅՐ ԱԳՅԱՆՆԵՐԸ՝ մի հիասքանչ «Հեռացող եզերքով», որ այս օրերին դարձավ մերը արցախցի՝ մեզ հայրենակից արձակագիր Լևոն Աղյան ԳՐՈՂԻ ու հրաշալի ՄԱՐԳՈՒԻ կերպարով:

«Լուսարար», թիվ 4-5, 2016 թ.

ՄԻ ՏԵՈՒԻՐ «ՀԵՌԱՅՈՂ ԵԶԵՐՔ»

Իմ փոքրիկ գրադարանում «Հեռացող եզերքն» իր արժանվույն տեղն ունի, բայց փետրվարյան այս օրերին, երբ մոտենում է մեկ այլ եղեռնի հիշատակի օր, այն դառնում է իմ ձեռքի գիրքը: Դա իրական մի պատմություն է, սիրավեպ մի գույգի, որ պատահաբար հանդիպել են իրար այս մեծ աշխարհի հարյուրավոր ճանապարհների խաչմերուկներից մեկում, առանց իմանալու, թե ինչ է սպասվում իրենց այդ պատահական հանդիպումից հետո:

11-րդ դասարանում եմ, դաս պատմելու համար ձեռք բարձրացրած աշակերտին հասկացնում եմ, որ ասելիք ունեմ, և կամաց, շատ հանգիստ իմ պայուսակից հանում եմ մի գիրք՝ շքեղ կազմով, սիրահար գույգի լուսանկարով...Մի ամբողջ քաղաք կա այնտեղ փռված, մի ամբողջ կապուտաչ ծով կա դրա կողքին, և վերևից երևացող երկնքի լազուրում մի անուն՝ ԼԵՎՈՆ ԱԳՅԱՆ, ու բարձրահարկ շենքերի գլխավերևում թառած մի տխուր «Հեռացող եզերք»։ Գրողի անունը ծանոթ էր շատերին, և ահա աշակերտուհիներից մեկը հպարտությամբ բարձրաձայնում է՝ նա մեր գյուղից է, մյուսները զարմացած նայում են նրան, ու ես բացում եմ էջը, որ կարդամ մի փոքրիկ պատմություն իրական, մի կյանք գրողի մասին, որ ծնվել է մեզանից ոչ հեռու մի հրաշալի գյուղում, սովորել է նա մեկ այլ հարևան գյուղի դպրոցում, ուղիղ քառորդ դար ապրել է այժմ մեզ թշնամի երկրում, բայց երբ այնտեղ հայերի մի նոր եղեռն է եղել, մի կերպ փրկվել է այդ գեհեռնից ու հիմա ապրում է մեկ ուրիշ հեռավոր եզերքում:

Իմ դասը տարբերվեց այդ օրը: Գիտեի, որ փետրվարյան սպանդի մասին նրանց ստեղծագործական մտքերում նոր ծնված անհանգիստ ապրումներ կլինեն, ցավից հառաչող ձայներ..., ու ես փակեցի գիրքը, այն նորից բացելու՝ իմ աշակերտներին տված խոստումով: Եվ հաջորդ օրն այն նորից բացվեց՝ գրողին ուղղված ցավալի տողերով. «Հարգելի՛ Լևոն Ադյան, համոզված եմ, որ տագնապած և հուզախուժ հոգով եք գրել այս վեպը, բայց ես էլ քարացած ու խռովահույզ հոգով եմ ընթերցում, մարմինս դողում է սարսափից, երբ լսում եմ զոհերի աղերսող ձայնը: Իմ կարծիքով, այս գիրքը պետք է տարածվի ամենուր, որպեսզի բուլորն իմանան, թե ինչպես մի գայլի ռհմակ դաժանաբար հոշոտեց մի ամբողջ գառան հոտ արյունոտ Բաքվում և Մումգայիթում»/Գասպար-

յան էդիտա/։ «Մարդկության դեմ իրականացված ոճրագործությունները չեն արժանանում անաչառ գնահատականի, այսպիսի համարձակ գրողները միայն կարող են օգնել՝ թղթին հանձնած իրական պատմությանը, որ հետագայում նման ոճրագործությունների կրկնություն չլինի» /Բաղդյան Իննա/։ «Ես շատ հավանեցի «Հեռացող եզերքը», այնքան ճշգրիտ ու շոյող քնքշանքով է նկարագրվում ամեն ինչ, որ դրսում թափվող ձյան սառը փաթիլներից ցրտաշունչ դարձած մթնոլորտը չի ազդում ներքնաշխարհիս տաքության վրա։ Նոր եմ սկսել ընթերցել վեպը, բայց հոգուս հարազատ է թվում, մեծ է ձգողական ուժը և ուզում եմ հենց այսօր մինչև վերջ կարդալ այս գիրքը»/Անդրյան Անգելինա/։ «Գիրքը կարդացի սրտի անհանգիստ տրոփյունով, մեկընդմեջ արցունքներս երկչոտ դողում էին թարթիչներիս վրա... Ինչքան նախանձեղի ու գեղեցիկ սիրո պատմություն է, կներե՛ս, սի՛րտ իմ, չէի ուզում քեզ նեղացնել, չէի մտածում, որ այդքան ուժգին ու խորը կարճագանքես Լեռնյի և Ռենայի սիրո ողբերգությանը։ Այս պահից մտորում եմ՝ երանի թե դառնայի հայտնի դերասանուհի, ֆիլմ նկարահանվեր, Ռենայի դերում լինեի, ու այն տարածվեր աշխարհեաշխարհ»/Հովսեփյան Լիլիթ/։

12-րդ դասարանում եմ։ Ձեռքիս նորից «Հեռացող եզերքն» է, ու կամաց-կամաց էջերն եմ թերթում այդ գրքի։ Անցած դարավերջի մի սուկայի իրադարձություն, որ եղավ արյունոտ մի երկրում, այնտեղ, ուր հայեր են ապրել մաքուր ու ազնիվ տքնանքով։ Այո՛, մի նոր եղեռն է եղել հայերի, իր էջերում այդ մասին է պատմում այս գիրքը, այնտեղ ընդհատված երազանքներ կան, սուկայի տառապանք կա հայերի, արյունոտ հունվար-փետրվար կա այնտեղ, իրական մի տխուր պատմություն։

Դասի թեմային համահունչ չէ իմ խոսքը, ու դասարանի լռությունը ճեղքում է իմ ձայնը, որ վարանոտ էր ու շատ ցավալի։ Մի պահ չեմ շնչում կարծես, ուզում եմ լսելի դառնա անհանգիստ տրոփյունը սրտիս։ Ես պատմությունն էի պատմում այն հեռավոր եզերքի, որ դարձել էր «որպես հիմն ու սգերգ» մեկ ուրիշ իրական պատմության։ Ես լռում եմ մի պահ, իմ դիմաց նստած աղջիկներն են խուլ հառաչում, և հանկարծ նրանցից մեկը խոսում է կարծես ինքն իր հետ «Այս անգամ ուրիշ կլինի իմ զգացածը, երբ մոտենամ զոհերի հուշարձանին, այս անգամ իմ ապրումներն ուրիշ կլինեն, երբ ծաղիկներ դնեմ այդ քարե հուշակոթողին»/Ստեփանյան Իննեսա/։ Ապա մեկ ուրիշն է խոսում. Տիկին Պողոս-

յան, մեր հայրենակից Լևոն Աղյանին փոխանցե՛ք, որ ես սիրում եմ նրա գրած ամեն մի ստեղծագործությունը և կարդացել եմ արդեն նրա «Այն հեռավոր ամռանը»» /Հարությունյան Շուշան/:

Փակում եմ գիրքն այդ տխուր, բայց ինձ ուղղված հարցումներ կան դեռ. «Այդ գիրքն ուզում ենք ունենալ, ինչպե՞ս կարող ենք գտնել այն»:

Ես հուզված դուրս եկա դասարանից, որ մտնեմ մեկ ուրիշ դասարան... Ու նորից թերթում եմ այդ գիրքը, այնտեղ պատմություն կա տխուր, մի անցած հեռավոր տառապանք, այնտեղ կորսված սեր կա գեղեցիկ ու հեռացած մի տխուր եզերք:

Հաջորդ ժամին 7-րդ դասարանում եմ: Ամեն ինչ չէ, որ կարող եմ այստեղ ասել արյունոտ ոճիրից, բայց զարմացած հայացքներ կան ինձ ուղղված, և ահա լսում եմ նրանց. «Իմ կարծիքով, գրողը մեծ հայրենասեր է: Ցանկալի է, որ այս գիրքը ամենուր տարածվի, որ բոլորը տեղեկանան, թե ինչ է եղել այդ արյունոտ օրերին»/Պետրոսյան Կարին»/:

«Իմ ուսուցչուհու միջոցով նա դարձավ իմ համար մի նոր ուսուցիչ, ես ուզում եմ ասել նրան. «Հարգելի՛ Լևոն Աղյան, Գուրբ այդ վեպով շատ բան սովորեցրիք ինձ»»/Հարությունյան Հարություն/: «Հոգուս հարազատ դարձավ այն, ամբողջ հայությունը պետք է ընթերցի այդ տխուր գիրքը»/Ալվազյան Գարիկո/: «Ես ուրախ եմ, որ իմ մայրիկն էլ սովորել է այն նույն դպրոցում, որի տաղանդավոր սաներից մեկն է եղել Լևոն Աղյանը: Ես վաղուց քաջածանոթ եմ նրա անվանը, խոստանում եմ ընթերցել նրա բոլոր ստեղծագործությունները, նաև շնորհակալ եմ իմ հայրենակցին, որ այս գրքով ես հասկացա, թե ինչ է Մումգալիթը»/Հակոբջանյան Մերի/:

10-րդ դասարանի՝ իմ հաջորդ դասաժամերին աշակերտների խոսքերում անկեղծ խոստովանություն կար. «Այդ դասաժամը տարբերվեց մյուսներից: Ուսուցչուհիս մեզ համար ընթերցեց մի քանի հատվածներ այդ գրքից, մենք ապշած լսում էինք... Սկսեցի մտածել՝ երևի անչափ մեծ հայրենասիրությունն է ստիպել գրողին, որ նա գրի այդ գիրքը: Անհամբեր սպասում եմ, թե երբ ձեռք կբերեմ այն»/Գավթյան Տաթևիկ/:

«Առաջին հերթին այդ գրքի կազմի հրաշագեղ նկարն ինձ հետաքրքրեց, իսկ երբ ուսուցչուհիս խոսեց այդ գրքի մասին, դասերից հետո, երբ գնացի տուն, առաջին գործս եղավ բացել համակարգիչը, գտնել այն ու կարդալ: Շատ ազգասեր, բարեհոգի մարդ պիտի լինի գրողը, որ ստեղծի այդպիսի գիրք» /Իսրայելյան Լիանա/: «Մեր դասարանում այդ դա-

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

սաժամին անսովոր լռություն էր, հոգիս խռովված էր, հագիվ էի գապում արցունքներս, այնտեղ իրականություն կար և մեծ ողբերգություն, այնտեղ չարիքին հակադրված էր մի գեղեցիկ սիրո պատմություն: Ես ուզում եմ դիմել Լևոն Ադյան գրողին: «Դուք մի հրաշալի գործ եք ստեղծել, մի տխուր հուշարձան, որ ոչ մի ահաբեկչի ձեռք չի հասնի նրան»/Գրիգորյան Սեդա/:

Ու նորից փակում եմ այդ գիրքը, որտեղ տառապանք կա մեծ, կորսված մի գեղեցիկ սեր, անհույս երագներ, հեռացող մի տխուր եզերք: Նորից եմ նայում գրքին, որտեղ մի գեղեցիկ գույգ կա, ավերված սիրո մի տուն, արցունքոտ մի հիշողություն, որ հուշարձան է դարձել:

«Լուսարար», թիվ 4-5, 2016 թ.

«Ազատ Արցախ», 3 մարտի 2016 թ.

«Ջրաբերդ» թիվ 04, 16-29 փետրվար, 2016 թ.

**ԴԱՐԱՎԵՐՋԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ
«ՀԵՌԱՅՈՂ ԵՋԵՐՔ» ԳՐՔԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ
ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ**

2016թ. փետրվարի 27-ին մասնակցեցի Ստեփանակերտի Մուրացանի անվան քաղաքային գրադարանում կազմակերպված միջոցառմանը: Դարավերջի սումգայիթյան ոճրագործությունը դատապարտվեց Լևոն Աղյանի «Հեռացող եզերք» գրքի վերլուծության շրջանակներում՝ տարբեր ելույթ ունեցողների կողմից:

Միջոցառումը շատ հետաքրքիր էր, նպատակային, այն կազմակերպվել էր գրադարանի տնօրեն Մարիա Սարգսյանի և գրքի խմբագիր Միքայել Հաջյանի նախաձեռնությամբ, որտեղ տեսակապով գրքի քննարկմանը մասնակցեց մաս գրողը: Ինձ էլ բախտ վիճակվեց մի քանի խոսք փոխանակել հեղինակի հետ, որ սահմանամերձ բնակավայրի դպրոցի ուսուցչուհիս սրտի անհանգիստ տրոփյունով առաջին անգամ մասնակցում է այսպիսի հանդիպման և ջերմ ողջույններ է բերել դպրոցի մանկավարժական և աշակերտական կոլեկտիվների կողմից:

Շնորհակալական զգացումով դպրոցի ուսուցչուհիս հեղինակի գրքերից ստացա Մ. Հաջյանից: Օրվա գեղեցիկ տպավորությանն ավելացավ մի նոր անակնկալ, երբ դպրոց մուտք գործած գրքի մասին, իմ ելույթին ի պատասխան, միջոցառման մասնակից Ջարինե Սառաջյանն ինձ հղեց այս տողերը. **«Շատ լավն էր Ձեր ելույթը, սրտի թրթիռով**

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

Էի լսում Չեր աշակերտների անկեղծ խոստովանությունները: Կարծես նոր սերունդը սիրո խոստովանություն էր անում հայ գրքին՝ Լևոն Ադյանի «Հեռացող եզերք»-ով... Դուք Չեր մանկավարժական գործունեությանը հերքում եք այն կարծրատիպը, որ այսօր ընթերցողը հեռացել է գրքից... Դուք աշակերտներին մոտեցնում եք գրքին, արթնացնում նրանց մեջ սեր և հետաքրքրություն գրքի հանդեպ, որն արժանի է գովեստի»:

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ՛, ԵՄ ՍԻՐՈՒՄ ԵՄ ՉԵՉ

Օրեր առաջ էր: Աշակերտների հետ վերջին օրերի միջոցառումներից էինք խոսում, նորից նրանց ուշադրությունը սևեռվեց մեր համերկրացի արձակագիր Լևոն Աղյանի «Հեռացող եզերք» գրքի քննարկմանը: Մի տեսակ լարված և շատ ուշադիր լսում էին:

Իմ գրույցից հետո անխոս հայացքներ են նկատում, կարծես ուզում են նորից լսել: Լռությունը խախտում են ես. «Ինչ եք զգում այս պահին»: Անհասկանալի շարժ նկատվեց դասարանում, յուրաքանչյուրը յուրովի մտքերի մեջ ընկավ, բայց ուշադրությանս արժանացավ այս մեկը, որ ասված էր հո-

գով, սրտի անկեղծ թելադրանքով. **«Շնորհակալ եմ Ձեզ, տիկին Պողոսյան, որ այս օրերին պատմեցիք մեզ մի մարդու մասին, ում նկատմամբ կյանքը դաժան է եղել և իր ստեղծագործություններով սիրված է բոլորի կողմից: Ես չեմ տեսել գրողին, բայց ընդունում եմ նրան իմ պապիկի պես»:**

Ընդհատում են ընթերցումս, ուշադիր նայում աշակերտիս, հոգիս բերկրանքով է լցվում, բայց նաև անհանգիստ մտորում եմ, իսկ գուցե նա կյանքից նոր հեռացած իր պապիկի⁶ն է կարոտում: Այդ պահին աշակերտների այս ու այն կողմից լավող ձայներն են լսում...Իմ սաստող հայացքը նրանց լռեցնում է, բայց բույե առաջ ուզում եմ կարդալ մյուս տողերը. **«Ես ինձ հանգիստ եմ զգում Ձեր դասերին, զգում եմ հոգու հանգստություն, անսահման պարզություն եմ տեսնում: Անշահ ուսուցչուհի, Ձեր նման երկուսը կան իմ կյանքում՝ Աստված և մայրս: Ես սիրում եմ Ձեզ, տիկին Պողոսյան»:**

Անսահման սիրով նայում եմ նրան, ուզում եմ ինչ-որ խոսքեր մրմնջալ, կարծես չի ստացվում, բայց լռության մեջ գրկում եմ նրան անխոս, անշշուկ...

Հաջորդ օրը 7-րդ դասարանում հայացքս ուղղում եմ դեպի իմ աշակերտ Արեգ Ստեփանյանը, ուշադիր նայում է ինձ, իսկ ես, գուցե և զարմանալի դասարանի մյուս աշակերտների համար, նրան շնորհակալություն եմ հայտնում: Բոլորն ուշադիր նայում են մեզ, իսկ նա՝ ձեռքերը

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

դրած մատարանին, ուղիղ կեցվածքով մատած, հանկարծ բարձրաձայնում է. «**Ես երեկ ճիշտ եմ ասել, տիկին Պողոսյան, շատ անկեղծ, իրոք, սիրում եմ Ձեզ...**»:

«**Ինչքան լավ է, որ ես ուսուցչուհի եմ, և նա սիրում է ինձ**», - ներքուստ մտորում եմ... Նույնքան լավ է, որ ես 5-րդ դասարանում արտասովել եմ, երբ «Գլխոր» եմ ընթերցել: Այո՛, շատ լավ է, որ այդ օրվանից էլ որոշել եմ ուսուցչուհի դառնալ, և ինչքան շատ բաներ կան, որ ինձ ուսուցչուհի են դարձրել ու շարունակում են ուսուցչուհի պահել...

*Հայկական լրատվական Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն» 2016-03-09
<http://usarmenianews.com/am-n-1905.html>*

**ԱՅԳ ՕՐԵՐԻ ՄԵԱԿ ՓՐԿՈՒԹՅՈՒՆՍ
ԱՅԳ ԳԻՐՔՆ ԷՐ**

Սա մի փոքրիկ հայրենիք է, առանց նրան չենք կարող ապրել: Մարտակերտում եմ, և իմ տան պատերի ներսում վայելում եմ մի անսովոր հանգստություն, որ մինչ այդ երբևէ չէի զգացել: Քաղաքիս հանդարտությունն եմ վայելում՝ խուսափելով նայել այն ավերածություններին, որ ապրիլյան պատերազմական օրերին ենթարկվել էր մեր սահմանամերձ բնակավայրը: Առավոտյան պատուհանիս տակ ծլվլացող թռչունների ճովողյունից արթնացա, մի պահ ինձ թվաց՝ ոչինչ էլ չի եղել... Ժամեր տևող հանդարտությունը մի անորոշ անհանգիստ վիճակ ստեղծեց հոգումս, երբ դուրս եկա բակ ու այդտեղ էլ զգացի մեր շենքի հարակից մյուս տների խաղաղ անդորրը:

Կարոտում եմ մարդկանց ձայներին, բակում խաղացող երեխաների աղմուկ-աղաղակին ու այդ կարոտով փարվում եմ իմ անցյալ օրերին ու նորից հիշում ապրիլի 2-ը, երբ հեռախոսագնդից հնչող ձայնը մեզ համոզում էր, որ բոլոր կանայք ու երեխաները պետք է տարհանվեն:

Բույեներ հետո բակում կանգնած մեքենայի վարորդը շտապեցնում է մեզ: Տառապանքի դրոշմը դեմքիս, հոգիս ալեկոծված՝ փակեցի բնակարանիս դուռը, բայց նորից այն բացեցի ու մտա տուն:

Հարավոփոխ մտքերի մեջ, թե ինչ կարող եմ ինձ հետ վերցնել, հայացքս գամվեց սեղանին դրված գրքերին: Լսում եմ դրսից եկող ձայները, որ շտապեցնում էին ինձ, նույնիսկ այդ պահին հրետակոծությունից կարող էր մեքենան օդ բարձրանար, բայց ես ինձ հետ վերցրի մեր հայրենակից գրող, արձակագիր Լևոն Ադյանի՝ այս վերջին ամիսների իմ ձեռքի գրքերը:

Ինչո՞ւ վերցրի դրանք, գուցե այնտեղ տառապանք կար ու սարսափներ տեսած մարդու կերպա՞ր, որ իր մարդասիրությունն էր հակադրել աղբբեջանական ոճրագործությանը, որ կատարվեց անցած դարավերջին Բաքվում և Սումգայիթում/«Հեռացող եզերք»/: Կամ գուցե այնտեղ հայրենի լեռների, հովիտների, ծառ ու ծաղկի հարազատ ու մտերիմ գույները կային, որոնց մասին օրեր առաջ գրել էի իմ վերլուծությամբ ու գնահատանքի խոսքերով... /«Իրիկնային աղջամուղջ»/:

Միշտ էլ մեր սերունդները խնամել, թաքցրել ու պահել են գիրքը, ավանդել հաջորդ սերունդներին, գուցե այդ պահին այդպիսի զգացողությունն էր արթնացել ինձ մոտ, կամ գուցե մեր օրերում շատ գրքեր կան, որ գրադարակներում շարված, լռված են այդպես էլ, իսկ այս գր-

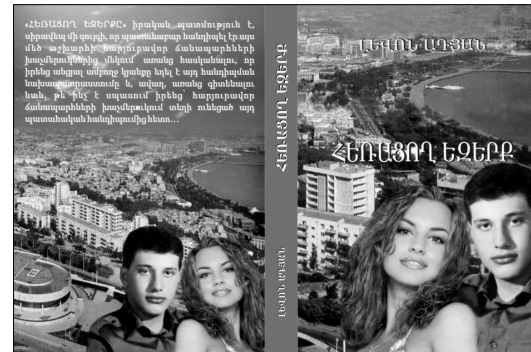
քերը վերջին ամիսներին ամենաշատ ընթերցողներն էին ունեցել մեր աշակերտների և ուսուցիչների շրջապատում:

Մի բան պարզ էր, որ հայ ժողովուրդն իր կենսասիրությունը պահպանել է ոչ միայն հերոսամարտերով ու ռազմական մաքառումներով, այլ կյանքի սիրով, աշխատանքի ու գեղեցիկ արվեստների պաշտամունքով, հոգեկան ազատության ծարավով: Բոլորս էլ գիտենք, որ գիրքը միշտ էլ լի է եղել լույսով ու իմաստությամբ, միշտ էլ մեր ժողովուրդը աներևակայելի գոհողությունների գնով փրկել է գիրքը: Մև դարերի խորքից այն մեզ է հասել՝ խավարի միջից թափառող լույսի նման դողողալով, վտանգների ենթարկվելով: Ո՞վ գիտի, հրա՞ջքն է պահում նրան, թե՞ ինչ-որ պատահականություն, բայց սերունդները խնամում են նրան, որ այն ճառագի ամենուր, ինչպես մեր տառապալից օրերին: Եվ մենք նորից ու նորից հավատացինք մեր ապրելու ու հարատևելու անհողողող կամքին ու հաստատակամությանը՝ համոզված, որ սա մի փոքրիկ հայրենիք է, այն մեզ ամուր թելերով կապում է այս հող ու ջրին, առանց որի չենք կարող ապրել:

ՀՊ. Այդ տառապալից օրերին, երբ բնակավայրս արկակոծվում էր, ապաստան էինք գտել մեզանից ոչ հեռու մի գյուղում: Այնտեղ այդ գրքերն ինձ չափազանց օգնեցին... Անհասկանալի մի լռություն էր ինձ պատել, միայն հեռախոսազանգերին էի պատասխանում... Չգիտեի անելիքս և ահա վերցնում, նորից կարդում եմ անցած դարավերջի՝ հայերի նկատմամբ Բաքվում և Մումբայիթում ազերիների իրականացրած դաժան ոճրագործության մասին, ապա սկսում եմ գրել ականատես գրող Լևոն Ադյանի «Հեռացող եզերք» վեպի գեղարվեստական վերլուծությունը... Գրիչս չէր լռում այդ օրերին, կարծես դրանով վրեժ էի լուծում սահմանը հատած թշնամուց: Այդ օրերի միակ փրկությունս գիրքն էր, թուղթն ու գրիչը, դրանք օգնեցին ինձ, ես ճգնաժամից դուրս եկա ժամանակին ու սկսեցի ապրել՝ գիտակցելով, որ շուտով նոր արշալույսներ կբացվեն մեզ համար:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-04-10
<http://www.usarmenianews.com/am-n-2719.html>*

«ՀԵՌԱՅՈՂ ԵԶԵՐՔԻ» ԴԱԺԱՆ ԳԵՀԵՆԻ ՎԿԱՆ

Լ տոն Ադյանի «Հե-
ռացող եզերք»

վեպն իրական պատմու-
թյուն է, որտեղ նա ոչ թե
պատմում է ինչ-որ հերո-
սի մասին, մեկնում նրա
անցած ճանապարհը, այլ
ինքն իրադարձություննե-
րի առանցքում է, հենց
ինքն է իմաստավորում
երևույթը՝ որպես պատ-

մական իրադարձության ակնաստես: Իր ուրույն վերաբերմունքով Ադ-
յան գրողը կանգնում է մարդասիրության իր բարձրակետին՝ չմոռանա-
լով, որ այդ երկրում նա ունեցել է փայլուն միջավայր, եղել են հիանալի
մարդիկ, ովքեր նույնպես այդ ազգության են պատկանել: Իր պատու-
մով երևան է հանվում մի կենսագրություն, որ խմբագրական աշխա-
տանքի մեջ է ընդգրկված, այդտեղ կա մի անադարտ սեր բժշկական
ինստիտուտի ուսանողուհի Ռ-ենայի հանդեպ, որով նորից ու նորից հու-
մանիստ գրողը հաստատում է, որ սերը տարիք, ազգություն և կրոն չի
ճանաչում:

Այդտեղ փշրվում է մի գեղեցիկ իրական հեքիաթ, կործանվում է մի
գեղեցիկ սիրո երազների իրական ամրոց, դեպքերի ալիքը հերոսներին
նետում է տարբեր ափեր: Գեհենի գոհ դարձած Ռ-ենան այդ նույն գեհե-
նից մի կերպ փրկված Լեռնի համար դառնում է մի տխուր վերհուշ, ով
իր սիրո հոգեցունց պատմությամբ հայտնվում է նոր ուղիների որոնման,
նոր եզերքների փնտրատուների մեջ:

Որպես բնաբան՝ Համաստեղի խոսքերը մի նոր թախիծով են պա-
տում ընթերցողի հոգին. «Օ՛հ, ինչքան տխուր է տեսնել աչքերը կտոր-
ված թևերով թռչունին, որ այլևս իզուր իր արյունած թևերը քարերուն
կըզարնե նորեն բարձրանալու կապույտին ու արևին»:

Վերհուշային պատումը չիրականացած, կյանքի դաժան հանգա-
մանքներում ավերված սիրո մասին է, որը հուզական խոր լիցք է հաղոր-
դում ընթերցողին: Ներկայի տխուր երանգները վեպում դառնում են
գրնգուն, լուսավոր, ժպտացող, երբ գրողը նկարագրում է բնական հա-

րաբերությունների մեջ հյուսված սերը.

«Ես հայացքս չէի կտրում նրանից: Ռեճան երբեմն ամոթխած ժպտում էր՝ փախցնելով աչքերը, ես աջով գրկել էի նրա բարակ մեջքը, զգում էի նրա փխրուն մարմնի տաք հպումը, փարթամ մազերը քսվում էին դեմքիս, և նրանց մոտիկ բուրմունքից ու «Քլիմայի» զմայլիչ հոտից սիրտս անհանգիստ տրոփում էր: Անուշաբույր էր և սպիտակ մաշկը, ես դա նույնպես զգում էի, նրա մի ձեռքն իմ ուսին էր, իսկ մյուս ձեռքը՝ նուրբ մատներով, վարանոտ շարժվում էր ափիս մեջ՝ պատեպատ խփվող երկշոտ թռչնակի երկյուղածությամբ»:

Քնարական ջերմությամբ և խանդաղատանքով է նկարագրում գրողը բնավորության վեհությունը, որը նկատվում է բարոյական մաքրություն ունեցող Ռեճայի գեղեցիկ կերպարում: Նա մարդկայնության բարձր ու անթերի որակ ունի իր մեջ, անչափելի է նրա հոգեկան աշխարհի հարստությունը: Առավելապես մեծ համակրանք է ծնվում յուրահատուկ խառնվածքով աղբյուրանուր հանդեպ, երբ նա հայ գրականություն է ուսումնասիրում և կենսասիրության ու մեծ կամքի կողքին իմանում ենք, որ նա ընթերցում է նույնիսկ «Մուսա լեռան քառասուն օրը»՝ հայ ժողովրդի կրած ողբերգության այդ պատմությունը:

Գրողը հմտությամբ է արձակում օգտագործում բանաստեղծական ռիթմ ու հնչերանգ, մարդկային փոխհարեություններ ու ապրումներ ցուցադրելիս նույնիսկ երկխոսության դեպքում, որը գալիս է լրացնելու երկու սիրող սրտերի գեղեցիկ ապրումների հրաշալի աշխարհը:

«-Ռեճա՛, - սրտի նվաղումով ու հուզահամակ շնջացի ես,- ես ուզում եմ հավատաս, որ այսօր ամենալավ, ամենագեղեցիկ, ամենաքանչելի, ամենաերջանիկ օրն է իմ կյանքում: Ասա՛, դու հավատու՞մ ես, որ դա այդպես է:

-Հավատում եմ,- ասաց նա, և նրա շուրթերը հրաբորբ էին, ինչպես երբեք: - Ես ուզում եմ,-շարունակեց Ռեճան, նրա ձայնը դողաց,- ուզում եմ, որ դա լինի առաջին օրը և որ այդպիսին լինի նաև հաջորդ օրը և մնացած բոլոր օրերը»:

Երևույթների մատուցման քնարական եղանակը առանձին ուժով երևում է գրողի պատկերած բնության և նրա ծոցում ապրող մարդկանց նկարագրություններում, շատ հատվածներ կարծես ունեն երգի կառուցվածք ու հնչերանգ: Այդպես է Էսմիրայի՝ Ռեճայի քրոջ կերպարի ձևավորման ուղին, որտեղ բնությունն է միահյուսվում մի նոր կենսասեր աղջնակի կերպարին: **«Էսմիրան կանգ առավ, ցնծուն բերկրանքով շունչը պահած, լայն բացած աչքերով նայեց արահետի վրա թեքված լո-**

րենու ճյուղերին, որոնց վրա խաղալով վազվզում էր դարչնադեղնավուն մի սկյուռ: **Ճյուղից ճյուղ թռչելով սկյուռը սլացավ ծառն ի վեր, լորենու ամենաբարձր կատարին, երկնքին քսվող ճյուղերի վրա մի պահ երևաց նրա հրաշեկ պոչը, դողդողաց ու անհետացավ սաղարթների մեջ»:**

Կենսաթրթիռ, բնական արվեստի ոգով է շնչում Ադյանի վեպը: Բնությունից, թվում է, ձևավորվում է մի նոր ձիրք ու գեղարվեստական ճաշակ, շնչավորվում է մի ողջ բնություն ու կենդանական աշխարհ: Կարծես այս հերոսուհին ծնրադրում է բնության առջև, իր էությունը ձուլվում բնության ձևերի մեջ, թվում է՝ նա այդ աշխարհից է քաղում իր բնավորության լավագույն որակները, որոնք միաձուլվում և դառնում են կարոտ ու երագանք, բարություն ու մադասիրություն:

«Ես նայեցի Էսմիրային. ոգեղեն կենսուրախությամբ, լուսավորված ոչ այն է երկնահաս ծառերի սաղարթների արանքից թափանցող շողողուն արևով, ոչ այն է՝ ուղղակի ներսից եկող ինչ-որ արտակարգ լույսով, ձայնի մեղմանուշ երանգով, ալ կարմիր վառվռուն անախդ շուրթիկներով, անկյունավոր աչքերի այրիչ հրով ու մի տեսակ էկզոտիկ իր գեղեցկությամբ, նա, իրոք, ամենևին չէր զիջում սևաչյա մանեկենուհի Մոնիկա Բեյլուչիին, և, կարծես, այո, ինչ-որ նմանություն կար նրանց միջև...»:

Գրողը վերհիշելով իր սիրո բռնկման հրաշալի հեքիաթը՝ հուշը վերարտադրում է բնության շքեղ արդուգարդի մեջ, հարագատ միջավայրում: Ադյանական գեղանկարչությունը յուրօրինակ է բնության ինքնատիպ գծերը վերարտադրելու առումով: Շատ խորն է նրա մոտ բնության զգացողությունը, որ գալիս է լրացնելու մի նոր հրաշագործ գեղեցկության կերպար:

«Եվ ինձ դարձյալ հուզում էր այս ամենը՝ Ռենայի քնած տեսքը՝ քնի մեջ ժպտացող մարջանագույն կոկոնած շուրթերով, հանդարտված, հագիվ նկատելի շնչառությունը, ծղրիղների երգը՝ պատուհանի տակ, ծովի հեռացող ու մոտեցող անդադրում շառաչը՝ տան ետևում՝ ցանկապատից այն կողմ, ընկուզենու տերևների շարժուն շրջյունն ու խշշոցը՝ թեթև քամուց, գիշերային մշակի՝ այդ անտեսանելի գիշերահավքի ձայնը՝ անտառի հեռու խորքում, աքաղաղի՝ լուսայգն ավետող քնաթաթախ կանչը՝ գյուղի ծայրին, և նրա թրթռումնային բեկբեկուն զիլ արձագանքն այստեղից»:

Այդպես է գրողի արվեստը՝ բարությամբ համակված դեպի բնությունն ու այնտեղ ապրող բոլոր արարածները: Բարձր երկնքով կռունկների երամի թախծախառն կանչերին միանում են Լեոյի համար անս-

պատելի՝ Ռեմալի շուրթերից հնչող տերյանական տողերը.

Չի հասկանա ձեր հոգին և՛ ծուլ, և՛ օտար,

Տաճար է մեր երկիրը՝ սուրբ է ամեն քար...

Ձարմանքին ու հիացմունքին ավելանում է մի նոր քնքշանք ու երախտագիտություն սիրած աղջկա հանդեպ, բայց նաև հպարտության զգացողություն մի ժողովրդի նկատմամբ, ով առաջին քաղաքակիրթ ազգն էր, որ ընդունեց քրիստոնեական հավատը՝ դրանով իսկ երևի սկիզբ դնելով իր բոլոր դժբախտություններին:

Լևոն Առյանը վիպական իրականությունը ներկայացնում է որպես հերոսի նախատիպ՝ իրեն տեսնելով իրադարձությունների առանցքում՝ իր աշխատանքային գործունեությամբ, ընկերական միջավայրում, անձնական սիրով և հեռացող եզերքում հայերի դեմ նախապատրաստվող մի նոր ոճրագործությամբ, որ պիտի դառնար մի դժնի ինքնակենսագրություն: Այս միջավայրում ձևավորվում է Լեոնիդ Հուրունց գրողի կերպարը, որի խոսքերով արդիականացվում է դարերից եկող դարաբաղյան անլուծելի հարցը. **«Երբեմն տեսե՞լ եք անտառից անջատ, մենավոր ծառ, որը լավ եղանակին լինի, թե վատ, անվերջ գալարվում է՝ ասես ճյուղերով շուրջն ինչ-որ բան փնտրելով: Ինձ միշտ այնպես է թվացել, թե ծառը փնտրում, փնտրում է մեկի հուսալի ձեռքը, մեկի աջակցությունը ու չի գտնում: Անցնում են տարիները, տասնամյակները հաջորդում են իրար ու ծառը կա՝ հողմերից ծեծված, շարունակում է գալարվել ու փնտրել, փնտրել ու գալարվել:**

Ղարաբաղն է դա, որ ահա երեք հարյուր տարի ի վեր պատվիրակներ է ուղարկում այս ու այն կողմ՝ Իսրայել Օրուց մինչ այսօր, խնդրում, բողոքում ու տառապելով սպասում է օգնության, բայց քար լռության ու խոր անտարբերության մեջ կանգնած՝ մենավոր այն ծառի պես չի գտնում աջակից ու հուսալի մի ձեռք ու գալարվում, տնքում է անամոք ցավից՝ չհասկանալով, որ օվկիանոսներն են որոշում իր բախտը»:

Գիրքը կամաց-կամաց հարստանում է գլխավոր հերոսի ապրած ժամանակաշրջանի էական փաստերով, ժողովրդի մի փոքր հատվածի անցած ու ներկա ողբերգական դրվագներով, այն ուշագրավ է դառնում պատմողից հեղինակ դարձած գրողի մտածումներով, նրա տխուր և ուրախ ապրումներով, հերոսի կյանքը շղթայվում է ժամանակի երևույթներին, որով էլ գիրքը ձեռք է բերում տարեգրության գծեր: Ու պիտի բարձրանար հարցը. **«Ո՞վ քսան թվականին ավերեց, հողին հավասարեցրեց Ղարաբաղի հիսունինը շեն գյուղերն ու ոչնչացրեց նրա քսան-**

հինգ հազար հայ բնակչությանը...»:

Բարձրակոչ հարցերը պետք է հաջորդեին ու արձագանք տային` ի տես բոլորի. «Ու՞ր են հայկական մշակութային կյանքի առաջատար ջոկատներից մեկի` Շուշի քաղաքի հինգ տպարանները, որտեղ 1828 թվականից հայերեն գրքեր ու պարբերականներ էին հրատարակվում, ո՞ւր մնաց թեմական դպրոցը, 170 տարի առաջ կառուցված կուսանոց վանքը..., գործող վեց եկեղեցիները, հազարի հասնող արհեստանոցները...Ու՞ր մնացին Բաքվի մի քանի տասնյակ հայկական դպրոցները, մշակույթի տները, գրադարանները, տպարանները, ինստիտուտն ու թատրոնը, որ անխափան գործում էր հազար ութ հարյուր յոթանասուն թվականից ի վեր»:

Անմարդկային վերաբերմունքում հույսը խաբուսիկ է, այն դառնում է ողբերգություն ճշմարտությունն ու արդարությունը ոտնահարված մարդկայնության բոլոր առաքինություններից գուրկ միջավայրում:

Այստեղ բարոյ և չարի հակադրությունը տանում է մարդկայինի ու անմարդկայինի, երազի ու իրականության բախմանը: Անեզր տխրություն կա այստեղ, հոգեբանական ծանր կաթված: Եվ այդ ճանապարհին «Հեռացող եզերք» գեղարվեստական գիրքը դառնում է վավերագրություն, անցած դարավերջի մի նոր ոճրագործության վավերագրություն, և ասես Հուրունց գրողի պատգամով Ադյանը պիտի արձագանքեր Ղարաբաղում ապրողների ոտնահարված իրավունքների մասին. «Ղարաբաղի հայերը հարյուրամյակներով թթի այգիներ են տնկել: Թթից չամիչ են չորացնում, դոշաբ են եփում` երկուսն էլ բուժական մեծ հատկություններով օժտված, օղի են քաշում: ...Ադրբեջանի կոմկուսի կենտկոմը կարգադրել է Լեռնային Ղարաբաղում կտրատել թթի բոլոր ծառերը...Նպատակը հեռահար ու որոշակի` հայ գյուղացուն զրկել ապրելու միջոցներից, որ թողնի հեռանա օջախը, հողը լքի...Սա ցեղասպանություն չի՞, որ Ադրբեջանի կառավարությունը որոշեց վերացնել մարզում եղած չնչին արդյունաբերությունը...»:

Ստացվում է, որ Ղարաբաղի հայերի վիճակը շահի Պարսկաստանում անհամեմատ լավ էր, քան սովետա-ալիևյան Ադրբեջանում` երկու դար անց»:

Վեպում Ադյանը բացահայտում է դարաբաղյան խմորումները, որոնք յոթանասուն տարի շարունակ ազգային հալածանքների ենթարկված մարզի աշխատավորության բողոքի արտահայտություն են:

Գրողը շատ ցայտուն է նկարագրում այդ լեռնաշխարհում ապրած իր պապերի ներաշխարհն ու հոգեկերտվածքը. «Փսած տերևների,

խոնավ հողի ծանոթ սուր հոտը, տերևների տակ թաքնված առվակի մեղմ խոխոջյունը, կեռնեխի անդադրում երգն ու կկվի տրտում կանչը, իրոք, ակամա ինձ հեռավոր ու հեքիաթներով լի ուրիշ աշխարհ են տանում: Այդ հեռավոր աշխարհում էր ապրում Հայրիկը:

Բարձրահասակ, շեկ ու նիհարավուն, սրբապատկերի պես անմեղ ու բարի դեմքով, երեսի սպիտակ, փափուկ մազը եկած իմ հոր հայրը, որին թռռները Հայրիկ էին կոչում: Կար և իմ Մաշո Մեծ մաման՝ հեզ ու խոնարհ, խեղճ ու կրակ մի կին, հորս մայրը...»:

Մարդկայնության մի անհանգիստ, կրքոտ ու վեհանձն հոգի կա Ադյան գրողի կերպարում, որ անվերջ պատգամում է անխախտ պահել հոգու մաքրությունն ու ազնվությունը: Այս սկզբունքները գրողի և մարդու բարոյական էության տարերքն են: Բայց այստեղ գլխավոր հերոսները որքան էլ մաքուր ու անաղարտ են իրենց բարոյական լավագույն նկարագրով, այնքան իրենց կյանքի ուղին ստիպված են անցնել ողբերգական ցնցումների մեջ: Մահվան արհավիրքը մտնում է հավատով ապրող մարդկանց խաղաղ բնակարանները, և սկսվում են դաժան ավերածությունները մարդկային հոգին կորցրած ոճրագործների կողմից: Այն դադար չունեք, այդ դաժան օրերին պետք է իվեր անմեղ նորանոր կյանքեր: Ու նորից ընթերցողին է հառնվում անցած դարասկզբի գաղթի ոլորվող ճանապարհը, մարդկային մի անծայրածիր քարավան՝ սովահար ճանապարհներով, անքուն ու հոգնած, անօթևան ու քաղցած, խուճապով ու անդադար մերկ ու բոկոտն, ոտքով ու սայլակներով, թախիծով ու մոլեգին, որ ուղևորվում էր դեպի փրկության եզերք: Բայց այս անգամ հեռավոր եզերքից փրկության հույսով, աղեկտուր ձայներով ոճրագործների ձեռքն ընկած մի արդար ժողովուրդ փրկություն էր աղաղակում, բայց փրկություն չկար:

Ականատեսի աչքերով Լեոյի կերպարում աղճատվում է իրականության մասին իր պատկերացումը, մի՞թե Խաղաղության փողոցում հնարավոր էր տեսնել նման ոճրագործության հետքեր. «Փողոցում վառված կահույքի մնացորդներ կային թափված, հեռուստացույցներ, այրված ներքնակներ, որոնք նույնպես մխում էին, մանկական իրեր կային ընկած ու նաև սառնարաններ, որ վերևի հարկերից էին երևի ցած գցել»:
Ահա բարբարոսության ականատես գրողը վավերացնում է մի նոր սարսուռն տեսարան. «Թեքվելով աջ, անցանք կենտրոնական փոստի մոտով, հատելով տրամվայի գծերը, մտանք քաղկոմի հրապարակը՝ շրջապատված հարյուրավոր զինվորներով ու տասնյակ զրահամեքենաներով: Օդը չէր հերիքում: Ես մտա ներս ու մնացի դռների մոտ

կանգնած՝ ամենուր աղմուկ-աղաղակ, գետնին, քարե սանդուղքներին ու լուսամուտագոգերին մարդիկ էին տեղավորված՝ ծեծված, վիրավոր, նստած, կիսաթեք պառկած՝ կիսամերկ, շատերը հողաթափերով, շատերը ոտաբոբիկ, խալաթով ու գիշերանոցով, արյունած, ուռած դեմքերով: **Ես երկար մնացի կանգնած՝ այդ դժոխքի դեմ հանդիման...»:**

Մայրական ցավի միջից լսվում է դատապարտող հնչերանգը մարդու նկատմամբ, և այդ մարդ կոչվածը պատմության մեջ որակվում է որպես դաժան ոճրագործ: Մայրը մղկտացող սրտով պիտի պատմեր մի զարհուրելի պատմություն, որ կարծես իրական չէր, դա գեղարվեստական ֆիլմ էր, որ ընդամենը նկարահանվել էր ոչ իրական մի այլ մոլորակում:

«Առաջին հարկում տեսա մորս՝ խեղճ, միանգամից պառաված, մազերը լրիվ սպիտակ: Նա տանջահար, մտախոհ տեսք ուներ, աչքերը՝ կարմրած: Բերանս չորացավ, ծնկներս ասես թուլացան ու չհասկացա ինչպես հասա մորս, գրկեցի նրան: Մայրս քարտում էր ձեռքերիս մեջ, դեմքը կրծքիս սեղմած լալիս էր՝ չկարողանալով մի խոսք անգամ արտասանել: Ես ուզում էի հարցնել հորս մասին՝ որտե՞ղ է նա:

-Պապան չկա, Լեո՛, պապան չկա,-լացից աղավաղված դեմքով հանկարծ ասաց նա,- մեքենայի հետ միասին վառեցին, այրեցին պապայիդ, պապան չկա... Այդպես երկար մնացինք կանգնած՝ մայր ու որդի իրար գրկած: Հետո Սիավուշը մտավ թևս, ցածրաձայն ասաց. «Լեո՛, տղամարդ կա՛ց, դու պետք է սիրտ տաս մորդ»»:

Մարդկային ողբերգության կողքին մահվան հուսահատ ջղածգունների մեջ Սիավուշի և նրա նման շատ-շատերի կերպարներով հաղթում է մարդասիրությունը, երբ կյանքի սարսափների մեջ մարդկային խիղճն ու սիրտը ավելի գորավոր են գտնվում: Ականատես մայրը չի լռում, նա պատմում է մի դաժան իրականություն, որտեղ կապույտ երագները կարմիրով են ներկվել, անհոգ օրերի ծիծաղին փոխարինել է ողբերգական աղիողորմ լացը, դեպքերի ալեպտոյտ հորձանքում երևում են մարդիկ՝ խոշտանգված ու բռնաբարված: Հիշողությունների հստակ ու մաքուր ջրերում երևում են նոր դառնություններ, դրանց կողքին նաև մարդասիրություն, որ հատուկ էր նաև այդ ազգին. **«Մայրս շունչ քաշեց: Սիավուշը սիգարետը սիգարետից վառելով լուռ լսում էր՝ սիգարետի ծուխը պատուհանի ապակու վրայից դուրս փչելով: Ես մտքով հորս հետ էի, փակ աչքերով տեսնում էի նրան՝ դյուրահավատ, անմեղ ժպիտով, և սիրտս մղկտում էր նրա կարոտից ու իմ անգորությունից»:**

Մոր պատմածը ոճրագործների վայրագությունների մասին պիտի դառնար մի տխուր պատմություն, որտեղ իրար են հակադրվում այդ

նույն ազգության երկու հակադիր բևեռներ. **«Մայրս լռեց: Միավուշը ետ շրջվեց, բռնեց ձեռքս, այսինքն՝ արհացի՛ր: Ես նրա աչքերում արցունք տեսա»:**

Մարդասեր գրողը դաժան խոշտանգումների ու բռնաբարությունների կողքին պետք է գտներ նոր մարդասերների, ովքեր փրկել են հայերին այդ բարբարոսներից: **«-Ոչինչ մի՛ պատմիր, մա՛մ, մի՛ պատմիր,-խնդրեցի ես: Քայց նա չլսեց ինձ, շարունակեց. - Ասոված պահի Խանումկային: Խանում Իսմաիլովնա: Հարևանները՝ հաղթանդամ տղամարդիկ, օգնության չեկան, չօգնեցին: Իսկ երեսունհինգամյա էդ միայնակ կինը պատրաստ էր գոհաբերելու իրեն և մեզ փրկելու: Նրանից էլ ոսկին հանեցին՝ հարսանեկան մատանին: Մի քանի անգամ խփեցին: Նույնիսկ դանակով սպառնացին: Մենք դա լսում էինք: Ավանեսյանների ու Գրիգորյանների ընտանիքները նա թաքցրեց երկրորդ հարկի քառասունմեկերորդ բնակարանում: Սվետա Մամեդովայի բնակարանում: Սվետան այդ օրը տանը չէր... Խանումը շատերին այդ տանը թաքցրեց: Կյանքը վտանգելով՝ նա տներից ու բակից հավաքում էր ծեծված հայերին, տեղավորում իր տանը: Քանի անգամ եկան բանդիտները, նրանցից մեկը խփեց Խանումկայի դեմքին, բայց Խանումկան չվախեցավ. կտրեց երակը, ասաց. «Արյու՞ն եք ուզում, ահա իմ արյունը...»»:**

Գրողի գրիչը կսկծացող ցավով արդարության ու կարեկցանքի ծառավ մի բուռ ժողովրդի հուսահատության վերջին սահմանագծում փրկություն էր աղերսում: Գալարվում է մի դանթեական խուճապ, որտեղ բռնաբարվում են կանայք, խոշտանգվում տղամարդիկ: Արդարության ձայնը հնչում է նաև նույն ազգության Այդինի խոսքերում. «Քսաներորդ դարի վերջում նախնադարյան այդպիսի բարբարոսության, անհնարին է հավատալ», որը հոտային բնագոյ է հիշեցնում:

Գրողը նկարագրում է մարդկային ճակատագրեր, դրա հետ նաև փիլիսոփայորեն իմաստավորում նրանց կյանքը, նկարագրում նաև քաղաքականությունից հազար տարով հետ մնացած մի վայրենություն: Իսկ դրանց կողքին կա մի սիրո պատմություն, իրական մի սեր, որ պիտի կույ գնար այդ ոճրագործությանը: **«Հնար լինե՛ր՝ մի ուրիշ մոլորակ գնայինք, ուրիշ մոլորակում ապրեինք,- ասաց Ռենան՝ միաժամանակ ժպտալով ու արտասվելով: ...Կգա ժամանակ, բոլոր մարդիկ եղբայր կլինեն...Լեզուն, դավանանքը, մաշկի գույնը՝ դարերով մարդկանց կաշկանդած բոլոր այս նախապաշարումները կվերանան...Քայց ե՞րբ, ե՞րբ կլինի, ե՞րբ կգա այդ ոսկեդարը, Լեո՛, երբ մենք չե՞նք լինի...»:**

Այն, ինչ չկարողացավ ասել Ռենան, Լեոյին պիտի ասեր քույրը՝ Էս-

միրան. **«Եղբայրս կարող է սպանել նրան, հասկանում եք... Դուք չգիտեք, թե ինչ է կատարվում մեր տանը, ես Չեզ ամեն ինչ ասել չեմ կարող...Նրա ամեն մի քայլափոխը հսկողության տակ կլինի այսուհետև...Մի՛ գանգեք նրան, Չեր գանգը մահ է նրա համար, խնդրում, աղաչում եմ, երդվեք, որ չեք գանգի»:**

Բայց ո՞վ էր մեղավորը, որ պիտի կործանվեր մի անբիծ սեր, ո՞վ էր մեղավորը, երբ ոճիրը գործված էր, թափվում էր արյուն՝ նախօրոք պատրաստված երկաթաձողերով, այնտեղ բռնաբարված հայուհիներ կային, մանուկների աղեկտուր ճիչեր, մայրերի սրտակեղեք հառաչանքներ, խոշտանգված մարմիններ, ոճրագործների հռռոց: Ուլքե՞ր էին մեղավորները, որոնք չփնտրվեցին, եթե փնտրվեցին, չգտան ասես, ու այդպես էլ այդ ոճիրը մնաց սերունդների դատաստանին, որտեղ կային նաև գրքի գլխավոր հերոսներին բաժին հասած այդ վայրագության դաժան հետքերը: **«Առաջին հարվածը գլխիս իջավ: Ես իմ դեմքին զգացի արյան տաքությունը: Իրար հրմշտելով նրանցից յուրաքանչյուրն ինքն էր ուզում ինձ խփել: Նորից հարվածեցին, այս անգամ դեմքիս, և զարմանալի էր, իմ միտքը գործում էր պարզ, հստակ. «Մպանում եմ,- մտածեցի ես,- հիմա կսպանեն...»:** Վախի, սարսափի ոչ մի զգացում: Եվ զարմանալի էր նաև, որ ցավ չէի զգում բոլորովին: ...Ինչ-որ կարծր բանով խփեցին ձախ աչքիս, թվաց՝ աչքս պայթեց, ես ջանք էի գործադրում բացել աչքս, բայց չէր հաջողվում: Նրանք միաժամանակ գոռոռում, հայհոյում էին, բայց ես ոչինչ չէի հասկանում նրանց ասածներից»:

Այդ գեհեհնի սարսափներն իր վրա կրող ականատես գրողը տեսավ մարդկային տառապանքի անհուն ծովը, մահվան ու կյանքի զուգահեռներում անցավ իրական ու շոշափելի մահերի, ջինջ առավոտների տեսիլների միջով, զգաց հոգեկան կսկիծ ու հոգու բերկրանք, կյանքի անմեկնելի հարցերին անդրադարձավ իր հարցադրումներով, աշխարհի հանդեպ իր լավատեսական հայացքներով ստեղծեց մի գեղեցիկ գեղարվեստական ստեղծագործություն, որտեղ սահմաններ չճանաչող իր բնության պաշտամունքի մաքրամաքուր նկարագրությունների կողքին ստեղծեց մի գեղեցիկ անաղարտ սեր, որ պիտի դառնար մի տխուր հիշողություն, որն ընթերցողին էլ իր հետ տաներ դժոխքի ճանապարհով, ու այդ ճանապարհին նա իմանար Ռենայի նահատակության տառապալից լուրը. **«Քանդիսներից մեկը, երևի նրանց գլխավորը, ձեռքը հանկարծ զցել, պոկել էր Ռենայի պարանոցի շղթայիկն ու կուլոնը, Ռենան չէր հաստատել, որ հայուհի չէ, «ինչ-որ մեկը նույնիսկ հարցրել է**

նրան. «աղբբեջանուհի՞ ես», և նա, արյան մեջ կորած, կատաղած ասել է. «ոո՛չ», Սահղան տեսել էր, թե ինչպես էին նրան պատեպատ խփելով, գոռգոռալով տանում դեպի առաջին հարկ՝ այրելու...»:

Մարդկությունը կհավատա՞ անհավատալի թվացող իրողությանը, որ կատարվեց մի նոր դժոխքում քաղաքակիրթ աշխարհի առջև: Այդ նույն մարդկությունը հավատա՞ց անցած դարասկզբի ոճրագործությանը, երբ մինչ այդ ոճիրի գոհ դառնալը Սիամանթոյի գրիչն էր դեռ ասագանգում. «Թող մարդերը հասկանան մարդուն ոճիրը մարդուն դեմ», իսկ այսօր՝ մեր օրերում, աշխարհը հավատու՞մ է, որ այդ նույն եղեռնագործների արյան ծարավ սերունդները Արցախի սահմանների մոտ են սահմեկեցուցիչ ու ասիվոր նոր ոճիրներ գործում:

Գրող-հուշագիրը շատ կորուստներ ունեցավ իր անցած ճանապարհին, բայց կարողացավ անսասան պահել իր սերն ու հավատը մարդու հանդեպ: Այդ սերն ու հավատը գրողի դեմքից ետ է վանում տառապանքի քողը և ընթերցողի վրա գամում իր աչքերից ճառագող բարի ու անչար մարդու ուրախ ժպիտը:

Հայ արձակի պատմության մեջ «Հեռացող եզերքը» գեղարվեստական հուշարձան է՝ կառուցվածքային անկախ նկարագրով, ոճային բազմատեսակ գույների շաղախով, կենդանի իրական կերպարներով, հուզականությամբ հագեցած, անցած դարավերջի հայերի նկատմամբ ցուցաբերած դաժան ոճրագործության մասին ակննատեսի իրական փաստագրությամբ: Այդան գրողի մարդասիրությունը լցված է կյանքի ու մարդու սիրով, տխրության մեջ անգամ նա ցանկանում է հաստատել աշխարհի հավերժության ու մեծության միտքը: Իր հուշագրության մեջ գրողը մնում է հավատ ներշնչող մարդկային լավագույն խառնվածքն իր մեջ կրող մարդու նկարագրով: Նրա վեպը արվեստի դասական խորության գաղտնիքներն ունի իր մեջ, հենց դրանով է բացատրվում նրա ստեղծագործությունների լայն մասսայականությունը տարբեր տարիքի ընթերցողների շրջանում: Գիրքը վիպական և քնարական նախադրյալների միասնություն է, որի մեջ տեղ ունեն և՛ զգացմունքային բոնկումները, և՛ պատմական դեպքերի, և՛ կենսագրական փաստերի շղթայական հանգույցները: Նույնիսկ փաստական ու թվագրական տվյալներն այնքան առատ են գրքում, որ հաստատական կարող են ասել՝ այս գիրքը բազմակողմանի ուսումնասիրության և գնահատանքի է արժանի:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի ակնյուն», 2016-04-12
<http://www.usarmenianews.com/am-n-2773.html>*

ՏԱՐԱԳԻՐ ՀԱՅՈՒՀՈՒ ՏԱՐԵԳԱՐՉ, ՈՐ ԻՄԱՍՏԱՎՈՐՎԵԼ, ԳԱՐՉԵԼ ԷՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Նաղորդաշար, որն Արցախի պատերազմական օրերի վերքերի լուսաբանումն է, որ ուղիղ եթերով հեռարձակվել է Լուս Անջելեսից: Հոգիդ փառավորվում է, երբ մեր փոքրիկ լեռնաշխարհի սարափելի օրերին հայու-

թյունը համախմբվել էր մի գաղափարի շուրջ: Այստեղ հայրենի եզերքի կարոտով ապրող բանաստեղծուհու ռուսախոս գրիչն է թևածում, մի մարդասեր անձնավորություն, ում խոսքում հարազատ հայերենի հնչողությունն է:

Բանաստեղծուհի Նելլի Ավակովա Գրիգորյան, Լևոն Աղյանի ստեղծագործությունների ռուսերեն թարգմանչուհի, տարագիր հայուհի, ով փրկվել էր Բաքվի ոճրագործությունից ու տարիներ առաջ բնակություն հաստատել հեռավոր Լուս Անջելեսում, ում ծննդյան տարեդարձն էր այդ օրը՝ բոլորիս շնորհավորական բազմաթիվ բարեմաղթանքներով... Անհատականություն, ով այդ հիշարժան օրն այս հաղորդաշարում իր շուրջը համախմբեց հրաշալի մարդկանց՝ իրենց խոսքով, արտահայտած կարծիքներով, բազում մտահոգություններով...Եվ այդ ամենի անունը Արցախ էր, հայրենի եզերք, ուր կարոտ կար, սեր ու անանցանելի սպիացած ու նորացված վերքեր:

Այստեղ ռուսագիր բանաստեղծուհու մտորումներին զուգահեռվում է հայրենիքին զինվորագրված Ազգային հերոս նվիրյալի խոսքը...Բոլորիս կողմից ճանաչված, անցած դարավերջի գեհեների փրկված արձակագիր գրողի խոսքում «Հեռացող եզերքին» զուգահեռված դիվանագիտական ասելիքի խորություն կա, առաջնագծում զոհված կամավորական առաջամարտիկի որդեկորույս հոր կսկիծ ու հպարտություն, լրագրության մեջ իր ճշմարտացի ասելիքով, նկարահանումներով հայտնի անհատականություն, հոգեբանի ու քաղաքագետի արտահայտած մտ-

քեր, դրանց զուգահեռվում է Արցախում ապրող քաղաքագետի իմաստալից վերլուծականը, երևում է օտար ավերում ապրող հայկական համայնքի և հայրենիքի հոգսերով մտահոգ մարդը...

Այստեղ մարդասեր բանաստեղծուհուն իր ծննդյան օրը ուղիղ եթերով շրջապատել էին տարբեր եզերքներում ապրող մարդիկ, ովքեր մտահոգված էին Արցախի մի բուռ ժողովրդի ճակատագրով: Սա անսովոր տարեդարձ է, որտեղ մի ամբողջ աստղաբույլ աշխարհին ի ցույց է դրել հայի մարդասիրությունն ու հավերժական ոգին՝ ի հակադրություն աղբբեջանական կեղծ ու ստահող գաղափարախոսությանը:

Անվերջ կարելի է թվարկել արցախյան մեր սարսափելի օրերի արձագանքն արտահայտող այս հաղորդաշարի մասին, որի առանցքում սահմանային առաջնագծում հերոսացած նորօրյա հայ զինվորն է՝ իր անմահ սխրանքներով: Այն պեսք է ամբողջանար հաղորդավարուհի Մարիկա Ավետիսյանի անկաշկանդ խոսքով, որի կողքին իր բարեգործությամբ պեսք է վեհանար անհատականություն, ում շնորհիվ հեռարձակվել էր այս հաղորդումը:

Անսահման կարոտ կա այստեղ, որ տարագիր հայուհու տարեդարձն իմաստավորվել ու դարձել էր հայրենիք:

Հայկական լրատվական` Lnu Անջեղեսից, 2016- 05-20

<http://usarmenianews.com/am-n-3625.html>

Հաղորդաշար` <https://www.youtube.com/watch?v=PSVaYqMXs9g>

ԾՆՆԳՅԱՆ ՕՐՎԱ ԱՆԱԿՆԿԱԼ

Այսօր մեր հայրենակից արցախցի գրող Լևոն Աղյանի ծննդյան օրն է... Նա Բաքվի հայտնի դեպքերից հետո տարագրվել է Ռուսաստան, ապրել տարբեր քաղաքներում, վերջին տարիներս բնակվում է հեռավոր Սանկտ Պետերբուրգում: Թերթում են նրա «Իրիկնային աղջամուղջ» ժողովածուն, որ վերջին ամիսներին դարձել է իմ սեղանի գիրքը: Այն լույս է տեսել Ստեփանակերտում 2013 թ-ին, որը բովանդակում է հեղինակի մի շարք վիպակներ, պատմվածքներ ու մանրաքանդակներ, որոնք արտացոլում են հայրենի Ար-

ցախ աշխարհի ու նրա մարդկանց առօրյան:

Ես առերես նրան չեմ ճանաչում, բայց նա իմ դպրոցական տարիների ճանաչված գրողներից է՝ ծնված Արցախի Մարտակերտի շրջանի Չլդրան գյուղում 1940 թ-ի օգոստոսի 3-ին: Հայացքս սահում է նրա գրական գործունեության անցած ճանապարհին: 1970թ-ից ԽՍՀՄ գրողների միության անդամ է, ներկայումս՝ Ռուսաստանի, Հայաստանի և Արցախի գրողների միությունների անդամ: Նա հեղինակ է ինքնուրույն ու թարգմանական ավելի քան երեսուն արձակ գրքերի՝ «Կյանքի ճանապարհին», «Հեռու լեռներում», «Իմ երկրի մարդիկ», «Կորսված բարդիներ», «Այն հեռավոր ամռանը», «Տունը գյուղի ծայրին», «Չորում աղմկում է գետը», «Աշնանային ցրտեր», «Մոռացված երգը», «Գարձ ի շրջանս յուր», «Հեռացող եզերք» և այլն: Մի շարք գրքեր լույս են տեսել նաև այլ լեզուներով:

Իմացա, որ այս օրերին արձակագիր Լևոն Աղյանը գալիս է Արցախ: Մտածում էի՝ տեսնես կայքի ընկերների՞, թե՞ մանկավարժի ու գրողի հանդիպում կլինի: Եվ իմ մտորումների մեջ նախապատվությունը տվեցի երկրորդին, բայց հեռավոր ավերում ապրող իմ լավ բարեկամուհիներից մեկը խորհուրդ տվեց ինձ՝ այդ հանդիպման ժամանակ դու աշակերտուհի կլինես, Աղյան գրողը՝ ուսուցիչ... Երևակայությամբ ես այդ անակնկալ հանդիպմանն էի նախապատրաստվում, մերթ աշակերտուհի էի, մերթ՝ ուսուցչուհի... Երբեմն խախտում էի կարգը և դառնում կայքի ընկերուհի, բայց նորից հավաքում էի ինձ, որ ես ուսուցչուհի եմ, իսկ

նա իմ դպրոցական տարիների գրողն է, ում ծանոթ էի վաղ հասակից:

Հետագայում հայացք ձգեցի անցած օրերիս... Գրողի «Հեռացող եզերք» վեպը ձեռքիս մտա դասարանից դասարան... Այն իրական պատմություն է, որը Լևոն Ադյան արձակագրի գրչի ու դիտողականության շնորհիվ՝ ակնատեսի հայացքով անցած դարավերջի՝ հայերի նկատմամբ Բաքվի և Մումբայի ռճրագործությունը գրականության մեջ մտցվեց որպես իրականության գեղարվեստական վերարտադրություն: Գրողը նկարագրում է մարդկային ճակատագրեր, դրա հետ նաև փիլիսոփայորեն իմաստավորում նրանց կյանքը, նկարագրում նաև քաղաքակրթությունից հազար տարով հետ մնացած մի վայրենություն:

Այդ ռճրագործությունը մի այլ դեմք ստացավ իմ աշակերտների հայացքներում՝ գեհենի վկա գրողի անձնական տառապալից կյանքով: Այստեղ նա ոչ թե պատմում է ինչ-որ հերոսի մասին, այլ ինքն իրադարձությունների առանցքում է, հենց ինքն է իմաստավորում երևույթը՝ որպես պատմական իրադարձության ակնատես:

Գիրքը ձեռքից ձեռք էր անցնում, արցունքոտված աչքեր կային ինձ հառված, մի ամբողջ դպրոց ամիսներ շարունակ ադյանական օդ էր շնչում: Գրողի միջամտությամբ դպրոցը գրքեր ստացավ, կամաց-կամաց հեղինակի մյուս ժողովածուներն էլ ձեռքից ձեռք անցան... Շուտով հիացական տողեր էին ծնվում նաև ինձ մոտ նրա ստեղծագործությունների մասին, արվեստագետ գրող կար այնտեղ, հրաշալի գեղանկարիչ, իմաստնացած մարդ... Եվ իմ ամեն մի շարված տող մի նոր ընդվզում էր ծնում հոգումս, դպրոցի սովորական ուսուցչուհին դարձել էր մի հասարակ վերլուծաբան, որ իր գնահատականն էր համարձակվում տալ գրողի ստեղծագործություններին:

Դրանք իրար հետևից տպագրվում էին, իսկ ես հիացած էի, ինձ վերագտած, որ գրականագիտական վերլուծությունների փորձեր եմ անում, արժանանում նույնիսկ գովասանքների, բայց նաև աշակերտուհու նման երբեմն ընդունում ինձ ուղղված դիտողությունը:

Մի որոշ ժամանակ գրիչս կանգ էր առել, բայց այս օրերին մտորում էի՝ հայրենի հողի կանչը հոգում՝ Ադյան գրողը գալիս է Արցախ, ուրեմն մի բան պետք է մտածել: Նոր ծնված տողերիս մեջ տեսա իր վեհության պատվանդանին կանգնած գրողին, որ եկել էր հայրենի բնաշխարհը: Գեղեցիկ էր ամեն ինչ, գրիչս սահուն շարում էր տողերն այն հայրենի հիշատակների մասին, որտեղ անցել էր նրա պատանեկությունը և ահա նորից եկել էր այցի այդ վայրերին ու հարագատ մարդկանց: Եվ նրա «Աշնանային ցրտեր» վիպակի իմ վերլուծությունը **բարի գալուստի**

անակնկալ պիտի դառնար մեր հանդիպման ժամանակ, բայց նախատեսեցի նաև **բարի ճանապարհի** մի նոր անակնկալ, որ օրեր անց օտար ավերում տուն հասնելուն պես՝ նա պիտի ընթերցեր գեղագետ գրողի մասին մի նոր շարադրանք...

Հայրենի բնաշխարհ կար այնտեղ, Ադյան գրող կար վեհացած...

Տող տողի վրա մտքերս ծնվում էին, և հանկարծ օրեր առաջ իմացա, որ չենք հանդիպելու՝ հանգամանքներից ելնելով... Բայց ինչպե՞ս, չէի հավատում, չէ՞ որ երբեմն իրականություն են դառնում չիրականացվող երազանքները: Շարվածքս կանգ առավ միանգամից ու այդպես էլ մնաց անավարտ, բայց հոգումս դաջված մնաց չկայացած մի հանդիպում, չստացված մի անակնկալ...

Այսօր իմ հայրենակից գրողի ծննդյան օրն է, ի սրտե շնորհավորում եմ նրան, բայց հանկարծ մի հեռախոսազանգ, ինձ սպասվում է մի նոր անակնկալ... Արցախիս մայրաքաղաքում ես հրավիրված եմ Լևոն Ադյան գրողի ծննդյան տարեդարձին...

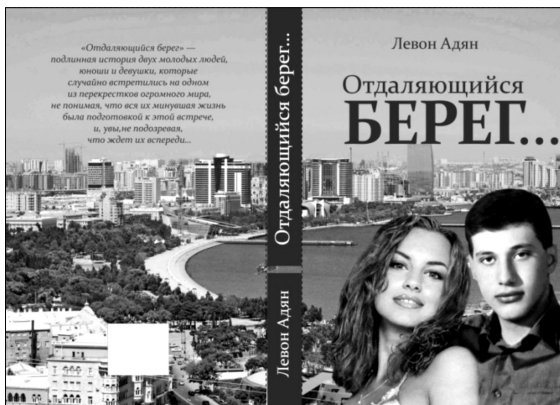
Այդ օրվա հանդիպման մի հավերժացած պահ:

*ՀՀ Սփյուռքի նախարարության
«Հայերն այսօր» պարբերական, 03.08.2016
<http://hayernaysor.am>*

ԳԻՐՔ, ՈՐ ՊԵՏԻ ԿԱՐԳԱՆ ԲՈԼՈՐԸ

Այս գիրքը կարծես հազար թերով կապված է ինձ հետ, իսկ դրա առանցքում հարգված և ճանաչված մարդ կա՝ գրող Լևոն Ադյանը, ում հետ վերջերս հանդիպեցի Արցախում, և նա էլ դարձավ ինձ շատ ավելի հոգեհարազատ: Ես իմացա, որ այս օրերին Սանկտ Պետեր-

բուրգում բարձր տպաքանակով ընթացքի մեջ է գրքի ռուսերեն հրատարակությունը, ուստի այդ առիթով ողջունում և շնորհավորում եմ «Հեռացող եզերք» վեպի հեղինակ, արցախցի արձակագիր Լևոն Ադյան գրողին, նաև խորին երախտագիտություն տարբեր երկրներում ու քաղաքներում բնակվող բոլոր այն ընթերցողներին, որոնց նախաձեռնությամբ ի կատար է ածվում այս գրքի հրատարակությունը:

Նայում եմ գրքի կազմին, քաղաքի գեղեցիկ համայնապատկեր, տխուր բովանդակությամբ մի գիրք, բայց հավատա՞նք, որ այս գեղեցիկ քաղաքը Բաքուն է, որտեղ հայերի նկատմամբ անցած դարավերջին կատարվել է մի դաժան ոճրագործություն, ու այնտեղ սպանվել է նաև հայ երիտասարդի և բժշկական համալսարանում սովորող ադրբեջանուհու գեղեցիկ ու անաղարտ սերը: Բարությանբ է օժված գրողի արվեստը, որը սիրո հարցում ազգություն ու կրոն չի ճանաչում, և այն երևում է բարոյական մաքրություն ունեցող Ռենայի գեղեցիկ կերպարում: Առավելապես մեծ համակրանք է ծնվում նրա հանդեպ, երբ իմանում ենք, որ նա հայ գրականություն է ուսումնասիրում, ընթերցում է նույնիսկ «Մուսա լեռան քառասուն օրը»՝ հայ ժողովրդի անցած ողբերգության այդ պատմությունը: Ռենայի շուրթերից հնչող տեղյանական տողերը՝ Չի հասկանա ձեր հոգին և՛ ծույլ, և՛ օտար, Տաճար է մեր երկիրը՝ սուրբ է ամեն քար..., մի նոր զարմանք ու հիացմունք են ծնում նրա հանդեպ:

Այս իրական պատումով Լևոն Ադյան գրողը երևում է նաև իր կեն-

սագրությամբ՝ ընդգրկված խմբագրական աշխատանքում: Նա վիսպական իրականությունը ներկայացնում է որպես հերոսի նախատիպ՝ իրեն տեսնելով իրադարձությունների առանցքում՝ իր աշխատանքային գործունեությամբ, ընկերական միջավայրում, անձնական սիրով և հեռացող եզերքում հայերի դեմ նախապատրաստվող մի նոր ոճրագործությամբ, որի գոհն է դառնում նույնիսկ Ռեհան, ում չեն խնայում իր ազգի ոճրագործները, և այդ գեհեհից մի կերպ փրկված Լեոյի համար նա դառնում է մի տխուր վերհուշ:

Հայ արձակի պատմության մեջ «Հեռացող եզերքը» գեղարվեստական հուշարձան է: Անեզր տխրություն կա այստեղ, հոգեբանական գրկվածության ծանր վիճակ, և այդ ճանապարհին այս գիրքը դառնում է փաստագրություն, անցած դարավերջի մի նոր ոճրագործության վավերագրություն: Ադյան գրողը աշխարհի հանդեպ իր լավատեսական հայացքներով ստեղծել է մի գեղեցիկ գեղարվեստական ստեղծագործություն, մի գիրք, որ պետք է կարդան բոլորը:

Ես ողջունում եմ գիրքը հրատարակելու՝ ընթերցողների այս հրաշալի նախաձեռնությունը, համոզված, որ աշխարհին ի տես՝ սերունդների համար շարունակական կլինեն տարբեր լեզուներով այս գրքի հրատարակությունները:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-08-16
<http://usarmenianews.com/am-n-4986.html>*

ԱՅՆ ԿԱՊՈՒՅՏ, ՇՔԵՂ ԿԱԶՄՈՎ ԳԻՐՔԸ

Հայացքս սահում է տետրի թերթի վրա գրած տողերով, որ դասամիջոցին ինձ էր հանձնել 8-րդ դասարանի աշակերտուհի Մերի Հակոբջանյանը: Ուսուցչուհուս ուղղված հրաշալի խոսքեր կային, բայց առանցքում այն կապույտ, շքեղ կազմով գիրքն էր, որ վերջերս նա նվեր էր ստացել հեռավոր Սանկտ Պետերբուրգում ապրող արձակագիր Լևոն Ադյանից: Եվ հիշողությանս մեջ այդ տողերն ինձ տանում են այն փետրվարյան օրերը. «**Քաբվի և Սումգայիթի ողբերգական օրերի մասին ուսուցչուհիս շատ էր պատմել, մի անգամ էլ նա դասարան մտավ՝ ձեռքին մի կապույտ կազմով գիրք: Նա մեծ հուզմունքով խոսեց մեր հայրենակից գրող Լևոն Ադյանի «Հեռացող եզերք» գրքի մասին: Մենք էլ հուզվեցինք, նույնիսկ ցանկություն հայտնեցինք՝ անձամբ հանդիպել գրողին, նաև կարդալ նրա ստեղծագործությունները»:**

Ես մի պահ ընդհատում եմ ընթերցելը, բայց վերհիշում եմ իմ աշակերտուհու՝ այն օրերին գրած շարադրանքից տողեր. «**Ես ուրախ եմ, որ իմ մայրիկն էլ սովորել է այն նույն դպրոցում, որի տաղանդավոր սաներից մեկն է եղել Լևոն Ադյանը: Ես վաղուց քաջածանոթ եմ նրա անվանը, խոստանում եմ ընթերցել նրա բոլոր ստեղծագործությունները, նաև շնորհակալ եմ իմ հայրենակցին, որ այս գրքով ես հասկացա, թե ինչ է Սումգայիթը»:**

Այս սիրուն, հրաշալի աղջնակի խոսքերում նորից վերապրում եմ ապրիլյան տառապալից օրերը, երբ արկակոծվող Մարտակերտի հողը ցավից ճաք էր տվել, իսկ այնտեղ ապրող բնակչությունը փրկության մի նոր ապաստան էր փնտրում: «**Ապրիլյան տեղահանության ժամանակ ես Առաջածոր գյուղում էի՝ իմ պապիկի տանը: Բոլորովին պատահական գրքերի պահարանում տեսա արդեն ինձ ծանոթ այն շքեղ, կապույտ կազմով գիրքը: Իսկույն ձեռքս առա այն, շոշափեցի, սկսեցի թերթել, պատերազմական սարսափելի օրերն ապրեցի այդ գրքով: Հիմա շատ ուրախ եմ, որ նորից մեր բնակավայրում եմ և հաճախում եմ իմ հարազատ դպրոցը»:**

Մի նոր կարոտ ուսուցչուհուս տանում է դեպի այդ դասարանը, որ-

տեղ անցած ուսումնական տարում այդ աշակերտներին դասավանդել էի: «Նա շատ սիրվեց աշակերտներին կողմից իր յուրահատուկ դասավանդման ձևերով, և երբ սկսվեց նոր ուսումնական տարին, փոխվեց մեր հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուհին: Բայց նա չմոռացավ մեզ, երբեմն մտնում է մեր դասարանը, մի օր էլ ասաց, որ անակնկալ ունի ինձ համար: Շատ անսպասելի, բայց ցանկալի էր, որ տիկին Պողոսյանն ինձ նվիրեց Լևոն Ադյանի՝ այն կապույտ կազմով վեպը, որ այս օրերին դարձավ իմ սեղանի գիրքը: Այդ պահին շատ հուզվեցի, շփոթվեցի, սակայն մեծ հպարտություն ապրեցի՝ ստանալով նվեր մի մարդուց, ով ճանաչված արձակագիր է, մեծատառով հայ մարդ»:

Նրա գրած տողերում մեր հայրենակից գրողի հարազատ ծննդավայրի ու այնտեղից սերված մի ազգի հրաշալի պատմություն կար, որ հպարտության զգացումով էր լցրել մեր գեղեցկատես դպրոցականի հոգին. «**Ես նաև շատ հպարտ եմ, որ իմ պապիկը՝ Լենոր Հակոբջանյանը, ծնունդով Չղրան գյուղից է՝ Ադյանի հայրենակիցը: Նա Մուքիաս (Մերգեյ) Հակոբջանյանի որդին է, նրանք սերում են Չղրանի Սևունք կամ Միրումանց ազգից: Իսկ պապիկիս մայրը հարևան Առաջածոր գյուղից է, արդեն իննսունն անց, բայց առույզ մեր մեծերը հիմա էլ կան, ապրում են Մարտակերտում՝ իրենց հիշողություններում պահելով հայրենի գյուղը, նախնիներին, սրբավայր դարձած պապենական գերեզմանները»:**

Վերջին տողերը մի նոր հիացմունքով եմ ընթերցում, որտեղ շնորհակալական խոսքերին զուգահեռ, արցախցուն հատուկ հյուրասիրությամբ՝ գրողի հետ մի նոր հանդիպման մասին է ակնկալվում. «**Շնորհակալ եմ իմ ուսուցչուհուց նման անակնկալի ու այսպիսի հրաշալի հնարավորություն ընձեռելու համար: Հուսով եմ, որ մի օր մեր հյուրընկալ հարկի տակ կհանդիպենք մեծ արձակագրի հետ»:**

Չգիտեմ ինչու, ես ինքս էլ հուսով եմ, որ մի օր Ադյան գրողի նոր այցելություն կլինի Արցախ, մի նոր հանդիպում՝ այս անգամ նաև իր գիրքն ընթերցող մեր դպրոցականների հետ:

*Հայկական լրատվական՝ Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-09-20
<http://usarmenianews.com/am-n-5623.html>*

ԱՅԳ ԳԻՐՔՆ ԸՆԹԵՐՑԵԼԻՍ ՏԱՔ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ ԳԼՈՐՎՈՒՄ ԷԻՆ ԱՅՏԵՐԻՍ

Երբ մտա դասարան, աչքովս ընկավ, որ նա մտասույզ, կարծես վերացած ամեն ինչից՝ խորասուզված է ընթերցանության մեջ: Առաջարկեցի գիրքը մի կողմ դնել, իսկ նա վարամտ նայեց ինձ: Ինձ թվաց՝ նա ուզում էր ասել, որ ինչպե՞ս կարող է իր ուսուցչուհին ընդհատել գիրք կարդացող աշակերտուհուն: Ես մտասնեռ նայեցի նրան, նա առանց գլուխը բարձրացնելու՝ մի քանի խոսք ասաց, որով ուսուցչուհուս հասկացնում էր, որ իրեն «չխանգարեմ», նա գիրք է ընթերցում: Մեր օրերում այնքա՞ն դժվար է դպրոցականներին տանել դեպի ընթերցանություն, նույնիսկ ուրախ էի, որ գտնվել է գիրք, որից իմ աշակերտուհին չի կարողանում կտրվել: Այդ պահին իմ ծրագրային դասը նրա համար հետին պլան մղվեց, և ես չէի ուզում նրան «խանգարել»:

Նրա ձեռքին Լևոն Առյանի «Իրիկնային աղջամուղջ» ժողովածուն էր, բայց հիշում եմ նաև նրա անհանգիստ ապրումները, երբ ամիսներ առաջ ձեռքից ձեռք անցնող «Հեռացող եզերք» վեպն ընթերցելուց հետո իմ աշակերտուհի Լիլիթ Հովսեփյանը ինձ մեկնեց թղթին հանձնված տողեր. ««Հեռացող եզերք»,- մտմտում էի ես, ու ձեռքերս մեղմորեն շոշափում էին գիրքը: Հուզմունքը պատել էր ինձ, սիրտս թրթռում էր, շուրթերս ինքնաբերաբար ինչ-որ խոսքեր էին շշնջում: Սկսեցի կարդալ արտի անհանգիստ տրոփյունով՝ սպասելով վեպի ավարտին: Ես չգիտեմ ինչպես, բայց նկատեցի, որ արցունքներս երկչոտ դողում են աչքերիս մեջ ու փայլում ապակու անկենդան փայլով, ներսս մի տեսակ այրվում էր, աչքիս երևում էին անբովանդակ տեսիլներ: Խորը շունչ քաշեցի և նույնիսկ մի պահ կարծես դադարեցի շնչել, ուզում էի հասկանալ, թե ինչու այդպես...Տաք արցունքները գլորվում էին այտերիս ու դանդաղ սահում ցած: Անհամբեր սպասում էի վերջաբանին, չնայած մի պահ, հակառակ իմ ցանկությանը, ընդհատեցի ընթերցելս և սպասեցի մեկ այլ վերջաբանի, որին սիրտս էր ուզում, որ այդպես լիներ»:

12-րդ դասարանում եմ...Նայում եմ այս շիկահեր գեղեցկուհուն, որ դասամիջոցին անգամ գիրքը ձեռքին է: Աշակերտուհիներից մեկը նրան նկարում է, իսկ ես նորից հիշում եմ անցած օրերի նրա խոսքերը «Հեռացող եզերք» վեպի հերոսների մասին. «**Կներես սիրտ իմ, չէի ուզում քեզ նեղացնել, չէի կարծում, որ այդքան ուժգին ու խորապես կարճագանքես Ռենայի և Լեոյի սիրուն: Ես ուզում եմ դառնալ հայտնի դերասանուհի և իմ անունը գրանցվի աշխարհի ամենահարուստ մարդկանց թոփ տասնյակում: Ես խոստանում եմ այդ վեպի հիման վրա ֆիլմ նկարահանել, ինքս լինել Ռենայի դերում և ցուցադրել այն աշխարհի տարբեր երկրներում, իսկ ամենակարևորը՝ ցուցադրել անվճար, որպեսզի բոլորն էլ հնարավորություն ունենան գալ ու հիանալ այս չքնաղ ստեղծագործությամբ: Ուզում եմ յուրաքանչյուր ոք տեսնի ու զգա այն, ինչ ես զգացի այս օրերին»:**

Երբ նրան ասացի, որ ֆիլմ է նկարահանվում և Ռենայի դերակատարուհին արդեն գիտեն ով է, նա մի պահ վարանեց, բայց հետո ասաց, որ դա չի խանգարում իր ցանկությանը... Հուսանք, որ մի օր նրա երազանքը կկատարվի, կդառնա հայտնի դերասանուհի և ամեն մի դերում նկարահանվելիս կունենա այն մաքուր, ազնիվ ու բնական ապրումները, որ ունեցել էր այդ գիրքն ընթերցելիս:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-09-27
<http://usarmenianews.com/am-n-5762.html>*

ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ ՄՆԱՑԱԾ ՄԻ ԱՆՀՈԳ ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

11-րդ դասարանում է սովորում նա՝ Լուսինե Հակոբյանը: Գասամիջոցին փնտրում էր ինձ... Եվ ահա 12-րդ դասարան է մտնում և ինձ հանձնում մի քանի թղթեր: Նա շտապում էր, բայց նաև փորձում է բացատրել. «Այստեղ հիշողություն կա, գրողի կյանքի պատմություն...»: Ընթերցում եմ տողերը, հիշում այդ օրը դասից ուշացած իմ աշակերտուհուն:

«Օրը մշուշոտ էր, վաղորդյան ցողը դեռ չէր անհետացել, արևն էլ չէր նշմարվում, գուցե դա էր պատճառը, որ փոքր-ինչ ուշացած դպրոց հասա ու մտա դասարան: Սակայն իմ ուշանալը ոչ մեկին զգացնել չտվեց, քանի որ բոլորը ոգևորությամբ լսում էին ուսուցչուհուն, ով ներկայացնում էր մի հեղինակի, ում մասին ես վաղուց գիտեի: Անշուշտ տեղավորվեցի ու սկսեցի լսել: Ուսուցչուհուս ձեռքի գիրքը ինձ միանգամից ծանոթ թվաց. մի՞թե սա այն գիրքը չէ, որ պապիկիս տանն էի տեսել, որ ձեռքից ձեռք էր անցնում, որպեսզի ընթերցեմ, իսկ տատիկս հորդորում էր բոլորին, որ անհապաղ մենք էլ կարդանք: Այո՛, հենց այն է, որ կա, ինձ շատ ծանոթ «Հեռացող եզերքը»:

Ներքին հպարտությունս անթաքույց էր, ուզում էի բարձրաձայնել, բոլորին ասել, որ ես գիտեմ այդ հեղինակին, որ նրա մանկությունից շատ բաներ եմ լսել իմ տատիկից: Եվ իմ աչքի առջև այդ պահին կարծես երևում էր այն փոքրիկ Լևոնը, որ պարսաստիկը ձեռքին՝ դեզերում էր հայրենի հանդերում ու անտառներում, անհոգ վագում ընկերների հետևից:

Նա մեր համերկրացին է՝ հեռավոր Ռուսաստանում ապրող արձակագիր Լևոն Ադյանը: Եվ ես հպարտ եմ, որ նա ծնվել է Արցախ աշխարհի գողտրիկ անկյուններից մեկում՝ մեր Չլդրան գյուղում, առավել ուրախ եմ, որ նա մեր համագյուղացին է և եղել է իմ վաղամեռիկ պապիկի ամենամոտ դասընկերը: Սվետա տատիկս է պատմում Գավո (Գավորի) պապիկիս անունից, քանի որ ես իմ պապիկին չեմ տեսել: Ասում է, որ գյուղում բոլորը խոսում են Լևոնից, որ նա ունեցել է ազնիվ, մաքուր

սիրտ, նվիրված է եղել ընկերներին: Այսօր էլ գյուղում կան այն մարդկանցից, ովքեր մտերիմ են եղել նրա հետ, միասին են մեծացել հայրենի գյուղում, միասին է անցել նրանց մանկությունը: Գավոն, Արտաշը, Ջարյան (Հերուշան), Էդիկը, Ալբերտը, Համետը, Լենան, Յուրիկը, Ազնեսան, Լատրան և շատերը, նրանց հետ կապված՝ շատ հուշեր ունին մանկության և պատանեկության տարիներից:

Դրանք անջնջելի տպավորություններ են. «Ինչքան էին օր ու գիշեր վազվզում հանդերում, շնչնկան հովի թևին թռչկոտելով թիթեռնիկների պես, ոտաբորիկ ու կիսաքաղց դեպի հեռավոր անտառներն էին քշում իրենց անասուններին, ու թե ինչպես էր իջնում երեկոն, չէին նկատում: Օ՞րն էր հոգնած, թե՞ իրենք էին հետաքրքիր խաղեր խաղում, որ չէին նկատում, թե ինչպես էր մթնում: «Եվ երբ հեռուներում արձագանքում էր Մաշո մայրիկի ձայնը. «Մաման մատտաղ, ո՞ր ես, տուն արի, մութ է արդեն», Լևոնը միայն այն ժամանակ է հիշում, որ տուն գնալու ժամանակն է...»:

Մի՞թե այդքան անհոգ էր նրանց մանկությունը, բայց չէ որ հետպատերազմյան տարիներ էին, գյուղում այդ տարիներին գրեթե երիտասարդ չկար, շատերի հայրերը, ավագ եղբայրները, հորեղբայրները ռազմաճակատից տուն չէին դարձել, ոմանց ճակատագրերը՝ անհայտ, շատերի «սև թուղթն» էր եկել, ընտանիքները ծանր վիճակում էին գտնվում, կիսաստված, աղքատության մատնված, բայց որքան անհոգ ու երջանիկ էին այդ ծայրահեղ վատ պայմաններում: Ի՞նչն էր նրանց միավորում. միասնականությունը, համախմբված լինելը, ազնվությունն ու բարությունը, թե՞... , որ այն սարսափելի ցավալի կյանքը փորձում էին արտաքուստ անտեսանելիության քողով պատել»:

Ընթերցում եմ Լևոն Ադյան գրողի մանկության օրերի այս հիշողությունը և նորից ու նորից համոզվում, որ նրա կյանքը միշտ էլ անբաժան է իր հայրենի ծննդավայրից: Նա ապրում է հեռավոր օտար ափերում, բայց իր ինքնությամբ մնում է հայեցի՝ միշտ Արցախի հետ, միշտ նրա հոգսերով, նրա ժողովրդի ճակատագրով մտահոգ:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-10-01
<http://usarmenianews.com/am-n-5817.html>*

ԿԱՆՉՈՒՄ Է ՆՐԱՆ ԱՐՑԱԽԱԿԱՆ ՄԻ ԵԳԵՄԱԿԱՆ ԲՈՒՅՐ

12-րդ դասարանում իմ աշակերտուհին՝ Գեղեցիկ Ղուլյանը, տնային հանձնարարությունը հանձնեց ինձ, որ ես կարդամ մի փոքրիկ հիշողություն ճանաչված անհատականության մասին: «Մեր գյուղում՝ պապիս ու տատիս օջախում եմ անցկացրել իմ մի քանի տարիները: Եվ դրանք եղել են իմ կյանքի լավագույն տարիներից մի քանիսը: Մեր գյուղը սքանչելի բնություն ունի՝ բարձրաբերձ լեռներ, խորունկ ձորեր, կանաչ դաշտեր, արծաթագույն մարգագետիններ, մի խոսքով, այնքան է գեղեցիկ, որ կարելի է նույնիսկ դրախտավայր կոչել: Եվ ես ուրախ եմ, որ մեր գյուղի՝ Չղրանի բնության գրկում է մեծացել նաև մեր հայրենակից գրող Լևոն Աղյանը»:

Ընդհատում եմ ընթերցելը, ես էլ մտովի հիշողությունների մեջ եմ, երբ տարիներ առաջ եղել եմ այդ գյուղում, հյուրընկալվել գյուղական դպրոցի տնօրենի՝ Արամայիս Առուշանյանի տանը, ում հանդեպ առանձնակի ակնածանք ունի Լևոն Աղյան գրողը: Իմ աշակերտուհու խոսքից, որ իր տատի պատմածն է գրել, նորից անցյալից գալիս եմ իրականություն, և հայացքս սահում է տողերով. «Տատս լինելով Աղյանի համագյուղացին՝ կիսվեց ինձ հետ նրա մասին ունեցած իր տպավորություններով: Նա պատմում է, որ Լևոնը ծնվել է Ոսկան Աղյանի ընտանիքում: Ծնողները սովորական աշխատավորներ էին և ապրել են գյուղում միմյանց հարևանությամբ: Լևոնի մայրը եղել է շատ բարի և կատակասեր կին»:

Այս տատի պատմած տողերն են մեջբերվում, որ թոռնուհին սիրով արձանագրել էր: «Գպրոցում Լևոնը եղել է աչքի ընկած ու համարձակ, ես ու Լևոնը սովորել ենք մի դպրոցում, եղել ենք մտերիմ: Նա երկկողմանի բարեկամ է ինձ, և ամեն անգամ, երբ Լևոնը գյուղ է գալիս, հանդիպում ենք, զրուցում», - եզրափակում է Պրաֆիոն տատս, ապա նորից բռնվում ենք, զրուցում. «Գպրոցն ավարտելուց հետո նա գնաց Բաբու և ընդունվեց ինստիտուտ: Նա սկսեց ստեղծագործել, և մենք լսում էինք, որ նա անուն հանած մարդ է: Նույնիսկ Բաբվի ջարդերի մասին

գիրք է գրել, ասում են՝ արժանացել է մրցանակի»:

Արժանվույն գիրքը երանի թե այդպիսի գնահատանքի արժանանար, և մի նոր ավստասանք է ծնվում հոգումս այդ անտարբերության համար: Ու ես հիշում եմ, որ ամիսներ առաջ, երբ «Հեռացող եզերքը»՝ այդ «մրցանակի արժանացած գիրքը», ձեռքիս մտա դասարան, իմ աշակերտուհին առաջինն էր, որ վերջին նստարանին նստած՝ բարձրաձայնեց, թե ինքը գիտի այդ գրողին, նա իրենց համագյուղացին է, և տատն էլ ճանաչում է նրան: Ու տատի խոսքերում նորից թև է առնում ակնածանքի խոսքը հեռուներում ապրող գրողի մասին. «**Ես հպարտ եմ, որ նման տաղանդավոր, բարի անձնավորությունն իմ համագյուղացին է ու ինձ բարեկամ»:**

Դասաժամի զանգը հնչում է, ես էլ մտքերով գրողի հետ եմ՝ այն հեռու-հեռուներում: Արցախական մի հրաշալի եղենական բույր կանչում է նրան դեպ իր դրախտավայրը, որտեղ հիշողություն կա, հարազատ դեմքեր, անսահման կարոտ, նոր երազանքներ:

*Հայկական լրատվական` Lnu Անջելեսից,
«Մանկավարժի ակնյուն», 2016-10-08
<http://usarmenianews.com/am-n-5918.html>*

ԱՆՑԱԾ ԳԱՐԱՎԵՐՋԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԱՆԽՈՍ ՎԿԱՆ

Նորից Լևոն Ադյանի «Հեռացող եզերք» գիրքն է աշակերտների ձեռքին: Մի նոր մտահղացում՝ պետք է քննարկենք վեպը մեր աշակերտների՝ գրքից ստացած տպավորություններով: Նախապատրաստական աշխատանքներ են ընթանում, բայց ահա մի

նոր անակնկալ՝ դպրոցում սովորողների հետ դաստիարակչական աշխատանքների գծով կազմակերպիչ Անժելա Պետրոսյանը տարբեր դասարաններում հանձնարարել էր՝ գրքի թեմային համահունչ պատի թերթեր ձևավորել: Եվ շուտով տեսանելի են դառնում մեր աշակերտների ձեռքի աշխատանքները:

12-րդ դասարանում են, հարցնում են նրանց, թե որքանով էր ճիշտ, որ այդ գիրքը դպրոց մտավ, որի էջերին մեր դպրոցականները դեռ ծանոթացել էին անցած ուստարվա փետրվարյան օրերին: Միահամուռ բարձրաձայնում են՝ հաստատելով գրքի մուտքը դպրոց շատ նպատակային ու ողջունելի:

«Այս գիրքը շատ հավանեցի... Աստված իմ, մի՞թե կարելի է մարդուն սպանել միայն նրա համար, որ նա հայ է: Հային միշտ էլ վիճակված է եղել տառապել, բայց երբեք նա իր հավատը, իր խաչը չի մոռացել: Գիրքը մեր թշնամու ոճրագործության մի անխոս վկա է, որ իր արցունքոտ էջերում պատկերում է այդ արնախումբների վայրագությունները, որոնց մասին կարդալիս տակնուվրա է լինում հոգիդ: Պետք է կարդան այս գիրքը բոլորը, որպեսզի իմանան, թե անցած դարավերջին ինչ խորը և չսպիացող վերք ավելացավ հայի սրտում» /Կարապետյան Արմին»/:

«Այս գրքի տխուր, ողբերգական պատմության մեջ կա գեղեցիկ սիրո պատմություն, կան ընդհատված ու անկատար երազանքներ, արյունոտ էջեր, մի նոր ցեղասպանություն հայի հանդեպ ոչ հեռավոր անցյա-

լում: Երկու երկրների միջև եղած թշնամության պատճառով խաթարվեց Ռենայի և Լեոյի սերը, կյանքեր կործանվեցին, մի հրաշալի աղբյուր-ջանուհի դարձավ իր ազգակից ոճրագործների բռնությունների զոհը, թե ինչ է՝ ժխտեց այդ ազգին իր պատկանելությունը: Այս անգամ էլ ցավով այս գիրքը իմ ձեռքը վերցրի» /Ջավադյան Վարդուհի/:

«Նորից վերընթերցեցի այս գիրքը, նորից զգացումներս ու հույզերս խառնվել էին իրար, կոկորդս խեղդում էր, ուղղակի բառերով անհնար էր նկարագրել այն, ինչ կար սրտումս, բառերն էլ կորցրել էին իրենց արժեքը՝ զգացածիս դիմաց: Ամեն ինչ այնքա՛ն ցավոտ է այստեղ, այնքա՛ն դառնալի ու անդառնալի կորուստներ կան այս գրքում, այնքա՛ն տառապած ու տառապող սրտեր, արցունքոտ ու արյունոտ էջեր... Ես տեսա այստեղ գրողի, որ ապրել է ու արարել ողջ կյանքում, տեսել անտանելի փորձություններ, բայց, անկախ ամեն ինչից, շարունակել է ստեղծագործել՝ հավատարիմ մնալով իր գրչին» /Հովսեփյան Լիլիթ/:

«Այս գրքի դպրոց մտնելը շատ խրախուսելի է, բայց այն պետք է կարդան անպայման ավագ դասարանների դպրոցականները: Այստեղ նկարագրություններ կան, որոնք հասանելի չեն լինի միջին դպրոցի աշակերտներին: Սա այն գիրքն է, որ կարելի է կարդալ մի քանի անգամ» /Խաչատրյան Աննա/:

Երգչուհի դառնալու մեծ ցանկությամբ՝ այդ դասաժամին Աննա Խաչատրյանն ասաց, որ մի քանի երգեր է սովորել, և փորձնական հնչեցրած նրա երգի տողերն այնքան էին համահունչ՝ Սումգայիթի և Բաքվի ոճրագործության զոհերի հիշատակին, որ հուզեցին բոլորիս: Իր հոգեպարար ձայնի ելևէջներով տարբեր երգերի տողեր լսեցինք, իսկ ամբողջ դասարանում մի անորոշ թախծոտ տրամադրություն էր տիրում: Համոզված էինք, որ Սումգայիթյան օրերին նախապատրաստվելիք մեր միջոցառումը՝ այդ ոճրագործությանն ակամատես գրողի «Հեռացող եզերք» գրքի քննարկման շուրջը, հայությանը պատուհասած մղձավանջի ցավալի հիշողություն կլինի և հարզանքի տուրք՝ այդ վայրագություններին զոհ գնացած նահատակների հիշատակին:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2017-02-25
<http://www.usarmenianews.com/am-n-8147.html>*

ԿԱՐԴԱՆՔ ԱԿԱՆԱՏԵՍԻ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ

Միշտ էլ ժպտալու սովոր էր նա, բայց նրա երգի տողերը, առանց երաժշտության, այնքան թախճոտ ու կենդանի էին հնչում, որ նույնիսկ չէր զգացվում դրա պակասը, ամեն մի հնչյուն երանգավորվում էր իր գեղեցիկ ու նրբին ձայնով: Եվ իմ աշակեր-

տուհուց՝ Անգելինա Անդրյանից, չեմ էլ հարցնում, թե ինչ կարծիք ունի Լևոն Ադյանի՝ Սումգայիթի և Բաքվի սարսառչող դեպքերի նկարագրությամբ՝ «Հեռացող եզերք» գրքի մասին, մի գիրք, որ վաղուց մեր դպրոցականներին հարազատ էր դարձել: 12-րդ հումանիտար դասարանի աշակերտների հետ կատարված նախնական փորձերն արդեն զգացնել էին տալիս, որ փետրվարի 27-ին նախատեսված մեր գրական-երաժշտական հուշ-ցերեկույթը՝ ականատես-գրողի վեպի քննարկման շրջանակներում, առիթ կտա, որ այդ գիրքը բազում ընթերցողների նոր սովոր խմբեր ունենա:

«Երբ առաջին անգամ ընթերցեցի այս գիրքը, լեզուս կապ էր ընկել, ձեռքերս կարծես շոթայվել էին, չէի կարողանում երկար ժամանակ ոչինչ արտաբերել: Մի՞թե մարդ-արարածն ընդունակ է նման բռնությունների: Չնայած՝ ինչպե՞ս կարելի է մարդ համարել աթաթուրքի հետևորդներին, որոնց երակներում արյան հետ կատաղությունն է հոսում: Աստված իմ, նույնիսկ պատվագուրկ էին անում հայ կանանց ու աղջիկներին, այդ գազանները սարսափելի դժոխք էին ստեղծել հայերի համար... Չոհերի մեջ էր վեպի գլխավոր հերոսուհին՝ մի աղբբեջանուհի, ով հոգով հայուհի էր և ինձ համար՝ օրինակելի ու իդեալական կերպար: Նա կարող էր փրկվել այդ բարբարոսների ճանկերից, բայց գերադասեց նահատակվել, և կործանվեց Ռենայի ու Լեոյի հավերժական թվացող այդ իրական սերը» /Ղուլյան գեղեցիկ/:

«Ամեն անգամ անհանգիստ ապրումներով եմ բացում «Հեռացող եզերքը»: Ասում են՝ Սումգայիթի, Բաքվի ջարդեր... Լսում եմ ու զարմա-

նում, ի՞նչ ջարդերի մասին է խոսքը, երբ համատարած ոչնչացնում էին հայերին: Ամենուր իրար էին խառնված, դա կոտորած էր, արյունահեղություն... Ինչքա՛ն դաժան է ու ծանր, երբ աչքերիդ առջև տեսնում ես, թե ինչպես են մարդուն տանջամահ անում: Այդ վայրենիները չնայեցին ահել-ջահելների, սպանեցին հայերին նրանց հարազատների դիմաց, ներխուժեցին բնակարաններ, հաշվեհարդար տեսան անմեղ մարդկանց հետ: Ի՞նչ մեղք ուներ այն փոքրիկ մանկիկը, որ դեռ չծնված՝ սպանվեց մոր որովայնում: Ինչու՞ պիտի վառեին հայերին, բայց ինչե՛ր չարեցին այդ գազանները... Տե՛ր Աստված, ես համոզված եմ... գիտեմ, կգա օրը, երբ նրանց ամուճը կջնջվի երկրի երեսից» /Աբրահամյան Ռուզաննա/:

Գրքում այդ ոճրագործության իրական նկարագրություններն այնքան գերհուզական են ու զարհուրելի, հոգեբանական ծանր ապրումների պատկերներով առկա, որ երբ աղջիկներին առաջարկեցի՝ որոշ հատվածներ կարդալ բնագրից, հրաժարվեցին: Դասարանի միակ տղան հանձն առավ կարդալ որոշ հատվածներ միջոցառման ժամանակ: Անհնար է առանց հուզումների ընթերցել այն բարբարոսությունների մասին, որ քաղաքակիրթ աշխարհի աչքի առջև իրականացվել էր անցած դարավերջին ու ցայսօր մնում է անպատիժ:

Իսկ անպատժելիությունը նոր ոճիրներ ծնեց՝ Գուրգեն Մարգարյան, Քյարամ Սլոյան... Որտե՞ղ է ուղղված քաղաքակիրթ Եվրոպայի հայացքը...

*Հայկական լրատվական` Լու Անջելեսից,
«Մանկավարժի սնկյուն» 2017-02-26
<http://www.usarmenianews.com/am-n-8149.html>*

**ԳՐՔԻ ՔՆՆԱՐԿՄԱՆ ՀՈՒՇ-ՑԵՐԵԿՈՒՅԹ
ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ**

Այսօր Սոււմգայիթի ոճրագործության գոհերի հիշատակին նվիրված միջոցառումը՝ արձակագիր Լևոն Ադյանի «Հեռացող եզերք» գրքի շրջանակներում, կայացավ Մարտակերտի պատմաերկրագիտական թանգարանում: Տնօրեն Սեդա Հայրապետյանի, թանգարանի աշխատողներ Մարինե Սիքայեյանի և Նաիրա Ավետիսյանի ջանքերն իզուր չէին անցել՝ մեր դպրոցի 7-րդ և 12-րդ հումանիտար դասարանների աշակերտների միջոցով գրական-երաժշտական հուշերեկույթին մի նոր ոճական երանգավորում տալու համար: Միջոցառման երաժշտական մասի օժանդակությունը նկատելի էր մշակույթի տան տնօրեն Թամարա Եղիշյանի ու այդ ոլորտի՝ իր աշխատողների մասնակցությամբ:

Հրավիրված էին Վլադիմիր Բալայանի անվան միջնակարգ դպրոցի դաստիարակչական գծով տնօրենի տեղակալ Կարինե Բալասանյանն ու դաստիարակչական աշխատանքների կազմակերպիչ Անժելա Պետրոսյանը, դպրոցի պատմության մեթոդախմբի անդամները՝ նախագահ Արշալույս Գաբրիելյանը, 12-րդ դասարանի դասղեկ Նոնա Հայրապետյանը, 7-րդ և դասարանի աշակերտների մասնակցությամբ՝ ասմունքի խմբակավար Սվետլանա Դալլաբյանը, կենտրոնական գրադարանի տնօրեն Իրա Բաղդյանը, երիտասարդության հարցերի բաժնի վարիչ Միեր Անդրյանը՝ իր աշխատողներ Գոհար Մամունցի, Մանուշ Մաթևոսյանի հետ, մասնակցությամբ:

Մարինե Սիքայեյանի նախնական խոսքը Բաքվի և Սոււմգայիթի

հ ա յ ո թ յ ա ն
նկատմամբ իրա-
կանացված ար-
յունահեղության
դ ա տ ա պ ա ր -
տումն էր, որ
առաջսօր էլ, կոպ-
տորեն աղավա-
ղելով փաստերը,
ոճրագործները
մնացել են ան-
պատիժ: Այդ ցե-

ղասպանության հավաստի վկայությունը թերևս ակննատես գրողի կողմից գրված «Հեռացող եզերք» վեպն էր, որի քննարկման և գրական-երաժշտական ցերեկույթը վարելու նախապատվությունը վերապահվել էր մանկավարժիս՝ իմ աշակերտների ակտիվ մասնակցությամբ: Իմ խոսքում պատմական այդ դաժան իրադարձության զոհ զննցած բազում նահատակների հիշատակին կազմակերպված այս միջոցառումն էր, թանգարանում անցկացնելու միտումը, առանցքում՝ Լևոն Աղյան գրողը՝ իր «Հեռացող եզերքով»:

Գրողի կենսագրության ու գրական գործունեության համառոտ տեղեկություններին զուգահեռվեց վեպի դիպաշարի վերլուծականը, որ մեկընդմեջ հավելվում էր Գերտրուդա Բեգլարյանի, Մանե Հակոբյանի, Աննա Խաչատրյանի ու Անգելինա Անդրյանի թախծալից երգերի հմայիչ ձայներով: Գրքից ստացած տպավորություններով ու իրենց կարծիքներով կիսվեցին դպրոցականները՝ յուրաքանչյուրը յուրովի տար-

բեր, մեկը մյուսից հետաքրքրիչ ու նույնքան՝ հուզական: Նրանց խոսքում գրքի ու նրա հերոսների ն կ ա տ մ ա մ բ առանձնակի համակրանք կար, գիրք, որ անցած տարվա փետր-

Գրողն ու ուսուցիչը.. Ժամանակի մեջ և անդին

վարից մտել էր դասարանից դասարան, առայսօր էլ նրա արցունքոտ էջերն իրենց հետքն են թողնում նրանց հուզական աշխարհում, երբ ամեն անգամ քերթում են այն:

Վեպի բնագրից ընթերցած հատվածները հաստատում էին այդ սև գործն իրականացնողների հրեշավոր դեմքը, որ ուղեկցվել էր սպանություններով, տանջանքներով, բռնաբարություններով, մարդկանց վառելով, վտարանդի դարձած հայություններով: Դրանք պատասխան էին Արցախի հայ բնակչության խաղաղ ցույցերի, որոնցով արդարացիորեն պահանջվում էր իրականացնել ինքնորոշման սահմանադրական մեր իրավունքը:

Միջոցառման ավարտի շնորհակալական խոսքս ուղղված էր բոլոր մասնակիցներին, որ եզրափակվեց պատմաերկրագիտական թանգարանին՝ գրողի կողմից փոխանցված «Հեռացող եզերք» գրքի նվիրատվությամբ:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն» 2017-02-27
<http://www.usarmenianews.com/am-n-8163.html>*

**ԲԱՑՈՒՄ ԵՆՔ ՍԻՐՈՎ, ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ
ՀԱՓՇՏԱԿՎԱԾ, ՓԱԿՈՒՄ ԱՓՍՈՍԱՆՔՈՎ**

Այսօր ծաղիկներ խոնարհվեցին Մումգայիթի նահատակների հիշատակին: Գլադոցում մեր երեկվա միջոցառման վերլուծությունն էր՝ կարծիքների փոխանակություն, հիանալի արձագանքներ դրա մտահղացման, գրքի քննարկման, անմեղ զոհե-

րի հանդեպ հարգանքի դրսևորման մասին: Նորից 7-րդ և դասարանում աշակերտների զգացած ապրումների մասին է խոսվում, նորից 12-րդ հումանիտար դասարանում նատարաններին Լևոն Ադյանի «Հեռացող եզերք» գիրքն է, առանցքում՝ նրանց՝ վեպից ստացած անցած տպավորությունները, որ այդ օրը Մարտակերտի պատմաերկրագիտական թանգարանի պատերի ներսում մի նոր շունչ էին ստացել:

«Ես խոսելու ունակությունս կորցրել էի, երբ խորասուզվել էի վեպի ընթերցանության մեջ: Առաջին անգամ գիրքն ընթերցելիս զգացի, թե որքան թանկ և որքան դժվար է լինում բաժանումը: Մումգայիթում և Բաքվում կատարվածը ճակատագրական եղավ շատերի համար, այն ծրագրավորված է եղել նախօրոք, այդ են վկայում ջարդարարների մոտ հայերի բնակարանների ցուցակների առկայությունը, այդ ոճիրն իրականացնելու համար արտադրամասերում մետաղաձողերի և այլ գործիքների պատրաստումը: Երեք օր շարունակ նրանց բռնությունները զարհուրելի էին, ջարդարարների գործողությունները՝ անօրինակ դաժան: Անմահ գործեր շատ են եղել: Ինձ թվում է՝ կանմահանա մաս այս վեպը: Իր առաքինությամբ մարդասիրության օրինակ է նաև Ադյան արձակագիրը» /Գանիելյան Անուշ/:

«Կարդացի գիրքը, խառնվել էին մտքերս, ուզում էի արտահայտել այն, ինչ կա ներսումս, բայց ասես ոչ մի կերպ չէի կարողանում բացատ-

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

րել զգացածու: Կյանքը շատ դաժան է, չես կարող պատկերացնել, թե քեզ համար ինչ է պատրաստել հաջորդ վայրկյանին: Վայրագությունների ալիքը սրբեց-տարավ իր ճանապարհին եղած ամեն ինչ: Դաժան ճակատագրի արժանացավ Ռեհանն՝ սպանվելով իր իսկ ազգի խուժանի կողմից: Երանի թե հնարավոր լիներ անզգայանալ ու չզգալ այն ցավն ու տանջանքը, որն ինձ պարուրեց գիրքը կարդալուց հետո»: /Բաղդյան Իննա/:

«Դժվար է, երբ տխուր է հոգիդ, երբ չես կարողանում ժպտալ, երբ ներսումդ տիրում է դատարկություն: Կարդալով վեպի առաջին էջերը՝ մտածում էի, թե ինչքան գեղեցիկ է այստեղ սերը, ինչքան սքանչելի է պատկեր-

ված նոր ծնվող զգացումը: Բայց երբ կարդացի դաժան սպանությունների մասին, խոհերս մութ գիշերվա նման մթագնել էին: Սիրտս ցավում էր՝ Ռեհանյի նկատմամբ դաժան բռնության դրվագը կարդալիս: Տխրությունն իր պաղ շնչով պատել էր հոգիս, ամեն ինչ դարձել էր գունագուրկ: Ամենաանտանելի վիշտը հոգու ցավն է, բայց ակամայից սովորում ենք դրան ու ապրում այդ ցավով բուսել առ բուսել, ժամ առ ժամ, օրեր, տարիներ և ամբողջ մի կյանք: Իսկապես ամենացավալին այն է, որ կորցնելով մեզ համար ամենաթանկ մարդկանց՝ մեզ ոչինչ չի մնում, բան համակերպվել նրանց կորստին» /Արզումանյան Լադա/:

«Այս գրքում գրողն ապացուցեց, որ սերը չի ճանաչում ազգություն, հավատ ու տարիք: Ափսոս, որ այդ գեղեցիկ սերն ունեցավ այդպիսի վերջաբան: Ես ընդհանրապես դեմ եմ, որ հայն այդ ազգի հետ ընտանիք կազմի, բայց երևի այն ժամանակներում դա սովորական էր, իսկ հիմա՝ անհնարին բան: Երբ այն դաժանությունների մասին կարդացի, ունայնություն իջավ վրաս, բայց նաև ինձ հուսադրեցի, որ այս ոճրագործները պատասխան են տալու մի օր՝ իրենց անմարդկային արարքների համար» /Կարապետյան Սյուզաննա/:

Ես փակում եմ այս գիրքը, որ բացել էի դպրոցում անցած փետրվա-

Նապաստա Պողոսյան

րին: Այս մեկ տարում այն մեզ հետ էր, մեր հոգում և դարձել էր մեր լավ ու վատ օրերի ուղեկիցը... Գիրք, որի մասին այս մեկ տարվա մեջ ամենուր լսել եմ, որ սա այն ամենահետաքրքիր գիրքն է, որ մի շնչով է ընթերցվում, իսկ որպես մանկավարժիս ամփոփիչ խոսք՝ վստահորեն կարող եմ ասել, որ սա այն գիրքն է, որ բացում ես սիրով, ընթերցում՝ հափշտակված, փակում՝ արհեստանքով:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն» 2017-02-28
<http://www.usarmenianews.com/am-n-8172.html>*

«ԻՐԻԿՆԱՅԻՆ ԱՂՋԱՄՈՒՂՁԻ»
ՄԻ ՀՈՅԱԿԵՐՏ ՔԱՆԴԱԿ

Այրիկյան քառօրյա այդ դժնդակ օրերին պատերազմը մեզ համար դարձավ մարդու ինքնաճանաչման փորձաքար՝ տագնապներով ու ողբերգական անցքերով, մարդկանց հերոսական բնավորություններով, որտեղ ազատության, սեփական հողի վրա ապրելու իրավունքի համար անկոտրում կամքով ու արիությամբ հերոսներ են անմահանում, դառնում խիզախության ամրակուռ ոգի ու լեգենդ:

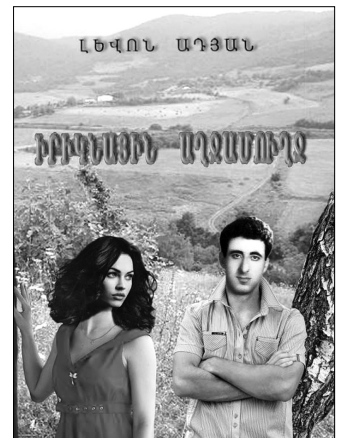
Գրիչս այդ օրերի որդեկորույս մայրերի կողքին անցյալի մեջ հայ կնոջ, արիասիրտ մոր խորհրդանիշ կերպար էր փնտրում...Եվ այն պիտի դառնար հինգ զավակ կորցրած Շահում մեծ մայրը՝ արցախյան բարբառը շուրթերին՝ կյանքի մայրամուտ ապրող այդ տառապած կինը:

Արձակագիր Լևոն Ադյանի «Իրիկնային աղջամուղջ» ժողովածուն լույս է տեսել Ստեփանակերտում: Այն բովանդակում է հեղինակի մի շարք վիպակներ, պատմվածքներ ու մանրաքանդակներ, որոնք արտացոլում են հայրենի Արցախ աշխարհի ու նրա մարդկանց առօրյան: «Իրիկնային աղջամուղջ» համանուն վիպակը գետեղված է այդ ժողովածուի մեջ, որտեղ բնական ու հարազատ գույներով գրողը պատկերել է Հայրենական մեծ պատերազմի, դրան նախորդող և հաջորդող ժամանակաշրջանների հայ գյուղը: Բնավորությամբ և իր ապրած դժվարին կյանքով Շահում մեծ մայրը, իմ կարծիքով, տարբերվում է մեր գրականության մեջ պատկերված հայ կանանց կերպարներից, նա համարվում է որպես հինգ զավակ կորցրած մոր խորհրդանիշ կերպար: Կյանքի մայրամուտ ապրող կնոջ վերջին օրերը՝ քաղցրահունչ լեզվի ու բնաշխարհի մեջ ներհյուսված անցյալի մեջ են, իսկ այդ անցյալում անասելի ծանր ճակատագրով ապրած գրողի հարազատ տատն է՝ իր տառապալից կյանքով, նրա պատկերած գյուղը և այնտեղ արարող մարդիկ: Հիրավի, Շահումը արցախցի մոր լավագույնս մարմնավորված կերպար է, որի մեջ խտացված իմաստ, արժեք ու խորհուրդ կա: Համբերության, նվիրումի, զսպվածության ու սիրո անշեջ կրակ է:

Սա բառարվեստ է, թե՞ սիրո արտահայտություն՝ հայրենի հող ու ջրի, բառ ու բանի հանդեպ, որ դրսից եկող պարզունակ ձայներին, թռչունների դալալային, առավոտվա անապակ լույսին, տերևների երգեցիկ սվավոցին, ամեն-ամեն ինչին անհաղորդ, հեռավոր մտքերին, վերհուշերին տրված՝ Շահում տատի անուշ և հյութեղ լեզվով արցախյան բար-

բառի շունչն է քաղցրերգվում ու աշխարհն ասես լցնում ծով բարությամբ. «Վո՛ւյ, քո անցվորանց գերեզմանին լույս գա, բա ես բա՞ն եմ ուտում: Ուտեմ որ ի՞նչ. պառավի կերածը կորածա, այան քեզ մատաղ» կամ «Այան մատաղ, ինչի՞ ես էստեղ նստել, գնա հանդերը ման եկ, մարդ երեխա ժամանակ ման եկած տեղերը շատ կկարոտի», ու մտովի հիշում եմ հայտնի տողերը. «Ինչ չքնաղ լեզու է կյոթեսերենը...Չուտեիր և չխմեիր, այլ միայն այդ լեզվով խոսեիր կամ լսեիր, թե ինչպես քաղցր և նուրբ հնչյուններով խոսում է լվացարարուհի Մինան...»:

Եվ այս մտքին գուգահեռ՝ հնչում է Մեծ մոր քաղցրածոր լեզուն՝ հիշեցնելով մեզ, որ այս մեկը նույնպես իր բնության, ծառի ու քարի, անցյալի ու ներկայի, նաև լեզվի նկատմամբ ծնրադիր խոնարհում է. «Գլուխս, է, դռում, դնգդնգում է, հարսանիք է, ինչ է, հասկանում չեմ...- ու շարունակում է՝ գլուխն օրորելով, մի տեսակ ասես երգելով,- մարդու բաժին կյանքն էս աշխարհում շատ է կարճ, այան քեզ մատաղ, ամեն ինչ հոսում է, կյանքն էլ է հոսում ոնց որ ջուրը, բայց իմ ջուրն արդեն վերևից, է՛, ակունքից կտրած է, մնացել է մի ծլուկ, էն էլ որտեղ որ է՛ էսա կկտրվի»:

Ու այսպես սիրելի մարդիկ երևում են մեզ անցյալի հիշողություններում, որտեղ ափսոսանք կա կորցրած-գնացած օրերի հանդեպ. «Իմ ծաղիկը քաղած է..., բարձր սարին պահած է», և այն գալիս է լրացնելու ժողովրդական բանահյուսության ակունքներից եկած «ջան գյուլումների» շարքը, որ նույնքան հյութեղ է, մեղմ ու ջերմագին:

Ինչու՞ այս բարբառային մտածողության ձուլվածքից սկսեցի... Հարագա՞տ է մեզ, թե՞ գրողի սերն ու գուրգուրանքը կա այնտեղ, մի անասհման սեր Մեծ մոր հանդեպ, ով «գիշեր ու ցերեկ է արել, ճախարակով պահել երեխաներին և չի թողել ուրիշի դռանը նրանք վիզ ծռեն»: Անգամ, երբ այլուրի պարկը շալակած նստուն է մտել, նրանից «սպիտակ հացի հոտ էր» եկել, այն էլ՝ սպիտակ, ու մրմունջն էլ դարձել է բողոք լսելի. «Մեծացնեմ, տեղ հասցնեմ ձեզ ու էլ դարդ չունեմ»: Մարդուն վիճակված է տառապանք, ու այդ տառապանքը տանջում է նրան, որ խտացնում է հայ կնոջ ընդհանրական կերպարը: Ուզում ես հայացքդ ուղղել նրա հոգու խորքը, որի մեջ մի ամ-

բողջ տիեզերք կա, մի կյանք, և այդ կյանքն էլ հոսել է նրա կողքով **«ոնց որ ջուրը»**: **«Ինչպես թռչնակ՝ նա պատեպատ է գարկվել»**, բայց նրան պարտադրված էր մաքառումներով նվաճելու իր կարողության սահմանները:

Ընդամենը մի քանի տող, հրաշալի համեմատություններ, որ գալիս են լրացնելու նրա հմայքը. **«Աչքերը ոնց գիշեր՝ սև են եղել, բերանը՝ պողի նման կարմիր, մեջքը՝ ճապկի պես նուրբ ու բարակ»**, **«ձայնը ոնց որ քամու հետ եկող ջրի խոխոջ»**, որ խոսելիս մերթ դողացել է, մերթ թրթռուն դարձել կտրվող լարի պես: Ծնվում է ինքնահիացումը, մարդը ցավի հաղթահարումից ավելի ուժեղ է դառնում ու շքեղանում է իր արտահայտած խոսքով. **«Բարով կռիվ չլինի, խաղաղություն լինի, դու էլ բարով երեխեքին տեղաց անես, հացը բոլ լինի, սով չտեսնաք,- ինչպես օրհնանք մրմնջում է նա:- Ասոված ձեզ հազար ճողնը շինի ու երեսներդ լվացած տեղը վարդ ու մանուշակ բսնի»**:

Մարդն այստեղ անցնում է հոգևոր զարգացման երկար ճանապարհ, մակդիրավոր կապակցություններն ավելի տեսանելի են դարձնում այն: Երազանքներով տարված՝ **«շուրթերի ծայրերին» ունեցած «հուսակորույս ժպիտով» նա «տազնապալից սպասումներ»** պիտի ունենա, **«հրաշունչ օրեր»** պիտի տեսներ, որ կարողանար վիշտն անխռով տանել: Փոխաբերությունների շարքը բնության, թե մարդու տարբեր հոգեվիճակների իրական արտահայտություն է, այնտեղ **«օրերն անբաժան են»**, որտեղ սկսում է **«հավվել, ցրտել տաք գիշերը»**, **«արտերը տաքություն են բուրում»**, **«սահուն ծորում է դեղձանիկների երգը»**, **«ծուխը գալարվում է տանիքների վրա»**:

Մի թախծագին տխրություն է համակում հոգիդ, երբ գյուղից հեռացած գրողի գրիչը հիշեցնում է ընթերցողին, որ **«հուշերի մեջ խորասույգ, կապույտ ստվերներով շղարշված ճանապարհով»** քայլելիս մտածում է այն մասին, որ այդ վայրերի հետ իրեն կապող շատ քիչ բան է մնացել:

Ու հիշողության մեջ նորից երևում է, թե ինչպես Մեծ մայրը ձեռքը բռնած՝ նրան տանում է գյուղի գերեզմանատուն: Շուրջբոլորը խոտ ու ծաղիկ է, թռչունների երգ, Մեծ մայրը գունատվում է, շուրթերը դողում են. **«Պ-նա էն կողմը, ծաղիկ քաղի՛ր, բեր դի՛ր քարերին»**:

Ստեղծագործելու այս անթերի արվեստում գրողը մնում է բոլորիս հարազատ՝ մարդն աշխարհ է եկել, ապրում է իր հուշերով ու անցողիկ կյանքի գաղափարը հիշեցնում է մեզ, որ ժամանակն անցնում է իր շարժման օրենքներով, դա ցավերի ու հոգսերի աշխարհ է, այդ ժամանակի սկիզբը գալիս է անհիշելի ժամանակներից, որ պայմանավորված

է բնության հավերժականությամբ, որտեղ մարդը չէ իր կյանքը տնօրինողը. «**Ոչ ոք չի զգում, թե ինչպես է անցնում ջահելությունը, սակայն ամեն ոք զգում է, երբ արդեն այն անցել է**»: Ու այդ կյանքում նորից երևում է Մեծ մայրը, որն այս կյանքում իր բաժին դժոխքը տեսել է արդեն..., «**մարդկանց մեջ մինչև էդ լուռ, շուրթերը սեղմած, գունատված կանգնած էր, հանկարծ չոքեչոք, ինչպես առաջները գնում էին սրբի դուռը, այդպես էլ չոքեչոք մոտեցավ հուշարձանին, գլուխը դրեց պատվանդանին ու դառը լաց եղավ**»: Իսկ հուշարձանին նրա որդիների անուններն էին: Ու գրողի ստեղծած այս հուշարձանի կողքին երևում են մեր օրերի սևսիրտ մայրերը՝ որդիներ կորցրած, ցավի կնիքը դրոշմված դեմքների: Մի տեսակ արձագանք է տալիս Մեծ մոր խոսքը. «**Իմ տունն էստեղ է, իմ երեխեքն էստեղ են**»: Ու այս բառերի շարքը՝ էստեղ, էսօր, էգուց, էնտեղի, էս, էդ, գալիս են լրացնելու մոր հյուսիք խոսքը, որ հայրենի գյուղում ապրող մարդը միշտ էլ հավատարիմ է մնալու իր քաղցրահունչ լեզվին, որ երբեմն դառնում է հարազատ, իր օջախին կառչած:

Ու նորից արդիական է դառնում թեման, օտարության մեջ ապրող մարդը ցավագնորեն շատ ժամանակ հեռանում է երբեմն արմատներից, հավատից անգամ: Եվ ցավագին է հնչում, սառցասառն տոնով իր արմատներից հեռացած մարդու խոսքը. «**Մի՛ որոնեք ինձ, իմ հավատն ուրիշ է...Մի՛ որոնեք...**»: Համոզվում ես, որ այս տողերը կարդացող յուրաքանչյուր ոք սարսուռ կզգա, ուժացման ցավը հոգում կունենա, բայց նաև Ադյան գրողի կենսափիլիսոփայությունը դառնում է մեծ ճշմարտություն, որ ժամանակներն անցնում են, անցավոր է մարդը իր ապրած կյանքով, քանզի «**Մարդ մի օր ծնվում, մի օր էլ պիտի մեռնի, վախենում ես մեռնելուց, թե չէ՝ մեկ է, նա գալու է**»:

Ազգի զգոնության կո՞չ է սա, որ մեր օրերում էլ օտարությունը կարոտի բույն է դարձել, ազգի հիշողության թարմացում է սա, թե՞ սթափեցնելու կոչ, որ պատմության ու ժամանակների քառուղիներով անցած ժողովրդին չպետք է հոգեպես կորցնել, ու հայրենաբաղձության կարոտի զգացողության կողքին, թեպետ օտարության մեջ, կսկիծը նույնն է դառնում. «**Ամեն ինչ մաշվում է, նույնիսկ վիշտը, ժամանակը բուժում է բոլոր վերքերը, բացի հարազատ գավակի կորստի վիշտը**»: Ու այդ վիշտը դառնում է քեզ ընկեր. ամենուր, ամեն տեղ դու նրա հետ ես...

Չարմանալի՞ չէ, որ իմաստությունն իր մեջ կրող Մեծ մայրը երբ մահանում է, այդ պահին կռունկների երամ էր անցնում գյուղի վրայով, կռունկների երամը հանկարծակի փոխում է ուղղությունը, երկու անգամ

պտտվում է տան գլխավերևում և թևածելով հեռանում իրիկնային աղ-ջամուղջի ոսկե շողերի մեջ՝ իր հետևում թողնելով թախծագործ մի կանչ: Ու նորից պատկերավոր արվեստն է խոսում գրողի՝ «...և հետզ-հետ» **ձորերը լոին խորասուզվում են իրիկնային լուրթ աղջամուղջի մեջ. գետակը լում, հավքերը լում, մոտիկ արտերում արտույտներն արդեն էլ չեն արտորում...Չայները կամաց մարում են դրսում, և հետզ-հետե իջնում է մուրը՝ իր սև շղարշով ներընդգրկելով ամեն մի շուկ, ամեն մի շարժում...»:**

Մի պահ մտորում ես՝ ուրեմն վե՞րջ, այսպես ամեն ինչ՝ խավարի մեջ թաղված... Տխրում է հոգիդ, բայց նորից ծնվում է լույսը՝ **«սարերի վրա, բարձր երկնքի անձիր կապույտում աստղերի բույրը իր անհատնում լույսերն է հղում հեռու երկրին: Աստղացող լույսը՝ խավարում նիրհող դաշտին, գետակին, հավքին ու մարդուն...»:**

Կենսասիրությամբ լեցուն Ադյան գրողի բեղմնավոր գրիչը նորից բո-լորի հոգին լցնում է բերկրանքով. **«Գու մի՛ վհատվիր, խավարից հետո գալիս է լույսը, իսկ հույսը մեռնում է ամենավերջում, շուտով, շատ շու-տով կբացվի նոր օր՝ արևը, լույսը և հույսը իր հետ»**, ասել է թե՛ նոր օր կբացվի՝ արևով, լույսով, հույսով երիզված...

Բայց նորից գրիչը մի պահ կանգ է առնում. **«մի տեսակ ընկալելի ու անընկալելի գյուղի վրա բացվում էր լույսը»**, բայց արդյո՞ք այդ լույսը հույս և ուրախություն կրերի բոլոր մարդկանց... Մտորում ես լուռ, քան-գի ինչ էլ որ բերի, հաստատ ոչ նրանց համար, որ մեզ հետ չեն այլևս:

Եվ վերջում բառահյուսվածի ստեղծման մեջ վարպետացած գրողին կարող եմ ասել, որ ստեղծած անսպասելի դիպուկ պատկերները գեղա-գիտական հաճույք են պատճառում ընթերցողին: Նրա խոհերին միա-նում է կրակոտ զգացմունքների և փիլիսոփայական խոհերի միասնու-թյունը, որի առանցքում հայտնվում են հոգեբանական ներքին բովան-դակությամբ հագեցած կերպարներ, իսկ դրանց կողքին ամբողջանում է Լևոն Ադյան գրող արվեստագետի ու հրաշալի մարդու դիմանկարը՝ **«Իրիկնային աղջամուղջի»** մի հրաշակերտ քանդակ:

*«Լուսարար», թիվ 12-13, 2016 թ.
Հայկական լրատվական՝ Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-03-07
<http://www.usarmenianews.com/am-n-1866.html>*

**ԻՐԻԿՆԱՅԻՆ ԱՂՋԱՄՈՒՂՁԻ
ՏԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՒՅՆԸ**

Գիտեմ, որ այդ վիպակը գրողի ամենասիրելի ստեղծագործությունն է, որի մասին, որպես ուսուցչուհի, ամիսներ առաջ հասցրել էի գնահատանքի խոսքեր գրել: Նաև զարմանալի չէր, որ այս օրերին վիպակների և պատմվածքների միակ ժողովածուն 12-րդ դասարանում աշակերտները հերթականությամբ տանում էին ընթերցում: Եվ չզարմացա, որ գիրքը կարդալու ցանկություն հայտնեցին նաև մյուս դասարաններից: Իսկ այս մեկը՝ Լադա Արզումանյանը՝ շատ համեստ ու ազնիվ մի աշակերտուհի, կարդաց համանուն վիպակը

էլեկտրոնային տարբերակով և հաջորդ օրն ինձ ուղարկեց իր տպավորությունը կարդացածի մասին:

«Հոգիս անչափ տխրեց, երբ կարդացի Լևոն Ադյանի «Իրիկնային աղջամուղջ» վիպակը: Որքա՛ն շքեղ ու հարուստ է այն, հիշողություններ կան այնտեղ, սեր, կարոտ, խաբեություն, պատերազմ, կորուստ, ցավ...Եվ որքա՛ն ծանր էին Շահում տատի կյանքի էջերը: Քայց նա ուժեղ էր, կարողացավ տանել կյանքի հասցրած ամեն մի հարված: Միայնակ մեծացրեց իր հինգ որդիներին և ցավալիորեն ապրեց նաև նրանց կորուստը Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին:

Պատկերացնում եմ, թե ինչպիսի զգացումներ ուներ Շահում տատն այն ժամանակ, երբ գիտակցում էր, որ որդիները գտնվում են իրենից հազարավոր կիլոմետրեր հեռու՝ պատերազմի կործանարար ձեռքերում: Երևի այդ ցավի ապրումներին միախառնվել էին նաև դատարկությունն ու անորոշությունը, անգործությունն ու կսկիծը, որ կեղեքում էին նրա սիրտը: Քայց ականայից նա սովորեց դրան ու ապրեց հոգին կեղեքող ցավով բույն առ բույն, ժամ առ ժամ, օրեր, տարիներ շարունակ: Իսկ երբ հասավ կյանքի մայրամուտը, նա արդեն կուրացած էր, և գլխում իրար էին խառնվել լավ ու վատ հիշողությունները: Երևի նրա սիրտն այրվում էր անհուն կարոտից ու հետ չվերադարձող, նորից չկրկնվող անգին պահերից: Եթե որդիների կորուստը չլիներ, երևի թե նա կարողանար փակել իր անցյալի ցավոտ էջերն ու հանգիստ ապրեր

նրանց երջանկությամբ:

Իմ ուշադրությունը գրավեց նաև Սամվելի կերպարը: Երբ երկարատև որոնումներից հետո գտան նրան, պարզվեց, որ արդեն փոխել էր հավատը, լեզուն, ամուսնացել էր օտար աղջկա հետ և արդեն երեսնամեկ ուներ: Չեմ կարողանում մեղադրել հայրենիքից հեռու ապրող այդ մարդուն: Նա միայնակ էր այդ օտար երկրում, հույս չուներ, որ երբևէ կհաջողվի իրեն վերադառնալ հայրենիք, և այլ բան չէր մնում անելու, քան համակերպվել և շարունակել ապրել ուրիշ հավատքով, ուրիշ լեզվով: Կարոտ ու տանջանք կա այդտեղ, հոգին խոցող ուժգին հարվածներ:

«Իրիկնային աղջամուղջ» վիպակը կարդալուց հետո մտքերս խառնվեցին իրար, բայց բառերն անկարող են բացատրել իմ ապրած հուզմունքը: Միայն հասկացա, որ կուզենայի մարդու ուղեղում կամ սրտի մեջ մի կոճակ լինել, որի օգնությամբ հնարավոր լիներ չզգալ ոչինչ, մի որոշ ժամանակ ապրել առանց սրտի, առանց զգացմունքների: Մեր կողքին էլ պատերազմ կա, սգավոր մայրեր ունենք, անհուն տառապանք: Ամենացավալին այն է, որ կորցնելով մեզ համար ամենաթանկ մարդկանց՝ մեզ ոչինչ չի մնում, քան հարմարվել նրանց կորստին»:

Ընթերցեցի իմ աշակերտուհու տպավորությունը, և լռության մեջ այդ վիպակի մասին իմ գրած տողերն են մտաբերում. «Գյուղից հեռացած գրողի գրիչը հիշեցնում է ընթերցողին, որ **«հուշերի մեջ խորասույգ, կապույտ ստվերներով շղարշված ճանապարհով»** քայլելիս մտածում է այն մասին, որ այդ վայրերի հետ իրեն կապող շատ քիչ բան է մնացել:

Ու հիշողության մեջ նորից երևում է, թե ինչպես Մեծ մայրը ձեռքը բռնած՝ նրան տանում է գյուղի գերեզմանատուն: Շուրջբոլորը խոտ ու ծաղիկ է, թռչունների երգ, Մեծ մայրը գունատվում է, շուրթերը դողում են. **«Գնա էն կողմը, ծաղիկ քաղի՛ր, բե՛ր դի՛ր քարերին»**: Իրոք, բառերն անկարող են դառնում՝ բացատրելու ապրած հուզմունքը: Մի անհանգիստ և սիրտ կեղեքող տառապանք մի նոր կսկիծ է բերում հեռվից... Տառապանք, որ վերնագիր ունի, հարազատ բովանդակության հարազատ անուն, ապրումների փորձ, որ գուցորդվում է «Իրիկնային աղջամուղջի» հետ: Եվ այդ հեռունեքում երևում է բոլորիս հարազատ դարձած մեր համերկրացի Ադյան գրողը՝ մի վշտամորմոք որդեկորույս հայր, որ ծաղիկներ է խոնարհում իր երկու գավակների շիրիմներին:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-10-29
<http://usarmenianews.com/am-n-6294.html>*

**ԱՆՍԱՀՄԱՆ ՏԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՆՐԱՔԱՆԴԱԿՅԱ ԽՈՂԵՐ**

Տիեզերասույզ մտքի դեզերումներով արձակագիր Լևոն Աղյանի Սատեղծագործություններում առանձնանում են մանրաքանդակներ, որոնք կարծես գրողի խոհերի բաղադրիչներ են, փոքր մենախոսություններ: Որպես հոգեկան ապրումների արտահայտություն, մտքերի ու զգացմունքների մտորումներ՝ գրված են խոր ներշնչմամբ, ինքնաբուխ, բարձրարվեստ, սրտի թելադրանքին անսալով: Իրենց տեսակի մեջ ինքնատիպ ու անկրկնելի են, գրողի արձակի մեջ ճառագած կենսախիռն ու թախծոտ երանգով հագեցված, որ երբեմն վշտաբեկ են դառնում անմիջական ու բռնկուն տարերքով: Քանդակված այս մանրապատումները գրողի անհանգիստ մտորումների հրաշալի համաձուլվածք են, որոնք ինչքան անձնական, նույնքան անանձական են, համամարդկային ու մարդասիրական:

Նայում ես վերնագրերին, դրանք էլ խորհրդանշական են, շատ իմաստալից, կարծես ամեն ինչ ասված է, և ահա հայացքդ թրթռում է տողերով, կարծես մեղեդի է ալիքվում հոգումդ, երկնային գույներ կան այնտեղ, խորհրդավոր շշուկներ, իսկ հեռավոր հորիզոնում քնածում է մի հուսահատ կռունկ: Կռունկի թևերին ամպերի ծանրություն կա, տխուր ու թախծոտ հորիզոններ, բայց նա հզոր է իր տխրության մեջ: Կռնիտասյան շունչը մեզ հիշեցնում է երամփց կտրված կռունկներին, երբ նրանք տեղ չեն հասնում, չեն հանգրվանում, մի տեղ ընկնում են ու մահանում: «Օրոր՝, օրո՛ր, իմ օրերին օրո՛ր, իմ օրերին բուր՝ օրո՛ր, օրո՛ր...Քու՛ն մտիր, սիրտ իմ, քու՛ն մտիր, կտորա՛ծ թևերով թռչնակ իմ, քու՛ն մտիր խաղաղ, մեր սին հույսերին օրոր, անուրջներին օրոր, օրոր, օրո՛ր» («Օրոր, օրոր»):

Բայց Աղյան գրողի պատկերած կռունկի հոգնած ու բեկված թևերից ու կտուցից կաթկթում էր նաև կուռլուն, որ հոգի է կեղեքում և կորցրած երամին գտնելու հուսահատ փորձեր անելով՝ հեռավոր ու տաք իր երկրի հուշն ու կարոտն է երգում. «Կուռլու-կուռլու...թախծագորով կանչերով գնում եք տաք երկրներ: Ես էլ հավք եմ թևահատ՝ ետ մնացած երամից, ինձ էլ տարեք, ա՛խ, ձեզ հետ, չմնամ այս ցրտերում»: Կռունկն էլ թափառիկ է, նրա աղերսագին ձայներում իր ցավից էլ կան, միայն պետք է կարողանալ նրան լսել ու հասկանալ. «Միրտս երկիրն է ուզում մեր, ուր մեղմ հով կա շնկշնկան, կակաչազարդ հանդ ու սար, ջինջ գե-

տակներ քչքչան, անտառները թավախտ իրենց գույնն են ամբրոսում, լորն է կանչում քաղցրալուր դեղնագունած արտերում...» («Կռունկներ»): Կամ՝ «**Հեռվից նայողը ինձ չի հասկանա, իմ սիրտը հեռու լեռներում է միշտ, այնտեղ է հոգիս, ու ես կարոտից գիշեր ու ցերեկ այրվում եմ անծուխ...**» («Իմ սիրտը հեռու լեռներում է միշտ»):

Ուզում ես ինքնամոռաց լսել հայրենի անտառների խուլ ու անդուլ շառաչը, այստեղ մարդն իր կարոտը իրեն գուրգուրող անտառներից ու զանգակ աղբյուրներից է առնում, քամին էլ հարազատ է նրան, որ իր հետ բերում է հայրենի բնաշխարհի լիակուրծք խշշոցը. «**Ղարաբաղն իմ սիրտն է հեռավոր, եզերքն իմ՝ այլևս անհաս, և հոգին իմ՝ վիատ ու նկուն, երբ իջնում է գիշերը լուսնկա, թափառում է քնած հանդերում ու մանկուք կածաններով նրա: Գեղնած արտերն այնտեղ ծփուն օրորվում, ալիքվում են քամուց, շրջան կազմած՝ ծտերի երամն է անցնում հին կալերի վրայով, ծիրանագույն արևի մեջ տատրակն օդում կախվում, քարանում է անշարժ, լորի գեղգեղանքն է ծորում ծաղկանախշ դաշտերում**» («Ղարաբաղ»):

Գրողին ուղեկցող թախիծը փոխանցվում է ընթերցողին, դրամատիկ հոգեվիճակ է ստեղծվում, այս անձնական անհանգիստ մտորումները դադարում են անհատական լինելուց և դառնում են մարդկանց սրտերը հուզող ընդհանրական զգացումներ: Հայրենիքի նկատմամբ կարոտը դառնում է աշխարհով մեկ սփռված հայության ցավագին մորմոքը. «**Ղարաբաղն իմ հոգին է հեռավոր ինձ համար անմատույց այլևս...**» («Ղարաբաղ»): «**Ինչքան էլ որ հեռու լինենք մենք քեզանից, մեր օրրան, ուր էլ լինենք հարափոփոխ մեր այս կյանքում, կապրես մեր մեջ դու հանապազ, միշտ անպակաս դու մեզանից՝ մեր հուշերում, մեր սրտերում ու մեր հոգում**» («Արցախ»):

Հնարավոր չէ առանց հուզմունքի կարդալ որոշ մանրաքանդակներ, որոնք անձնական մեծ կորստի արտահայտություն են, տառապած հոգու ցավագին ճիչ, որտեղ արտացոլվում է արձակագիր գրողի հոգևոր մաքառումը. «**Ես աղերսում էի Աստծուն՝ Տե՛ր իմ, պահապան եղիր իմ զավակներին, և թախանձում ու պաղատանքն էի հղում իմ նրան: Խնայի՛ր Տե՛ր իմ, մրմնջում էի, քանզի կենսարար արև են նրանք մեր զխավերև, և առանց նրանց լուսերես տեսքի ու մեղուշ ձայնի՝ փուչ է մեզ համար աշխարհը արար**» («Եղերգ»):

Մարդու հոգին միայն ցավից կարող է ողբալ, բայց ծովանում են հույզերը, որ դառնան սիրտ կեղեքող երազներ. «**Այս էլ քանի՛, քանի՛**

անգամ երազներում տեսնում եմ ես զեղեցկատեսք իմ լույս որդուն... Ասես խոով ամեն ինչից ու ամենքից՝ բարեկամից, չարեկամից, լույս աշխարհից ու աշխարհի նենգ ու դավից, բազմատանց ու նահատակի իր սուրբ տեսքով Քրիստոսի որդիս հանկարծ հառնում է ինձ մշուշներից, հեռվից հեռու լռին ու հեզ նայում է ինձ անմեղսունակ հույլ ժպիտով...» («Գթա՛ ինձ, տե՛ր»):

Միրտո՞ ճմլվում է աղեկտուր տառապանքից, բայց այն անհատական լինելուց բացի, որտեղ նկատվում է նաև մի տխուր կենսագրություն, վերածվում է ընդհանուր, տիեզերական մեծագույն ցավի, դառնում մարդու ճակատագիր՝ բարձրագույն արվեստով քանդակված. **«Տե՛ր իմ Աստված, եթե դու կաս, իրավ դու կաս ու զորեղ ես, ամենագոր, հրզորագոր, ասա՛, ինչու չես կամենում այս աշխարհից վերացրնել վիշտ ու մորմոք: ...Գոնե գրթա՛, գրթա ինձ, Տե՛ր, մեղմի՛ր ցավը իմ անանցիկ. գրկիր մտքից, հուշ ու սրտից, գուցե թե իմ հոգետանց ու սիրտ կեղեքող այս կրակին ես դիմանալ կարողանամ...»** («Գթա՛ ինձ, տե՛ր»):

Երբեմն գրողը խոսում է Աստծո հետ, հոգու ընդվզումը շարունակվում է, թե ինչու է կյանքն անարդար, և անձնական վիշտը վերածում է ազգային թախծի, մարդկային տառապանքի հանդեպ գրողի կարեկցանքը բացահայտում է մեծ մարդասերին. **«...Եվ ո՞ւր է Աստված: Տիեզերական հավիտենության իր գահին բազմած՝ այդ բարձունքներից չի իջնում նա ցած՝ ունկն դնելու ողբ ու կականն իր իսկ արարած երկրի վրա: ...Իր տունն ու տեղը թողած թուրքերին՝ հարյուր տարուց վեր՝ Ադանա գեհենից մինչև Սումգայիթ ու մինչև Բաքու, քայլում է մարդը՝ քյալ, վշտաբեկ...»** («Եվ ո՞ւր էր Աստված»):

Մարդը ենթակա է քմահաճ ճակատագրի հարվածներին, համբերությունը կորցրած անհատը երբեմն դիմում է Աստծուն, իր հոգու և մտքի ձայնը հանձնում թղթին, որով անձնական տառապանքը դարձնում է ընդհանրական: Կյանքի և մահվան առեղծվածը միշտ էլ հետաքրքրել է մարդուն, բայց այդ սահմանագծից էլ սկիզբ է առնում անմահության գաղտնիքը, որն առնչվում է յուրաքանչյուր էակի գոյության հետ: Հենց այս կենսափիլիսոփայությամբ էլ գրողը խորհուրդ է տալիս. **«Իմացի՛ր, որդի՛ս, կյանքը շատ է կարճ, ժամանակն անցնում, անունն է մնում, պիտի աշխատել լավ անուն թողնել մարդկանց սրտերում, որպեսզի հետո ոչ թե ուրիշի, ինքդ քեզ ասես՝ իզուր չապրեցի ես այս աշխարհում»** («Խրատ որդուս»):

Գրողի հոգին երգում է մանրաքանդակներում՝ երբեմն տխուր, երբեմն հիացած, երբեմն տողերը հոգուն լռություն են բերում, և լռության մեջ կերպավորվում է անհատը, որ ամեն ինչից նա ամենագոր է, որ կարծես նկարչի ձեռքով կարողանում է իր խոհերը վրձնել թղթին: Անձրևի շշուկն անգամ լսում է նրա հոգու ձայնը, որ երբեմն ծառն է լինում աշխարհի անարդարության դեմ. **«Ես այս աշխարհից հոգնել եմ արդեն: Էլ չեմ դիմանում կեղծիքին, ստին, շողմքոր մարդկանց շողմ խոսքերին, հանկարծ փող տեսած՝ հոգով աղքատի զագիր պահվածքին, փող ունեցողի քամահրանքին, չունեցողների խղճալից տեսքին էլ չեմ դիմանում»** («Նոգնել եմ արդեն»):

Այդ խոհերի արձագանքները լսվում են շատ բարձր, հեռու-հեռուներում, երբեմն օդն էլ շիկանում է գրողի մի խոսքից, «արևահամ» են դառնում բառերը, բույրը տարածվում է ամենուր: Երգը սիրելու համար ասում են՝ պարտադիր չէ հասկանալ նրա բառերը: Ընթերցողն էլ զգում է, որ մարդը երբեմն իր լռության մեջ փաթաթվում է անհուսությամբ, անորոշության ծանրությունից երբեմն կարող է ծնվել զայրույթը, բայց նորից ու նորից կարծես ոգի է առնում և ազդարարում, որ մարդը ընդունակ է նաև լինել անսահման հզոր իր տխրության մեջ, և սկսվում է սիրո բուռն ապրումների ու խոհերի անկաշկանդ հոսքը մանրաքանդակներում: Այս դեպքում արդեն անգերազանցելի է մայրական սերը, այն կյանքի հենարանն է, աշխարհի չարիքներին դիմագրավելու համար այդ սերը հզոր պատվար է դառնում. **«Աստուծոց բարձր ու կյանքից թանկ՝ մայրն է, մայրն է մեր միայն: Ու երբ որ դու թևեր առնես ու հեռանաս՝ գերված օտար քմայքներով, հրայրքներով հոգեզմայլ, նա քեզ երբեք չի մոռանա, իր ավեր տան շեմին կանգնած՝ հեզ ու վիատ, կսպասի քեզ՝ աչքը ճամփին, սիրտը ճամփին, հոգին ճամփին...»** («Մեր մայրերին»):

Այստեղ այդ մեծ սիրո գաղափարին զուգահեռվում է անվախճանություն խորհուրդը, մահը նաև դառնում է հավերժության մեջ մարելու, նոր սկզբի, հավերժությանը ձուլվելու խորհրդանշան. **«Ես մեռել էի: Ինձ թաղել էին, կամ այրել էին. դա չէ կարևոր. ես հառնել էի: Ես հառնել էի ուրիշ աշխարհում. ընկերները իմ չկային արդեն, ովքեր էլ կային՝ ծերացել էին. ինձ մտաբերել չկարողացան: Մայրս...մայրս անպայման ինձ կճանաչեր, արցունքն աչքերին կրծքին կսեղմեր, բայց...մայրս չկար: ...Ես հառնել էի, բայց մեկը չկար ինձ դիմավորեր...Ու նորից մեռա, որ դառնամ կակաչ, կամ մի այլ ծաղիկ՝ ամեն լուսայգի ողջունեմ**

մարդոց յուրաքանչյուրին...»:

Բարձր ներշնչանքով գրված նրա սիրային մանրաքանդակներում կարևորվում է սիրո հոգեբանական մի նոր հատկանիշ, փիլիսոփայական գաղափարն այն է, որ սերը մարդուն ուղեկցում է ամբողջ կյանքի ընթացքում, այն իմաստավորում է մարդու կյանքը՝ անկախ տարիքից ու ժամանակից: Դրանք հագեցած են նաև սիրո հավերժական կրկնության և կյանքի ունայնության տրամադրություններով. «...Այս աշխարհում ամեն ինչ էլ անցողիկ է, ու տևական ոչինչ չկա: Ինչ որ կյանքում սկիզբ ունի, ունի և վերջ: Սիրո հուշն է լոկ տևական, որ հեռավոր մշուշների շղարշներից հանկարծ հառնում, թև է առնում, որ դու տարվես ցնորքներով անբջական ու կարենաս երջանկավետ այն պահերի անուշ հուշի ցավը մեղմել: Արագընթաց քաղցր հուշի, որ առհավետ եկավ անցավ ու այլևս չի կրկնվի» («Սերը հրաշք է»):

Գրողն իր մենախոսություններում փորձում է հաստատել նաև այն ճշմարտությունը, որ անկախ կրոնից ու ազգային պատկանելությունից՝ մարդուն ամենուր հասանելի են ուրախությունն ու տխրությունը, թշվառությունն ու սերը... «Սիրո համար ազգություն ու կրոն չկա: Սերը վարդ է, իսկ խանդը՝ փուշ: Առանց փշի վարդ չի լինում, առանց խանդի՝ սեր չի լինում: Սերը վեր է ամեն ինչից, քանզի նրա կենդանարար սուրբ լույսով է օծված շուրջը ամեն մի բան» («Սերը հրաշք է»):

Սերը ուղեկցում է մարդուն ամբողջ կյանքում, իմաստավորում նրա ապրած օրերը: Լևոն Ադյանը մեծ վարպետությամբ բացահայտում է սիրո ամենագոր ուժը, նրա պատճառած հոգեկան տառապանքն ու կորցրած մորմոքը: Երբեմն այդ սերը մարդուն տանում է մեծագործությունների, ուժ ու եռանդ տալիս նրան: Բայց նաև սերը քմահաճ է, երբեմն առեղծվածային, որ չգիտես ինչպես, ծնունդ է առնում և օծում մարդուն հրաշալի արժանիքներով: Աշխարհը երևում է մանրաքանդակներում իր լուսավոր և ստվերոտ կողմերով, բայց միշտ էլ գրողը մնում է որպես մարդկային լուսավոր հոգու ջատագով և լույսի ազդարար. «Երջանկությունը հորիզոն է մի՛ ինչքան մոտենաս՝ հեռանում է այն: Անցողական է ամեն բան կյանքում, դա նույնպես կանցնի, ամեն ինչ կանցնի, հույսդ մի՛ կորցրու հանդեպ լավ օրվան: Գարձի՛ր արմատիդ՝ որտեղից գալիս և ուր ես գնում, բարություն արա ու զցի՛ր գետը, կտեսնես՝ մի օր առջևդ կգա» («Իմ սիրտը հեռու լեռներում է միշտ»):

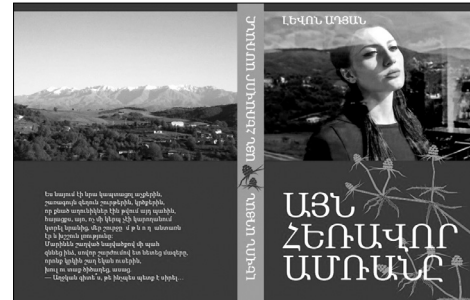
Որպես վերջաբան՝ մի քանի խոսքով կարող եմ ասել՝ եթե Լոռվա հանճարեղ բանաստեղծի խոսքերով քառյակներն իր հոգու կենսագրու-

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

թյունն են, ապա Ադյան գրողն այս փոքր ծավալի արվեստի սքանչելիքները իրավացիորեն կոչել է մանրաքանդակներ: Գրողի խոսքն այստեղ աչքի է ընկնում հակիրճությամբ, սեղմությամբ, քիչ բառերով շատ բան ասելու առանձնահատկությամբ: Իր ստեղծած պատկերներն էլ արտահայտում են նրա բարձր արվեստն ու անկրկնելի գեղեցկությունը: Գրողի կյանքն էլ ընդհանուր կյանքից անբաժան է, նրա ցավը և՛ անձնական է, և՛ ընդհանրական, նա ապրում է հեռավոր օտար ավերում, բայց իր ինքնությամբ նա մնում է հայեցի՝ երբեմն բարձրանալով անձնական տառապանքից, ազգային ցավերից ու խնդիրներից, երբեմն շոշափելով նաև համամարդկային հարցեր:

*«Սրբեհանակերպ» շաբաթաթերթ, 15 սպրիլի
Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից, «Մանկավարժի անկյուն»,
2016-03-27 <http://www.usarmenianews.com/am-n-2325.html>
«Ավերիս» պարբերական, 2016-03-27 <http://westarm.org/11130.html>
Արցախի հանրային ռադիո, 09.06.2016
<http://www.artsakh.tv/am/programs/show/25137>*

ԱՅՆ ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՄՈՒՆ ԿՐԱԿՈՏ ՀԵՌՈՒՆԵՐԸ

Վիպակի հիմքում 60-70-ական թվականների խորհրդային ժամանակաշրջանն է, Արցախի բնաշխարհը, իրենց ազնիվ աշխատանքով ապրող նրա մարդիկ և այնտեղ ծնված մի գեղեցիկ սիրո պատմություն: Տարիների հեռավորությունից մանկության ու պատանեկության

տարիների, անցած օրերի մի անմոռաց հիշողություն միշտ զգացնել է տալիս իր գոյությունը, որտեղ նաև քաղաքից եկած գեղեցիկ աղջիկ կա և գյուղում ապրող պատանի, որոնց կորսված սերը պիտի դառնար մի թախծոտ վերհուշ: Պատանեկան այդ սերը Վահրամիս հասցնում է քաղաք, բայց աղջիկը գիտեր իր առավելության գիտակցությունը, զգում էր իր ազդեցությունը պատանու վրա, և իր գեղեցկության արժեքն իմացող աղջկա անհավատարմությունը պիտի դառնար չկայացած մի տխուր սիրո պատմություն: Եվ տարիներ անց նրանց հանդիպումը ափսոսանքի զգացում պետք է ծներ աղջկա մոտ, որ կորցրել է անվերադարձ մի գեղեցիկ աշխարհ, ուր հարազատ եզերք կար, կարոտ կար անհաս, պատանության օրերի սիրո մի գեղեցիկ վերհուշ:

Երբեմն մի իմաստալից ասույթ կամ որևէ հեղինակից կատարված քաղվածք, որ սովորաբար գետեղված է լինում տվյալ ստեղծագործության վերնագրի տակ, արտահայտում է այդ գրական երկի ամբողջ ասելիքը: Հենց այդ առումով էլ ուշադրության է արժանի այս վիպակի բնաբանը. «Կյանքը եղել է ջինջ ու արևկա, Երկինքը՝ կապույտ, Մենք ընդամենը տասնութ տարեկան...» /Յու. Սահակյան/:

Լևոն Աղյանի «Այն հեռավոր ամռանը» վիպակի վերհուշը մի թախծալի տրամադրություն է ստեղծում, նույնիսկ ընթերցողն ինքնաբերաբար տրամադրվում է, որ իմանա այս վիպակի հիմքում ընկած այդ տխուր օրերի պատմությունը, երբ յուրաքանչյուրի կյանքում էլ անմոռանալի գեղեցիկ օրեր են լինում և երբեք չեն մոռացվում. «Այսօր ես վերստին ուզում եմ հիշել այն հին, հեռավոր օրերը, և այդ օրերի մեջ՝ Մարինեին: Ուզում եմ հիշել այն հեռավոր, բայց անմոռաց ամառը, այն հեքիաթա-

յին, անդարձ ամառը, իմ առաջին հանդիպումը Մարինեին...»: Բակունցի ոճին շատ բնութագրական է վերհուշային պատումը, որը խոսքին հաղորդում է անմիջականություն և անկեղծություն, բնականություն և հուզականություն: Ապրած կյանքի մի պահը, սիրո անկրկնելի զգացումը տարիների հեռավորությունից գունավոր թելերով կապվում են նոր օրերի հետ և կամաց-կամաց հյուսում կարոտների մի նոր աշխարհ:

Ադյան գրողի այսպիսի ոճը վիպակի հաջողված լինելու լավագույն հատկանիշներից մեկն է, այն միշտ էլ ընթերցողին հրապուրում է խորքային ջերմությամբ, երբ կամաց-կամաց ընդգրկվում ես քաղաքից գյուղ եկած աղջկա և գյուղում ապրող տղայի խոհերի ու զգացմունքների մեջ: Այստեղ իրար են ձուլվում հույզն ու տառապանքը, իսկ ստեղծած իրական կերպարները միշտ էլ հարուստ են զգացմունքային նկարագրով, անհանգիստ ապրումներով և անկեղծությամբ: Ինչպես իր մյուս ստեղծագործություններում, այնպես էլ «**Այն հեռավոր ամռանը**» վիպակում գրողի լեզուն շատ պարզ է և անպաճույճ, միօրինականությունից հեռու, կենդանի ու պատկերավոր և թրթռում է քնարական շնչով: Աղջկա խոսքով գյուղում ապրող պատանուց «**սարերի բույր է գալիս**», իսկ նրա հոգում աղջկա «**ձայնը մեղեդու պես**» է հնչում: Իմաստային առումով միասնական ամբողջություն կազմող այս պատկերավորման միջոցները խոսքը դարձնում են դիպուկ, արտահայտիչ ու ներգործուն, որոնց գործածությունն առանձնապես յուրահատուկ է գեղարվեստական ոճին: Խոսքին պատկերավորություն և արտահայտչություն տվող միջոցները ձևավորվում են բառերի ու արտահայտությունների և նախադասությունների ու խոսքի շրջանակներում. «**Լուռ էին և ձորերը, լեռները, գյուղամերձ տաք անտառները, սարերը, ուր ամբողջ օրը գերանդիներն առած խոտ էինք հարում տղաներով...**»:

Փորձում են տարբերակել փոխաբերությանն առնչվող բառային դարձույթների տարբեր տեսակներ, երբ իրերին ու երևույթներին, կենդանիներին ու թռչուններին վերագրում են մարդկային հատկանիշներ, և անձնավորումը կիրառելով՝ խոսքը դառնում է հյութեղ ու հմայիչ. «**...Խավարի մեջ այլևս չեն երևում հանդերը, հանդերը նույնպես, երևի քնել էին խոր քնով**», «**Ներքևում՝ ձորում, համրացել էին դեղձանիկները...**» կամ «**Մթան մեջ երգում էր դեպի գյուղի բանջարանոցները վազող առուն**»: Աննկատ չի մնում նաև փոխանունություն բառային դարձույթի գործածությունը, այստեղ բնակիչների, մարդկանց փոխարեն ապրելու վայրն է նշվում, և հարազատ գյուղը մեզ երևում է մարդու հոգուն ցավ պատճառող տարբեր իրավիճակներում. «**Գյուղը, ամառային**

օրվա աշխատանքներից հոգնած, քնել էր խոր քնով» կամ **«Ամայացել էր մեր Հնձախութն առանց Մարինեի»:**

Ընդամենը մի քանի բառ և ահա մեկտեղվում են տարբեր բառային դարձույթներ, իսկ նման գեղարվեստական բառահյուսվածք ստեղծելու վարպետությունը միայն տաղանդներին է հատուկ: **«Պուղը դատարկ էր իմ սրտի պես»** /փոխանունություն և համեմատություն/, **«Կատաղի խանդը ալիք տվեց իմ հոգում»** /մակդիր և փոխաբերություն/, **«Աչքերը կրակի շեղջի պես հուրհրատում էին»** / համեմատություն և փոխաբերություն/, **«Նորաբաց վարդի պես թարմ շուրթերի բույրն էի շնչում»** /համեմատություն, մակդիր և փոխաբերություն/: Լինելով պատկերավորման միջոցների նախնական ու պարզագույն ձևը՝ համեմատությունը՝ որպես ոճական դարձույթ, հանդիսանում է նրանց բոլորի հիմքը, որի առանձին գործածությունը նույնպես նկատելի է այս վիպակում. **«Մերը, ինչպես կրակը մոխրի մեջ, մնում է», «Երջանկությունը նման է հորիզոնի, ինչքան մոտենում, այնքան հեռանում է քեզանից», «Պուլավն ես, իսկ մազերդ ոնց որ ոսկեջրած, ձայնդ էլ անչափ բարի է: Ասես լեռնային գետակի կարկաչ»** կամ **«Անցյալը երբեք չի անհետանում, այն ստվերի պես շարունակ հետևում է մեզ»:**

Այստեղ կարելի է առանձնացնել փոխաբերությոթը, որն ինքնին տարբերվում է փոխաբերությունից, այն իր մեջ ունի համեմատության տարրեր, որտեղ պակասում են նման, պես, ինչպես և այլ սպասարկու բառերը. **«Աղջկա շուրթերը նռան գույն էին ստանում», «Խնձորենիների մետաքսանման կեղևը կենդանի մարմին էր հիշեցնում», «Մերը աստվածային պարզև է..., մի կախարդանք»:**

Հանդիպում ենք նաև համեմատական մակդիրների՝ ձյունանման ատամներ, մանուշակաբույր պարանոց, ծաղկաբույր մատներ... Հոգեկան տարբեր վիճակների արտահայտություն են այնպիսի մակդիրների գործածությունը, որտեղ գրողն այդ հուզական ապրումներն արտահայտում է գործող անձերի բացահայտման ճանապարհով՝ դրանով իսկ ընթերցողին հաղորդակից դարձնելով նրանց հոգու ներքին շարժումներին՝ **խուլ լռություն, քաղցր ջերմություն, թախծանուշ ժպիտ, խշշուն լռություն, շաղված նայվածք, խելառ երանություն, հուսակտուր վիատություն, միամիտ մաքրություն, փխրուն ջերմություն, խորամանկ ժպիտ, խելացնոր համբույր...** Նույնքան հետաքրքիր են նյութական իմաստ արտահայտող առարկաներին վերագրված քնարական շնչով հագեցած մակդիրները՝ **հարազատ աղբյուր, մենավոր դեզեր, ծաղկաբույր մատներ, կրակոտ շուրթեր, թախծաժպիտ աչքեր, խելացի արև,**

մեռած տերևներ, տխուր օր, հեքիաթային երեկո, մաքուր գիշեր, կրակացայտ աչքեր, կամակոր շուրթեր...

Գույներն էլ այստեղ իրենց առանձնակի դերն ունեն, ամեն մի երանգ կամ գույների յուրաքանչյուր հարաբերակցություն որոշակի իմաստ, տրամադրություն, զգացմունք է արտահայտում` **սպիտակ դեմք, կապույտ աչքեր, կարմրաթույր շրջագգեստ, կանաչ մարզեր, կապույտ մշուշներ, ծիրանագույն արև, ոսկեգույն ծղոտներ, կապտակապույտ աչքեր, վարդակարմիր շուրթեր, հրակարմիր զգեստ, ոսկեգօծ մազեր, կապույտին տվող երկինք, ..ծովի մուգ կանաչավուն մակերևույթ, սև մազափունջ, ցորնագույն մաշկ...**

Գեղեցիկ սիրո պատմություն է վիպակը, բայց միշտ չէ, որ իրական սիրո երազանքները իրականանում են, և գեղարվեստորեն ստեղծված հրաշալի պատկերները գալիս են հիշեցնելու ընթերցողին, որ երբեմն բարձր ոգևորությամբ սկսված սերը փլուզվում է, ապրած զգացողությունն ու կանացի գեղեցկության ու հմայքի նրբագեղ պատկերները դառնում են անմոռանալի հիշողություն. **«...Իմ առաջին հանդիպման վերջին օրն եմ ուզում հիշել, այդ օրը նա գնում էր մեր գյուղից: ...Ծառերը հանդարտ ու տխուր օրորում էին գլուխները, տերևները մանրիկ դողում էին, ավալում էին, դեղձանիկները թախծածոր երգում էին, հետո լռում, ականջ էին դնում ու նորից երգում էին...»:**

Եվ այդ օրը պետք է հյուսվեր մեկ օր ապրող թիթեռնիկի մասին մի տխուր պատմություն, որ պիտի հիշվեր որպես չկայացած մարդկային մտերմության անամոք մի ցավ. **«Կա թիթեռնիկի մի տեսակ, որ մի օր է ապրում...Ոսկե թևիկներով մի թիթեռնիկ ապրեց մի ամբողջ օր, և այդ օրն ամպոտ էր, շարունակ անձրև էր տեղում...Արև չկար, չկար դեղձանիկի երգը...Անցավ օրը, և ոսկե թևիկներով թիթեռնիկը ոչինչ չտեսավ ու չիմացավ, որ օրերը լինում են նաև արևոտ, աշխարհը լցված է լինում ցնծուն ձայներով...Իր կարճատև կյանքն այսպես ապրեց ոսկե թևիկներով փոքրիկ թիթեռնիկը»:**

Այս վերջին օրն էլ պիտի ունենար շարունակություն` հոգեկան մտերմության մի նոր մթնոլորտ, մի նոր հանդիպման բերկրանք ու մի նոր բաժանում, որտեղ պիտի իր հարատևությամբ փայլատակեր գրողի իմաստուն և ճշմարտացի մարդկային կենսափիլիսոփայությունը, որ երբեմն կյանքում լինում են բաներ, որ հնարավոր չէ ետ վերադարձնել` **«Ունեամ թարը, ասված խոսքը, չօգտագործված հնարավորությունը, ժամանակը, որ բաց է թողնվում, և սերը, որ կորցրել ես ընդմիշտ»:** Ու պիտի հավերժացվեր սիրո մասին աստվածաշնչյան բանասձևը, որն իր

դաստիարակչական հնչողությամբ դեռ սերունդներ պիտի դաստիարակվի. «...Կինը տղամարդու կողոսկրից է ստեղծված, որ միշտ կողք կողքի լինի տղամարդու հետ՝ նրան հավասար...Թեև տակ, որ պաշտպանված լինի...Սրտի կողմից, որ սիրված լինի...»:

Ամբողջ վիպակը հյուսված է ապրած կենսական վիճակների վերապրման ու կարոտի զգացողության մի այնպիսի ոճով, որ ինչքան գրողը կենդանացնում է անցած օրերի վերհուշը, այնքան ավելի տառապագին է դառնում հոգին պարուրած ցավը. «**Ես այսօր ուզում եմ վերստին հիշել այն հեռավոր անդարձ օրերը, և ասես ներքին մի ձայն ինձ կամացուկ ասում է՝ մի՛ հիշիր դու գեղատեսիլ վայրերը քո պատանության, ինչ թողել ես այնտեղ վաղուց, էլ չես գտնի, ոչ վայրերն են այնտեղ արդեն գեղատեսիլ, և ոչ էլ դու՝ այն պատանին...**»:

Մի պահ պատկերը ցավալի է դառնում, մի՞թե հայրենի եզերքից հեռացած որդիները խորթանում են իրենց հողին ու բնության լեզվին, բայց կամացուկ նորից այդ ներքին ձայնը հուշում է. «**Մի՛ հիշիր... Մի՞թե հնարավոր է դա, և մի՞թե հնարավոր է նորից մոռանալ լուսնյակ այն գիշերը...**», ու նորից «**Հեռվում ասես տարիների հեռու խորքից, կարոտաբաղձ ու տխրածոր կանչում էին շոգեքարշ գնացքները**», որ կարոտի զգացողությամբ են լցնում մարդու հոգին դեպի այն հեռավոր ու հարազատ եզերքները, որտեղ ապրել է նա իր պատանեկան սիրո այն անդարձ հրաշալի օրերը:

Մի խոսքով, կարող եմ ասել, որ Լևոն Արդյան արձակագիրը կարողացել է ստեղծել վիպակի իր տեսակը, որը լեզվաոճական առանձնահատկություններով հանդերձ բնութագրվում է նաև իր կառուցվածքային յուրօրինակություններով, զգացմունքների խտացվածությամբ, իրական կյանքի համադրությամբ: Այստեղ անբաժանելի են բնաշխարհն ու մարդը, մի հայրենի աշխարհ, որի հանդեպ անսահման սեր կա, կարոտ, մի թանձր վերհուշ՝ թախծախառն ու անվերադարձ: Եվ թվում է՝ տարիների հեռավորությունից ու այն հեռու- հեռավոր եզերքների բարձրակետից, որպես մաքառման ոգի ու գոյատևման հավատ, նա հսկում է իր հայրենի բնաշխարհի անդորրը, որտեղ հավերժական են իրենց գեղեցկությամբ բնությունն ու մարդը, և որտեղ ծնվել էր իր անկրկնելի առաջին սերը, այն կորցրած աստվածային սրբությունը մաքրամաքուր:

*«Եղիցի լույս», 2016թ., թիվ 02 (171)
Հայկական լրատվական Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-03-19
<http://www.usarmenianews.com/am-n-2148.html>*

ԿՅԱՆՔԻ ՄԻ ԳԻՐՔ ԵՎ ԿՈՐՅՐԱԾ ՄԻ ՍԵՐ

Նա դասարանում բարձրաձայն ասաց, որ այդ գիրքը, երբ բոլորն ընթերցեն, իրեն փոխանցեն, ուզում է նորից կարդալ վիպակներից մեկը: Ես գիտեի, որ նրա հոգում անհանգիստ տվայտանքներ կան, բայց փորձում էր ցույց չտալ: Օրեր անց նա ինձ հանձնեց Լևոն Ադյանի «Իրիկնային աղջամուղջ» ժողովածուն և մի տեսակ տխրամած ու խղճալի ասաց, որ նորից ընթերցել է «Այն հեռավոր ամռան» վիպակը, մի ստեղծագործություն, որի հեռուստիին անչափ հուզել է իրեն:

Նա խոսում էր հատ-հատ, մի քիչ էլ՝ կցկտուր. «Ես դադար չունեմ, ընթերցում եմ, տխրում, լացում, որոշ ժամանակ անց նորից եմ թերթում, տողեր ընթերցում, ավելի հուզվում: Այդ վիպակն ինձ սովորեցրեց, որ վսեմ սիրո համար մի ամբողջ կյանք է հարկավոր, իսկ այն կորցնելու համար՝ մի վայրկյան: Տեսնելով Մարինեի տառապալից կյանքը՝ հիմա կարողանում եմ տարբերել ճիշտն ու սխալը: Հասկանում եմ արդեն, որ մեր կյանքի գեղեցիկ վարդերը կարող են թոշնել ուրիշի գրկում, ինչպես վիպակի գեղեցկատենչ Մարինեն, որ չգնահատեց իսկական սերը և դժբախտացավ՝ իր հետևում թողնելով սիրո մի անմոռանալի հիշողություն»:

12-րդ հունանիտար դասարանում է սովորում Անուշ Գանիելյանը, ամենաընթերցասեր աշակերտուհին է, ազնիվ բնավորությամբ մի հրաշալի անձնավորություն: Այդ վիպակում Ադյանի գրական կերպարների ապրած զգացողությունը գուգահեռվում է իմ աշակերտուհու անձնական ապրումներին. «Ինչքան էլ անիրագործելի լինեն երազանքներս, ես թաքուն հույս եմ փայփայում, որ մի օր նրան կհանդիպեմ: Սկզբում համոզված էի, որ նրա սրտում ես տեղ չունեմ, գայրաճում էի, որ զանգահարում, անհանգստացնում էր օր ու գիշեր: Եվ մի օր էլ նա մոռացավ ինձ անսպասելի: Ես սկսեցի կարոտել նրան, հիշել նրա կցկտուր խոստումները... Ինչպես Ադյանն է ասում, ես հասկացա, որ անմոռանալի, գեղեցիկ օրեր միշտ էլ լինում են, ուղղակի պետք է պահպանել այն երկու ձեռքով, որպեսզի ժամանակ առ ժամանակ մեր սրտերը լց-

վեն սիրով, կարոտով ու երջանկությամբ»:

Հիշողությունս վերարտադրեց «Այն հեռավոր ամռան» վիպակում արտահայտած գրողի իմաստուն և ճշմարտացի մարդկային կենսափիլիսոփայությունը. երբեմն կյանքում լինում են բաներ, երբ հնարավոր չէ ետ վերադարձնել՝ **«նետած քարը, ասված խոսքը, չօգտագործված հնարավորությունը, ժամանակը, որ բաց է թողնվում, և սերը, որ կորցրել ես ընդմիշտ»:**

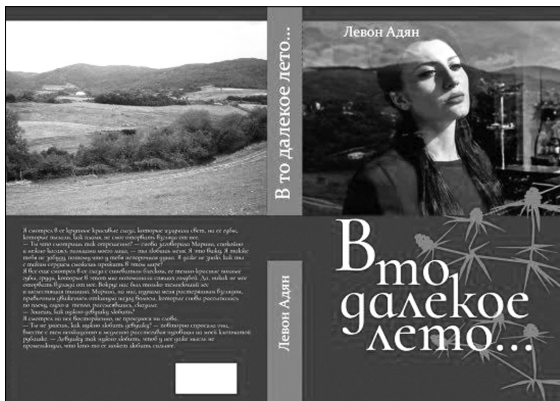
Ես մտքերով իմ աշակերտուհու հետ եմ, որ ուզում էր գրել նամակ, և ինչքան շատ բաներ ունեւր նրան բացատրելու, բայց հաղթահարեց ցավը, չուղարկեց իր գրած նամակը. **«Ես վախկոտ էի, ամաչկոտ, աղջկական հպարտությունս թույլ չտվեց ուղարկեմ այդ նամակը, բայց սկսեցի սպասել: Որքան տհաճ էր այդ սպասումը, նույնքան անդուր էր ուշացումը: Հիմա եմ հասկանում, որ ուշացումը հավատի սպառում է՝ հույսի կորուստ»:**

Որպես ուսուցչուհի՝ ուզում եմ օգնել նրան, և իզուր չէ, որ երբեմն դպրոցում ամենաշահեկան դիրքորոշումն եմ ընտրում՝ դեռահասի հետ ավագ դասարաններում լինել ընկերական, մտերմիկ միջավայրում: Եվ ահա իմ աշակերտուհին մտովի երևում է ինձ այդ վիպակը թերթելիս, որ նրա համար դարձել է կյանքի գիրք, որպեսզի կարողանա հաղթահարի դեռահասության ճգնաժամի դժվարությունները: Նաև մայրական սիրով ու գգվանքով է պետք մոտենալ դեռահասության ու պատանեկության տարիքի բոլոր այն աշակերտներին, ովքեր հուզառատ ապրումների մեջ են, այնպիսի ապրումներ, որոնք ծնողական կամ մանկավարժական անուշադրության դեպքում կարող են սրացվել և անկախատեսելի հետևանքներ ունենալ:

*Հայկական լրատվական` Lnu Անջեղիսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-10-19
<http://usarmenianews.com/am-n-6103.html>*

ՆՎԻՐՈՒՄ

Անհանգիստ սրտի տրոփյուճնով վերջերս Արցախում հանդիպեցի մեր համերկրացի, բայց սփյուռքում ապրող արձակագիր գրող Լևոն Ադյանի և նրա ստեղծագործությունների ռուսերեն թարգմանչուհի Նելլի Ավակովայի հետ:

Հայրենիքի նկատմամբ կարոտը աշխարհով մեկ սփռված հայության ցավագին մորմոքն է, ու հայրենի երկրի և հարազատ մարդկանց հանդեպ այդ կարոտը ճանաչված ու հարգված գրողին ու նրա երկերի տաղանդավոր թարգմանչուհուն բերել էր Արցախ: Եվ շուտով ես իմացա, որ Սանկտ Պետերբուրգում բարձր տպաքանակով Նելլի Ավակովայի հովանավորությամբ ու նրա իսկ թարգմանությամբ տպագրվում է Լևոն Ադյանի «Այն հեռավոր ամռանը» խորագրով վիպակների ու պատմվածքների ռուսերեն գիրքը, որի հիմքում հայրենի Արցախն է, իրենց ազնիվ աշխատանքով ապրող մարդիկ:

Ասեմ, որ մինչ այդ ես Նելլի Ավակովային երբևէ չէի տեսել: Ապրիլյան պատերազմական ծանր օրերին հեռավոր Լոս Անջելեսից եկած հեռախոսազանգը ինձ անակնկալի բերեց: Մյուս կողմից մի հարազատ ձայն ինձ ասաց, որ Վարաբադի բարբառով խոսեմ:

Սփյուռքում ապրող բանաստեղծուհի Նելլի Ավակովան էր խոսում: Ես նրան, այո, երբևէ չէի տեսել, բայց գրուցում էինք անկեղծ, շատ անմիջական... Մարտակերտում տիրող մղձավանջային ծանր վիճակը բոլորիս մտահոգությունն էր: Մեր գրագրություններով և հետագայում հաճախակի դարձած նրա հեռախոսային զանգերով հեռվից հեռու հասկանում էի, որ հայրենի բնաշխարհով ապրող իմ հայրենակցուհին կարոտի թևով ամեն օր այստեղ է, իսկ նրա բանաստեղծություններում հայրենի Արցախն էր թևածում:

Միով բանիվ, մանկության ու պատանեկության օրեր կան Նելլի

Ավակովայի բարձրարժեք թարգմանությամբ հրատարակվող այդ գրքում, մի հայրենի աշխարհ, որի հանդեպ անսահման սեր կա, կարոտ, անցած օրերի մի թանձր վերհուշ՝ թախծախառն ու անվերադարձ: Ադյանական գրողական կյանքի՝ իր նախընտրած բնագավառը հայրենի բնօրրանն է, բնությամբ հագեցած գյուղական միջավայրը՝ համակրելի հերոսներով ընդգրկված, գեղեցիկ ու մաքուր հուզական աշխարհով: Այդտեղ սիրելի մարդիկ կան անցյալի հիշողություններում, և անսահման մեծ ափսոսանք կա կորցրած-զնացած օրերի հանդեպ:

Ես այդ հարազատ վայրերն այցելած գրողի ու բանաստեղծուհու կերպարներում տեսա շատ հասարակ ու պարզ, ինձ շատ մտերիմ մարդկանց, սակայն չնայած իմ հայրենակցուհու ստեղծագործական գործունեության ու թարգմանական աշխատանքի մասին գիտեի, բայց երբևէ նա չէր ակնարկել այն մեծ մարդասիրության մասին, որ ինքն է անում ազնիվ ու նվիրական մղումով: Ուստի Ադյան գրողի գնահատանքով ու մանկավարժիս հարգալից խոնարհումով սրտանց ողջունում եմ Նելլի Ավակովայի այս հրաշալի նախաձեռնությունը՝ իր հովանավորությամբ «Այն հեռավոր ամռանը» ռուսերեն գրքի հրատարակության համար, մի գիրք, որի համանուն վիպակը խորհրդային տարիներին հազարավոր տպաքանակներով հայերեն բազմաթիվ հրատարակություններ է ունեցել:

*ՀՀ Սփյուռքի նախարարության
«Հայերն այսօր» պարբերական, 18. 08. 2016
<http://hayernaysor.am>*

ՀԵՌՈՒՆԵՐՈՒՄ ՏԱՐԱԳԻՐ ՀԱՅԵՐԻ ԿԱՐՈՏԻ ԵՐԳՆ Է ՀՆՉՈՒՄ

Ես ուզում եմ իր ստեղծագործությունների տողերի արանքում փնտրել նրան՝ մի հայուհու, ով ապրում է օտար ափերում: Իր մասին պատմող ֆիլմն եմ նայում, ու նրա ընթերցած տողերի արանքում տեսնում հայրենիքից հեռու, հայրենի հողի կարոտով ապրող հայուհու: Այնտեղ բանաստեղծուհի կա՝ Նելլի Ավակովա Գրիգորյան, ով իր հայրենակարոտ տողերով ընդհանրացրել է ժամանակակից մարդուն՝ անցյալի տխուր հիշողությունների ու ներկայի օտարության խաչմերուկում: Այն ազդարարում է հայի ճակատագրի մասին մի պատմություն, որ հատուկ է շատ-շատերին ու տարբեր՝ յուրովի...

Տարեգրություն է այն, կարոտի երգ՝ հորովելի թախծալի մեղեդայնությամբ օժված, որ նկարահանվել է հեռավոր Լոս Անջելեսում, որտեղ անուններ կան, որ արժանվույս մեծարանքի են արժանի: Այն հայի հոգու ճիչն է, որ կամաց, բայց հնչեղ արձագանքում է օտարության մեջ ապրող մարդու կսկծացող հոգուն: Այդ փաստագրական ֆիլմը կարոտի երգ է, որ հանդիսատեսին տանում է մտորումների գիրկը՝ հետևում թողնելով անգուսպ մի թախիժ...

«Երկիր Մեդիայում» տեղադրված տեսանյութն եմ նայում արձակագիր Լևոն Ադյանի մասին՝ «Գրողը Ղարաբաղի հեռու լեռներից»: Ամենուր հայրենի Արցախ բանաշխարհի և Ադյան գրողի միասնությունն է ամրագրվում, որ եկել էր այն հեռու-հեռավոր լեռներից: Մի անցած խմբագրական կյանք կա անցյալում՝ Բաքվում ապրած տարիներից, ցավալի խոսք՝ հունվարյան ջարդերի ու ապրիլյան դեպքերի մասին:

Ձեռքիս Նելլի Ավակովայի՝ ինձ նվիրած իր գիրքն է՝ «Ղարաբաղ... Յավ և հիշողություն», ու նա ինձ երևում է Բաքվի ոճրագործությունից փրկվածների մեջ և հետագա տարիներին՝ այդ ճշմարտությունը բարձրաձայնելիս... Նա ինձ երևում է մի քանի ժամվա մեր հանդիպման ընթացքում, երբ հյուրընկալվել էր իմ տանը՝ Մարտակերտում: Ես հաճախակի լսում եմ նրա ձայնը, որ հնչում է Լոս Անջելեսից, և գիտեմ, որ ապրում է Արցախով ու այստեղի հիշողություններով: Նա ինձ երևում է իր բանաստեղծական աշխարհով ու հայրենակարոտ տողերով, որ ռուսերեն են գրվում, բայց թարգմանվում են հայերեն:

Մարոյանի տողերն եմ հիշում, որ օտարագիր ստեղծագործողներին կարելի է վերագրել. «Թեև անգլիերեն կը գրեմ, ...ինքզինքս կը նկատեմ հայ գրող մը: Գործածած բառերս անգլիերեն են...Ոգին, որ կ'ստիպե

ինձ գրել, սակայն հայ է: Ուրեմն հայ գրող մըն եմ...»:

Մտորումներս ինձ տանում են դեպ հեռուները, որտեղ տարբեր եզերքներում ապրող և անցած դարավերջի՝ եղեռնից փրկված ականատես գրող կա և բանաստեղծուհի, ով հայտնի է մեզ նաև Ադյանի ստեղծագործությունների բարձրարժեք թարգմանություններով: Այստեղ այդ գեհեհնի ականատես Ադյան գրողի պատմություն կա «Հեռացող եզերքում», որի ռուսերեն թարգմանության հրատարակությունն այս օրերին արժանի ապտակ կլինի ազերի ոճագործներին: Արդեն լույս է տեսել արցախցի գրող Լևոն Ադյանի «Այն հեռավոր ամռան» գրքի ռուսերեն թարգմանությունը, որտեղ յուրահատուկ մի Արցախ աշխարհ կա գրողի այն վիպակներում ու պատմվածքներում, որ մեր հայրենակցուհու կողմից են թարգմանվել ու նրա իսկ հովանավորությամբ էլ այս օրերին հրատարակվել:

Մտքերով ես նորից ճախրում եմ հեռուներում, կարոտի թևով ուզում եմ նրանց նորից ետ բերել իրենց հայրենի եզերքը... Ու իմ հայրենակիցներին ես տեսնում եմ Արցախի մայրաքաղաքում, որտեղ ուսուցչուհիս հանդիպել էր նրանց ամիսներ առաջ: Հպարտությամբ եմ տալիս նրանց անունները, որ իրենց ստեղծագործություններով ու թարգմանչական աշխատանքով յուրաքանչյուրը յուրովի իր նպաստն է բերում հայ գեղարվեստական մտքին ու մշակույթին: Բայց, ցավոք, հիշում եմք նաև շատերին հայ ժողովրդի ստեղծագործ գավակների մեջ, որ ձուլվել են օտարներին...

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-12-05 10:44:0
<http://usarmenianews.com/am-n-7086.html>*

ՀԵՌՈՒ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ ԽՆԿԱՐԿՎՈՂ ՄԻ ՍԵՐ

Արձակագիր Լևոն Ադյանի «Հեռու լեռներում» վիպակը գետեղված է նրա «Իրիկնային աղջամուղջ» ժողովածուի մեջ: Գրքում տեղ են գտել նաև այլ վիպակներ, պատմվածքներ ու մանրաքանդակներ, որոնք արտացոլում են հայրենի Արցախ լեռնաշխարհի ու նրա մարդկանց առօրյան:

Համոզված կարող եմ ասել, որ գյուղական կենցաղի ու կենսակերպի նախասիրությունների տեր է Ադյան արձակագիրը: Նորից առնչվում ենք կյանքի՝ իր կենսափիլիսոփայությանը, որն ամբողջանում է հրաշագեղ բնությանը հազեցած միջավայրում՝ գյուղական համակրելի հերոսներով ընդգրկված, և նրանք երևում են մեզ իրենց ազնիվ ու մաքուր հուզական աշխարհով, թախժախառն սիրո պատմությամբ, անբռնագրոս, երբեմն էլ՝ միամիտ ու երկչոտ...

Ադյանը բնությունը դարձնում է մարդու գործունեության միջավայրը, ինքնանպատակ չեն նրա կողմից բնապատկերների նկարագրությունները. «**Գեղձենիները ծաղկել են, և այսօր ես առաջին անգամ տեսա, որ գյուղ մտնող ճանապարհի վրա խոնարհված դեղձենու ճյուղը կոտրվել է: ...Այդ ճյուղը չտեսավ այս ծաղիկները, որ կան հիմա և կլինեն ամեն տարի, երբ գարունը կգա, և դեղձենիները կծաղկեն նորից կարմիր ու մանուշակագույն»:**

Ամբողջ պատումը տարվում է փոքրիկ տղայի անունից, և ընթերցողը նրա անբիծ հայացքով է տեսնում ամեն ինչ, գրողը մեզ տանում է տղայի մանկութ աշխարհը, ուր բնության զարթոնք է ամենուր, կենսատու կյանք ու այդ բնությանը ձուլված գեղեցկության մեջ մի նոր հրաշք՝ քաղաքից եկած աղջիկ, որ թվում է՝ տեսիլքի պես պիտի երևար ու անցներ անդարձ: Կարծես գույներն էլ իր հետ բերել էր, մի նոր դյուրանքով շաղ տվել ամենուր, վեհորեն գեղեցկացրել այն կենարար ու թրթռուն իրականությունը, որտեղ պարզ ու հասարակ մարդիկ են ապրում՝ ազնիվ մաքրությամբ օժված: Գեղեցկության կողքին գունային խաղ կա, գեղանկարչի վրձին, որ այդ գեղեցկությունն իր վարպետ գրչով ծիածանի գույներին է համադրում: Կարծես սրանք էլ գալիս են համալրելու մի նոր ասելիք, ու ստեղծվում է շարքը՝ գունային հրաշալի մի երիզ: Այդտեղ դեղձենիները ծաղկում են **կարմիր ու մանուշակագույն**, անտառների ու լեռների **խայտաբղետ գույներով** է ներկվում փոքրիկ գետակը, ջրափոսերի վրա ընկնող **գույնգույն** թիթեռնիկներ կան, նույնիսկ **ոսկեփայլ** է կատուն՝ իրեն սիրել տվող, մողոշիկ ու փափկամազիկ: Բա-

դաքից գյուղ եկած աղջկա շրջագգեստն էլ կարծես **բաց վարդագույն** է, **սև** թիկնոցով բարակիրան մի աղջիկ է նա: «Նրա մազերն էլ **նուկեջրում** լվացված են, աչքերը՝ բաց **չազանակագույն** են՝ ինչպես **դեղնած** հաճարկենհինների ետևից երևացող լուսաբացի **դարչնագույն** երկինքը»: «**Սպիտակադեմ** է նա», և ունի «**վարդակարմիր** շուրթեր», «**նուկեգօծ** քանձր մազեր ունի նա, ձյունից էլ **ճերմակ** ատամներ, նույնիսկ աչքերն էլ շոշողում են ինչ-որ անհասկանալի փայլով»:

Գրողի միաքը ճյուղավորվում է, համալրվում մի նոր ասելիքով... Գույների շքեղ հրավառություն կա այնտեղ, ամեն ինչ գունավոր է, որ հիշեցնում է սահյանական զանգեզուրյան գունավոր աշխարհը, որտեղ ոչ միայն ծիածանը, այլև ջրվեժը, անտառը կարկուտն ու քարանձավը յուրահատուկ գույն ու բույր ունեն, և հիշում ես բանաստեղծի խոսքը. «Ես մեծ նշանակություն եմ տալիս գույնին ու հնչյունին: Որոշ բանաստեղծների մոտ գույներ չկան, կա միայն մի գույն՝ ասֆալտի գույնը»: Բանաստեղծի խոսքում ավստասանք է արտահայտվում, բայց սհա աղյանական հայրենի բնաշխարհը իր գունային հրաշալիքներով արձակի մեջ կարծես հավելում է միաքը մեծ բանաստեղծի, որ առանց գույների աշխարհը տխուր է, ապրելն էլ՝ ասես անիմաստ: Եվ գեղեցիկ է դառնում կյանքը, երբ շուրջդ **նուկեշղարշ** արև կա, **լուսափայլ** ժպիտ, **դեղին** տերևներ կան ու **դեղին** արդուզարդի մեջ՝ **դեղին** շորեր: **Կապույտ** երկինք կա այնտեղ, գետակի ջրերին՝ **երկնագույն** փայլ կա և **երկնակապույտ** շրջագգեստ: **Վարդակարմիր** շուրթեր կան այնտեղ, **վարդ** շիկնանք կա, դեղձանիկների **կարմիր** ծաղիկներ:

Գրողի գրիչը չի հանդարտվում կարծես, գունային խաղ կա նորից, աշուն է արդեն. «Հնձախութը **դեղին** շորեր է հագել, Բարակ ջուր գետը ցուկտում է **բաց երկնագույն** փայլով, մայրամուտի վերջին շողերը **եղրևանագույն** փայլ են ստանում, **դարչնագույն** երկինքն էլ գունատվում, երբեմն դառնում է **կապտամթավուն**»:

Չմոռանանք, որ գրողի տարերքը գունային աշխարհում լուսավոր է ու պայծառ, և այստեղ նա միայն նպատակ չի ունեցել ստեղծել գույների գեղանկարչական պատկեր, դրանք ունեն նաև իրենց իմաստային դերը՝ կապված տարվա եղանակների, օրվա պահերի, հարավոտփոխ տրամադրությունների հետ: «**Անտառների միջով է հոսում Թարթառը... Իսկ Թարթառից այն կողմ Մռավ սարն է... Սար ու ձոր, հանդ ու անտառ ծածկվել են իրիկնային փափուկ շղարշով, մերթընդմերթ բեկբեկուն կանչում են գիշերային հավքերը, իսկ այնտեղ՝ հեռվում, ինչպիսի հեքիաթային տեսարան, Մռավ սարի կատարները ողողված են դեռ ոս-**

կեշդարշ արևով»:

Եվ այս գեղեցկությունը հանկարծ նկատում է մի նոր հրաշալիք, բնաշխարհին հյուր եկած մի նոր գեղեցկություն հանկարծ կանչում է.

«Աստված իմ, ինչ գեղեցիկ աշխարհ է...»:

Արցախյան բնաշխարհի գեղեցկությունը նկատող գրողի արվեստի մեծ հմայքը դեռ առջևում է, որ պիտի տեսանելի դառնա բոլորին, բայց հիշում եմ նաև մեկ այլ գրողի, որ իր գույներով իր պատկերած աշխարհում մարդու և բնության խոհափիլիսոփայական բանաստեղծական միասնության պատկերն է արտացոլել, որի մասին Իսահակյանը Մարյանի հետ ունեցած իր մի գրույցում շատ դիպուկ բնորոշել է. «Կոմիտասի երգերի և քո գույների մասին խոսում են որպես բառերով անթարգմանելի հրաշքների մասին: Բայց դա այդքան էլ ճիշտ չէ:

Հայաստանում կա մի գրող, որի բառերը գրնգում են կոմիտասյան շնչով և փայլատակում են քո կտավների գույներով: Դա Ակսել Բալունցն է»:

Անկախ նրանից՝ գրողը չափածո է գրում, թե արձակ, տվյալ դեպքում գույնի գործածությունը կարևոր բաղադրիչ է դառնում նրա համար, միաժամանակ այստեղ գույնը կենսասեր գրող Ադյանի բարձր ճաշակը, գեղագիտական համակարգը, նրա ինքնատիպությունն ու մտածողությունն է ամբողջացնում: Եվ մտովի հիշում եմ խոսքը Մեծարենց վաղամեռիկ բանաստեղծի. «...բանաստեղծը Բնության ցուլացումը պետք է ըլլա, թե ոչ բանաստեղծ չէ իրապես, քերթվածները իբրև բառ պետք է ունենան տերևին թրթռումը, թռչունին դայլայլը, մարդերուն գորովը, դաշտին ու լեռան մշտանույն գորությունը...»:

Մի պահ թվում է՝ գրողը նպատակ չունեի խոսեցնելու իր հերոսներին, երբ առանց խոսքի էլ գեղեցկությունը տեսանելի էր, և զարմանալի չէ, երբ հանկարծ գյուղի կանայք էլ նկատում են այդ աղջկա գեղեցկությունը. **«Անաստվածը մի տես ինչքան գեղեցիկ է: Աչքերը գեղեցիկ, քիթը գեղեցիկ, բերանը գեղեցիկ, կազմվածքը գեղեցիկ... ասես բացված վարդ լինի, ոչ ուտես, ոչ խմես, կանգնես ու էղպես նայես»:** Այսքանին լրացնելու է գալիս բնության սքանչելիքին ձուլված՝ մարդկային գեղեցկությունն արտացոլող պատկերավորման միջոցներից մակդիրների գործածությունը, որ շունչ է տալիս բառին՝ **վիրավոր** դեղձենի, **կապտամթավուն քնքուշ** ձայն, **ոսկեգօծ թանձր** մազեր, **մանր** ծիծաղ, **անուշաբույր** մարմին, **ծանր** ամպեր, **լուսափայլ** ժպիտ, **դեռափթիթ** բուրմունք, **վարակիչ** ծիծաղ, **թեթև** շարժում, **տերևների** աղմուկ, **քաղցրենի** ժպիտ, **ծիծաղի** կտորներ, **քամու թեթև** պոռթկում... Եվ դրանց պետք է

լրացներ փոխաբերությունների շարքը, որտեղ երկինքը **գունատվում է**, դեղձենին՝ **աղմկում**, սիրտը երջանկությունից **ուռչում է**, ձյան փաթիլները **քուն են մտնում**, արեգակը **ժպտում է**, ամպերը **չվում են**, տերևները՝ **դողում ու ձգվում են**, գետը **փրփրում է, ոռնում...**

Որքան գրողը գույներ չի խնայել քաղաքից գյուղ եկած աղջկա՝ երիտասարդ ուսուցչուհու գեղեցկությունը նկարագրելու համար, նա նույնքան գեղեցիկ էլ նկարագրել է նրա մաքուր սերը, որ սահմաններ չի ճանաչում, անկեղծ է, թափանցիկ: Բայց այդ գեղեցկության նկատմամբ անպատասխան սիրուց իրեն կորցրած մարդու խոսք կա վիպակում, և թվում է՝ անմահական սիրո մի չքնաղ բանաձև է ընթերցվում. «**Մերը ուրիշ բան է...Երբ սիրում ես, էնպիսի մի հարստություն ես հայտնաբերում ինքդ քո մեջ, էնպիսի մի քնքշություն, որ էն մրջյունն ինչ է, ուզում ես կանգնել ու էդ մրջյունի հետ անգամ գրույց անել և նույնիսկ ինքդ էլ զամանում ես քեզ վրա, որ կարող ես էդպես սիրել...Առանց սեր կյանքը...ոնց որ տարին առանց զարնան, առանց ծիլ ու ծաղկի...Մեղավոր չեմ, սիրում եմ գետնից մինչև երկինք, խենթի պես սիրում եմ»»: Մի բան պարզ է, գրողի կենսասիրությունը տանում է մարդուն մաքուր ու անաղարտ սիրո զգացողությանը, որը ծնվում է նաև կյանքի, աշխարհի ու նրա մյուս գեղեցկությունների նկատմամբ: Ապրումների անկեղծություն կա աղյանական սիրո մեջ, և պատումը տարվում է առաջին դեմքով, այն դառնում է երբեմն սիրալիր ու հարազատ. «**Մեր գյուղում Արգինա անունով աղջիկ չկա: Սիրուն է Արգինան: Նրբագեղ կազմվածք ունի, իսկ դեմքը լուսափայլում է նուրբ գեղեցկությամբ ու հմայքով: Չյունաճերմակ պարանոցով ու վարդաշուրթ՝ նա ասես երկնքից է իջել: Այդպիսի գեղեցիկ աղջիկ ոչ միայն մեր գյուղում, երևի արար աշխարհում էլ չկա»**»:**

Թումանյանական գործի անմահության գաղափարը միշտ էլ ուղեկցել է մեզ՝ որպես ամենայն հայոց բանաստեղծից մեզ հասած պատգամ, որ այսուհետ էլ սերնդեսերունդ դեռ պիտի փոխանցվի: Եվ կյանքի երկար ճանապարհ անցած գլխավոր հերոսի հոր խոսքում հաստատվում է այն ճշմարտությունը, որ ծեր մարդիկ միշտ էլ իրավունք ունեն խորհուրդներ տալ երիտասարդներին. «**Կարճատև է կյանքը, բայց մարդու գործը երկար է ապրում, ուրեմն երկար է ապրում նաև նրա անունը**», «**Ժողովրդի սրտում երկար ապրելու միակ հնարավորությունը իրենից հետո որևէ լավ գործ թողնելու մեջ է**», «**Կան աստղեր, որ վաղուց հանգած են արդեն, բայց նրանց լույսը շարունակում է հասնել մեզ, լուսավորել մեր ճանապարհը...»**»:

Գուցե մի նոր նախագգուշացու՞մ էր՝ ընթերցողին ուղղված, որ գրողը մեզ տանում է իր հերոսուհու ճակատագրին ընդառաջ: Հիվանդանոցը ճարճատում է բոցերի մեջ, այնտեղ երեխաներ կան, և հանկարծ ծխի ու մրի մեջ նշմարվում է աղջիկը...

«Ահա և գյուղի հանգստարանը: Գարնան արևի շողերում քամին տարուբերում է բարձր խոտը: Իմ աչքերը սահում են ծանոթ քարերի վրայով, հայացքս ընկնում է մեծ ու սպիտակ քարի վրա փորագրված ոսկեգույն տառերին՝ Արգինա, դու ծաղիկ էիր սիրում...Գու ծաղիկ էիր անթառամ...Ես մոտենում, ձեռքս դնում եմ սառը քարին. գյուղական սովորություն է, որ նշանակում է՝ բարև, սիրելի՛ս, ես քեզ չեմ մոռացել...»:

«Հեռու լեռներում» վիպակն ավարտվում է թախծախառն մի տխուր պատմությամբ, բայց այստեղ էլ երկու գույնի համադրություն կա, որտեղ վարպետ գրչով գույները կատարում են իրենց գեղանկարչական ու իմաստային դերը. **«Խեղդելով հառաչանքը, ես շրջվում, նայում եմ գյուղի կողմը: Ներքևում՝ ձորում, փայլում, իր հին ձայնով երգում է Բարակ ջուր գետը, երևում է գյուղ մտնող մեծ ճանապարհի վրա խոնարհված մենավոր դեղձենին, որի ճյուղը կոտրվել, կորցրել է իր գարունը: Այդ ճյուղը չտեսավ այս ծաղիկները, որ կան հիմա և կլինեն ամեն տարի, երբ գարունը կգա, և դեղձանիկները կծաղկեն նորից կարմիր ու մանուշակագույն...»:** Ինքնատիպ ու անկրկնելի ոճի տեղ է գրողը, որի արձակում միշտ էլ առկա է իրական պատմության քնարական տաք շունչը, որտեղ արցախյան հայրենի բանաշխարհի և Ադյան գրողի միասնությունն է ամրագրված այն հեռու-հեռավոր լեռներում, և միշտ էլ այնպես է թվում, թե հեռավոր մի ձայն հագիվ լսելի միշտ շնչում է. **«Ես այս գյուղից չեմ գնալու: Բնդմիշտ մնալու եմ ձեզ մոտ...»:**

Որպես վերջաբան՝ կարող եմ ասել, որ Ադյանը, ինչպես այս, այնպես էլ մյուս ստեղծագործություններում, ներկայացնում է կենդանի ու թրթռուն իրականությունը, իրական մարդկանց, հենց դրանում է նրա արվեստի մեծ հմայքը: Պատկերավորման արտահայտչական միջոցների ճաշակավոր կիրառությունը մեծացնում է նրա երկերի ժողովրդական ոգին և դիպուկ ու կենդանի է դարձնում նրա խոսքը, դրա համար էլ հասանելի ու սիրելի է ընթերցողներին:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի ակնյուն», 2016-03-11
<http://www.usarmenianews.com/am-n-1973.html>*

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ՑՐՏԵՐՈՒՄ ԴԵՊԵՐՈՂ ՍԵՐԸ

«Իրիկնային աղջամուղ» ժողովածուի մեջ է գետեղված արձակագիր Լևոն Ադյանի «Աշնանային ցրտեր» վիպակը: Գրողի ստեղծագործական տարերքը գյուղն է, այնտեղ ապրող մարդիկ, նրանց հոգեկան աշխարհը՝ իրենց անհանգիստ ապրումներով: Այդ հերոսները սիրում ու տառապում են իրենց ներսում և ասես նրանց ներքին ապրումները որևէ կապ չունեն սոցիալական հանգամանքների և հասարակական կյանքի այլ խնդիրների հետ: Մակայն դա սուկ թվում է, առանցքում հոգեկան խռովքում գտնվող անհատն է, նրա խռովահույզ մտորումներում վերակենդանացած մի կորսված պատանեկան սեր, որ երբեք չի մոռացվում:

Աղմկեցին, անցան անձրևները աշնան... Բնաբան դարձած մեկ տող, որ պիտի դառնար Ադյան գրողի ստեղծած կերպարների հոգեվիճակների արտահայտություն: Մի պահ էությանը մեջ ներսուզվում են տերյանական թախծոտ անհուսության ապրումները: Կարծես տարվա եղանակների հետ են պայմանավորված զգացմունքային բոլոր դրսևորումները, որ առկա են այս վիպակի գործող անձանց հոգեկան ապրումներում, որոնք զուգահեռվում են աշնան պատկերի հետ. **«Աննկատելի սկավեց ու անցավ ձմեռը՝ ձնառատ ու տաք: Հետո, ինչպես տոնական երկու խնդուն օր, ցուլացին և անցան գարունն ու ամառը: Եվ ահա եկել է աշունը՝ անձրևներով, հազվադեպ արևի պայծառ, արդեն սառը վերջին փայլով, ծառերի տակ թափված գույնզգույն թռչնած տերևներով, պաղ օդով, առավոտյան դրած եղյամով ու անթափանց խոնավ մառախուղներով»:**

Աշնանային մի գեղեցիկ բնանկար և դրա կողքին՝ վիպակի հերոսուհու հուսաբեկ կերպար, որտեղ անցած օրերը դառնում են երազելի ժամանակ և վերհուշ: Իսկ նա այդ անցյալի աշնանային օրերին երբեմն հորիզոնում երևացող դալուկ արևի նման չէր, այլ մի ամբողջ աշխարհ էր, մի կենդանի ու շարժուն տարերք, ով դպրոցական տարիների ավարտական դասարանում սկսեց վայելել մի գեղեցիկ սեր, որ պիտի դառնար անանցողիկ մի հուշ և հոգու տվալտանքների թախծոտ արձագանք: **«Անահիտը բարի գիշեր մաղթեց հերթապահ բժշկին ու բուժքրոջը և դուրս եկավ հիվանդանոցից: ...Չգիտես ինչու, աշնանային այդ երեկոն Անահիտին թվաց մի տեսակ ոչ սովորական: Դա արտասավոր երեկո էր, իսկ թե ինչու միանգամից այդպես թվաց՝ Անահիտը ոչ մի կերպ չէր կարողանում հասկանալ: Միրտն անհանգիստ էր: Միրտն ինչ-**

որ բան էր գգում՝ ոչ այն է կարոտալի, ոչ այն է տագնապալից: Հոգնել էր երևի: Նա մի քանի վայրկյան կանգնեց գյուղական հիվանդանոցի փայտե աստիճաններին՝ մինչև աչքերը կընտելանային մթությանը, ու նոր միայն գնաց անձրևներից հետո տոփանված արահետով»:

Ադյան գրողի հերոսները երբեմն հայտնվում են մենության մեջ, նրանք մի ներքին մենախոսությամբ բացահայտում են իրենց հոգում տեղի ունեցող ներքին ճգնաժամը: Երևակայական ու մտացածին աշխարհից հեռու է գրողը, նա իրականությունն է նկարագրում, ստեղծում իրական կերպարներ՝ իրենց հոգու անհանգստությամբ, ներքին մտորումներով ու խռովքով. «Անահիտը ամեն անգամ զարմանում է՝ ինչո՞ւ իր կյանքն այդպես անիմաստ ու հիմարաբար դասավորվեց: Ե՞րբ, ո՞ր օրը ճեղք տվեց այն, և այդ ճեղքը գնալով մեծացավ՝ դառնալով անդունդի նման խոր, և օրեցօր ավելի սարսափելի է թվում նայել այդ վիհի խորքը: Ո՞վ է մեղավոր այն բանի համար, որ դու ամեն ինչ ունես՝ սիրելի որդի ու քեզ սիրող ամուսին, տունուտեղ, սրտովդ է նաև աշխատանքդ, ամեն ինչ կա՝ բացի մի բանից, որին տենչում ես ամբողջ կյանքում՝ մի քիչ երջանկություն»:

Իբրև գեղագետ՝ կերպարների կերտման արվեստում վարպետացած Ադյան գրողը կարողանում է անցյալը մոտեցնել, դարձնել ներկա, այն տեսանելի ու շոշափելի է դարձնում ընթերցողին, ավելի ցայտուն, որի համար էլ առանձնակի հետաքրքրությամբ ընկղմվում ես անցյալի հուշերի մեջ՝ մի պահ ասես մոռացած, որ ներկայից զատված մի այլ ժամանակում ես գտնվում: Գրողը մտնում է անցյալի խորքը, կարծես անցյալի հնությունից դուրս է բերում ցանկացած հերոսի, ում միջոցով կյանքի ճշմարտությունն է բացահայտվում: Եվ ահա հիշողությունը մարդկային երջանկությունն է իմաստավորում. «Տարիներ առաջ, երբ հայրը ողջ էր, մի խոսք ասաց: Վերջերս, չգիտես ինչու, Անահիտը հաճախակի էր հիշում այդ խոսքը: «Կաղնավուն մի թռչուն կա, հանդերում է լինում, երջանկությունը նման է էդ թռչունին,- ասաց հայրն այն ժամանակ:- Նստում է աչքիդ առաջ, մի երկու քայլի վրա, ուզում ես բռնել, ցատկում, մի քիչ էն կողմ է կանգնում, ասում ես՝ մի քայլ էլ անեմ՝ կբռնեմ: Խաբելով տանում է, է՛, աստված գիտի, թե որտեղ: Մարդու երջանկությունը նման է էդ փոքրիկ թռչունին, թվում է ահա մոտ է արդեն, հասնում ես երջանկությանդ, բայց, չէ, էն թռչունի պես նորից իր ետևից տանում է քեզ ու մինչև վերջ էլ էդպես գնում ես երջանկության ետևից ու երբեք չես հասնում»»:

Ի՞նչ է երջանկությունը, որին ձգտում են շատերը, բայց այն հասանելի չէ ամենքին: Ու մտորումների շղթան տանում է նրան դեպի անցյա-

լը, որտեղ գեղեցիկ ապրումներ կային, երկար սպասումներ, դպրոցական մաքուր մի սեր: Բայց հնարավոր է ապրել առանց այդ երջանկության... Ադյանը հուշում է. «**Հնարավոր է, իհարկե, բայց դրա հետ միասին երկինքը պարզապես մնում է անծայրածիր երկինք՝ սև դատարկությամբ, աստղերը՝ սովորական աստղեր, որոնք ոչ թե ժպտում, աչքով են անում գիշերային երկնքից, այլ հենց այնպես հղում են իրենց հեռավոր սառը լույսը, տան կողքով անցնող առուն չի կարկաչում մանկան գվարթ ծիծաղով...**»: Այդ անցյալում Անահիտը երջանիկ էր, թե՞ նա ինքն էր ստեղծել այդ անցած երջանիկ շաբաթներն իր երևակայության մեջ: Այն ժամանակ ուրիշ էր կյանքը, կամրջից վեր՝ ուռենիների տակ, մի փոքրիկ աղբյուր կար, այնտեղ էին նրանք ամեն օր հանդիպում: Մամռոտ քարերի մոտ կամացուկ երգող անանուն աղբյուրը նրանց գաղտնիքն էր պահում. «**Ճապկի ճիպոտի պես ճկուն, խաղացկուն իրանով մի սիրուն աղջիկ ու բարձրահասակ, սև հոնքերի տակից սևեռուն նայող լրջախոհ մի տղա համարյա ամեն օր գալիս են իր մոտ, իրեն են վստահում իրենց սերը, իր ներկայությամբ երկար գրուցում են՝ շարունակ շիկնելով ու չհամարձակվելով նայել իրար, խոսում են կամացուկ, և ինքը հասկանում է, իհարկե, որ սիրո մասին չի կարելի բարձր խոսել**»:

Կյանքը ճանաչած գրողը, լինելով իրականության նկատմամբ ուշադիր, ձգտում է տիպական կերպարներ ստեղծել կյանքի տիպական երևույթներում, որտեղ երբեմն դառնում է ոչ միայն դեպքերի նկարագրող ու պատկերող, այլ հենց ինքն էլ նույնացվում է այդ կերպարին, գրական երկը դարձնում իրական: Այստեղ գրողը մի նոր կերպար է մարմնավորում՝ կայուն բնավորությամբ, հաստատական գործողությունների մեջ, և այդ կերպարը աղջկա համար դառնում է երջանկության աղբյուր:

Նա նույնիսկ ամաչում է, երբ հիշում է այն մասին, որ առաջինը ինքն է առաջարկել տղային, որ կհամբուրի նրան, եթե նա իր մշկամկենու գլխարկը տա իրեն..., Հիշողությունը նրան տանում է նորից այն աղբյուրը. «**Անահիտը, դեռևս մեջքով սեղմված ծառաբնին և անուժ դիմադրելու Կարենի մոլուցքին, դանդաղորեն սահեց ցած՝ ասես տենդի մեջ՝ հառաչելով ու տնքալով: «Մի՞թե հնարավոր է ապրել առանց քեզ», շշնջում էր Կարենը, անհագորեն շնչելով նրա աղջկական բույրն ու մուլեզնաբար համբուրելով հրագույն շուրթերը, թախժանուշ ջինջ աչքերը, դեմքը, մազերը...**»:

Այդ օրերին աղջկան թվում էր՝ կլսենքանա երջանկությունից, աշխարհը բարի էր նրա համար, հոգին էլ ցնծում էր ուրախությունից.

«Կար ժամանակ՝ ուրիշ կերպ էր ամեն ինչ՝ և աստղերն էին ուրախ աչքով անում թավշյա մուֆ երկնքում, և առվակն էր ծիծաղում մանկան զնգուն ծիծաղով...»: Բայց մի անգամ Կարենը նրան ասաց. «Հիշի՞ր խոսքս. կգա ժամանակ՝ կկործանի քեզ անհաստատ բնավորությունը»:

Իրավ, տղայի ասածի մեջ ճշմարտություն կար, գուցե կայուն բնավորություն ունենար, այդպե՞ս չդասավորվեր իր կյանքը. «**Ով գիտի, երևի նրա կյանքը լավ է դասավորվել, այլապես զոնե մի անգամ գյուղ կգար. արդեն մի քանի տարի է հարազատ գյուղում չի եղել**»:

Ժամանակը չնայած մոխրացնում է ամեն մի գեղեցիկ երազանք, բայց մարդուն նաև դատապարտում է անամոք տառապանքի: Ակնթարթ է դա, մի սխալ խոսք, որ մարդուն տանում է երազանքների մոխրացման սարսափելի ապրումներին, որտեղ մենակության տառապանքը իր հոգեվիճակը թեթևացնելու համար մի տաքուկ անկյուն է փնտրում, մի կարեկից սիրտ, ով կարող էր նրան փրկել կործանվող երազներից: Եվ Անահիտի հիշողության մեջ արթնանում է Մուշեղի խոսքը. «**Այնուամենայնիվ, Անահիտ, դու ինձ հետ ես ամուսնանալու: Եվ գիտե՞ս ինչու, Կարեն: Հիշի՞ր, կանայք սիրահարվում են բարդ բնավորությամբ տղամարդկանց, բայց որպես ամուսին՝ գերադասում են... իմ նմաններին...**»:

Այս դեպքում երբեմն տխրությունը ողողվում է պայծառ երազանքով: Մտերմական նոր ապրումները թվում է մոռացության կտան անցյալում մնացած սիրո, կարոտի մորմոքները հոգու, որ պիտի երևան նոր խոստովանությունների տեսքով: «**Անահիտը ճիգեր էր թափում՝ Մուշեղի սիրատենչ տաք գրկում անձնատուր լինել մոռացման: Եվ երբեմնակի նրան նույնիսկ թվում էր, թե դա իրեն հաջողվում է... Մակայն Կարենի աննկատելի ներկայությունը զգացվում էր, նա այստեղ էր ու ամենուր՝ լուծված իրիկնային օդում, տաք մթության մեջ. «Պետք չէ, չեմ ուզում, նա չկա...»- համոզում էր Անահիտն ինքն իրեն՝ ահագնացող սոսկումով գիտակցելով, որ անգոր է դիմանալու այդ կախարդանքին. ինքը հիմա գրկում է ոչ թե Մուշեղին, այլ Կարենին...**»:

Գրողը ամենն չի խուսափում կյանքի բնական ընթացքի հետագա նկարագրությունից, իր հերոսուհին ամուսնանում է՝ հոգում անթեղած իր առաջին սերը: Լինո՞ւմ է գաղտնի երջանկություն, երբ մտորումներով ու երևակայությամբ վայելում ես կորցրած սիրո գեղեցկությունը: Բայց այդ երջանկությունը, գաղտնի մնալով, կորցնում է իր արժեքը, վերածվում հոգու ցավագին տառապանքի. «**Անահիտի մեջ օտարացման զգացումն առաջանում էր այն ժամանակ, երբ նրանք մտնում էին անկողին: Մուշեղի փաղաքշանքը թեև տհաճ չէր նրան, բայց և չէր հու-**

զում, չէր պեկոծում նրա արյունը, և որպեսզի թաքցներ դա, Անահիտը ստիպված էր լինում ձևացնել և, պատասխանելով նրա փաղաքշանքների, նա սարսափով մտածում էր այն մասին, որ ինքն ամբողջ կյանքում պիտի ձևացնի և վախենա, որ Մուշեղը մի օր կզգա իր կեղծիքը...»:

Ամուսնության սկզբնական շրջանում նրանց հարաբերություններում դժգոհության ոչ մի նշան չէր ցուցաբերվում, առերևույթ Անահիտը սիրալիր էր ամուսնու հետ, հոգատար ու գորովալից: Գուցե երեխայի ծնունդը վերջ կտար նրա հոգու երկատվածությանը, որտեղ երբեմն գլուխ էր բարձրացնում այն կորցրածը, իսկ այնտեղ հիացումի, խանդավառության, վայելումի հրաշալի պահեր կան, հոգու և սրտի ներդաշնակություն, որ երբևէ չեն մոռացվում: Նույնիսկ պատահեց այնպես, որ մի երկու անգամ «Անահիտն իրեն բռնեց այն բանում, որ քիչ էր մնում Մուշեղի փոխարեն արտասանել Կարենի անունը և սառավ այն մտքից, որ երբևէ դա կարող է պատահել և թե ինչ կարող է տեղի ունենալ դրանից հետո: Նա տենդայնորեն իրենից հեռու վանեց իրեն վախեցնող այդ անունը և գիշերային իր մեղքը՝ ամուսնու առջև, նա ձգտում էր քավել ցերեկները՝ նրա հանդեպ ցուցաբերած նուրբ հոգատարությամբ, փայփայանքով, հանգիստ բնավորությամբ»:

Արձակագիր գրողը շատ նուրբ հոգեբանական անցումներով է մոտենում վերջաբանին, պետք է ինչ-որ ձևով նա ազատեր իր հերոսուհուն ներքին տվայտանքներից, իսկ նա հիշողությունների մեջ է. «Գրտում շարունակում էր հոսել աշնանային արտասովոր, լուսնկա երեկոն: Անահիտը պատուհանի առջև նստած, վերհիշում էր անցած-գնացած օրերը»: Այդ ամուսնությունը հնարավոր է փլուզվեր, իսկ մարդասեր գրողը կողմնակից չէ ընտանիքի քայքայմանը, երբ հոգատար ամուսին կա այդ ընտանիքում, մեծացող որդի, որ շուտով առաջին դասարան պիտի հաճախեր: Կտրուկ մի շրջադարձ կարող էր փոխել գործողությունների ընթացքը, և դա Կարենի վերադարձն էր, և նա եկել էր այցելելու Անահիտի և Մուշեղի ընտանիքին, նա, ում մասին սուտ լուրեր էին տարածվել, որ իբր մոր պահանջով ամուսնացել էր հարուստ ազգականի աղջկա հետ: Կարենն էլ ընտանիք ուներ, բայց ի՞նչն էր նրան բերել այդտեղ, կամ ո՞վ... Առաջին կորսված սեփրը, իր համադասարանցիների հետ հանդիպման ցանկությունը, թե՞ այն մեծ ճշմարտությունը, որ նրա խոսքերով Ադյան գրողը պետք է ընդհանրացներ. «Մեր բախտը մեզնից է կախված, բայց հերիք է, որ թեկուզ մի անգամ թեթևամտորեն վերաբերվենք այդ բախտին, որպեսզի նա քեն հանի մեզնից մեր ամբողջ կյանքի ընթացքում»:

Կարենի գնալուց հետո այդ օրը կեսգիշերին ամուսինն էլ կտառապի հոգու խորքում, երբ արթնանա, տեսնի կնոջ այտերի չորացած, արծաթագույն արցունքները, իսկ աշնանային պարզկա, ցուրտ երկնքով անցնող կռունկների երամը կարծագանքի տխրամած կնոջ տառապանքին. **«Կուր-լու, կուր-լու, քախժոտ կանչում էին կռունկները, նրանց քախժախառն կանչերը հեռանում էին... Ահա թե ինչու էր ամբողջ երեկոն թվում այնպես ոչ սովորական, արտասովոր, այո՛, իր սիրտն զգում էր, երևի, որ նա պիտի գար...»:**

Մոռացության տալու համար նա այտով կիպվի Մուշեղի՝ մեքենայի յուղի հոտ արձակող խոշոր, կոշտ ձեռափին՝ թույլ չտալով, որ նա ձեռքը քաշի, ու կփակի աչքերը՝ մի նոր անհանգստություն բերելով ամուսնու հոգուն. **«Չեմ վերցնի, դու քնի՛ր... Բայց իր մեջ ակամայից մտածեց. ո՞ւմ ձեռքին ես հպվել այդպես՝ ի՞նչ, թե՞... Եվ մտովի ընդհատեց ինքն իրեն՝ ուրիշ անուն չտալու համար»:**

Կանցնեն օրեր, ամիսներ, տարիներ, և գուցե մի օր, դպրոցական տարիների իրենց սերը անթեղած հոգիներում, այս վիպակի հերոսներն էլ, առանց վայելելու իրար, հեռվից հեռու կհաշտվեն իրենց ճակատագրի հետ՝ հիշելով, որ սերը մի աննյութական երազ էր, և այն անցավ անվերադարձ:

Մնում է մի քանի խոսք ասել արվեստագետ Ադյան գրողի մասին...

Նա գեղեցկության, հիացումի վեհ պահի նկարագիրն ունի իր մեջ, որ վարպետորեն թափանցում է իր կերտած հերոսների հոգեկան աշխարհը, նրբորեն բացահայտում նրանց ապրումները: Վիպակի գեղարվեստական բարձր արժեքը պայմանավորված է նաև գրողի՝ կյանքի մասին ունեցած իր ճշմարտացի իմաստությամբ, և ինչքան էլ որ այդ հերոսները հայտնվում են ընտանեկան կյանքի ծանր հանգուցակետում, հոգեբան գրողը կարողանում է նրանց վարքագծի պատճառների քննությամբ և այդ կերպարների հոգեբանական վերլուծությամբ կանգնեցնել նրանց կյանքի իսկական ճանապարհին: Թեկուզ նրա հերոսներն անցյալի հիշողություններում տառապում են լուռ, բայց գրողն իր վարպետ գրչով ամեն անգամ սովորեցնում է մարդուն ներդաշնակ ապրելու արվեստը:

*Հայկական լրատվական՝ Լուս Անջեխից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-08 09:31:00
<http://usarmenianews.com/am-n-6448.html>*

ՔՆՆԱՐԿՄԱՆ ԹԵՄԱՆ՝ ԳՊՐՈՑԱԿԱՆ ՍԵՐ

Առաջարկություն ստացա՝ աշակերտների մասնակցությամբ կազմակերպել որևէ գրողի ստեղծագործության քննարկում: Շուտով դասարանն ընտրվեց՝ 12-րդ հումանիտար, նախատեսվեց նաև թեման՝ դպրոցական սեր: Գրողի և ստեղծագործության ընտրության հարցում տարակարծություններ կային, բայց նախընտրությունը տրվեց արցախցի արձակագիր Լևոն Ադյանի «Իրիկնային աղջամուղջ» ժողովածուին: Իմ ձեռքի միակ գիրքը շրջանառվեց դասարանում, ընտրությունը մեկն էր՝ «Աշնանային ցրտեր» վիպակի շուրջ

քննարկում կազմակերպել Մարտակերտի կենտրոնական գրադարանում: Բայց մինչ միջոցառման անցկացնելը՝ հասցրի իմանալ որոշ աշակերտուհիների կարծիքներ վիպակից ստացած տպավորության մասին:

Ջավադյան Վարդուհի: «Այս վիպակը միանգամից գերեց ինձ: Սկզբում ինձ թվում էր, թե այդ դպրոցական սերը հավերժական է, շատ գեղեցիկ էլ նկարագրված են նրանց հանդիպումները: Սակայն ամեն ինչ փոխվեց... Երանի՜ այս տխուր պատմությունն այսպիսի վերջաբան չունենար... Հասկանալի է, որ սիրող սրտերն այդպես էլ հավերժ կապված կլինեն իրար, բայց, ավա՜ղ, այն կմնա որպես սիրո հեքիաթային օրերի մասին մի անցած հիշողություն»:

Հովսեփյան Լիլիթ: «Այնքա՛ն հետաքրքրիչ ու պատկերավոր էին շարադրված դեպքերը, կարծես ինչ-որ գերբնական ուժ ինձ շղթայել էր այդ պատմությանը և թվում էր՝ ականատեսն եմ իրադարձությունների զարգացմանը: Կարդալով այս պատմությունը՝ հասկացա, որ կա միայն մեկ ճանապարհ՝ ճիշտ ապրելու և կյանքին հաճոյանալու համար՝ ապրել ազնիվ ու անսխալ, իսկ ապրել անսխալ, դա նույնն է, ինչ քայլես ավագի վրայով՝ առանց հետքեր թողնելու: Մի դպրոցական սիրահարված աղջիկ, ով ուզում էր լինել իր սիրած էակի կողքին և ապրել երջանիկ, անկեղծ սեր էր ուզում այս կյանքից, բայց...»:

Կարապետյան Արմինե: «Չեմ ասում, որ այս վիպակը կարդալուց հետո ես արտասովեցի, բայց անզգայացա: Ես մի պահ ինձ պատկերաց-

րի հերոսուհու վիճակում: Իրոք, շատ հոյակապ է վիպակը, շտապում էի իմանալ, թե հետո ինչ է լինելու, փորձում էի գուշակել վերջը: Շատ դժվար է մոռանալ հոգով ապրած պահերը... Այս հերոսները դարձան ճակատագրի գոհ, յուրաքանչյուրն էլ ունի իր մեղքի բաժինը»:

Սաիյան Գիանա: «Վիպակը դպրոցական գեղեցիկ սիրո պատմություն է, որը գրավեց ինձ իր յուրահատկությամբ: Կործանվեց մի գեղեցիկ սեր, այն փշրվեց միանգամից: Շատ դժվար իրավիճակ է, երբ հերոսուհին շատ լավ գիտի, որ անիմաստ է իր կյանքը չսիրած տղամարդու հետ, բայց ստիպված է համակերպվել»:

Խաչատրյան Աննա: «Յուրաքանչյուրի կյանքում լինում են անմոռանալի օրեր, որոնք ժամանակ առ ժամանակ մեր հոգին ու սիրտը լցնում են անասհման կարոտով ու երջանկությամբ: Վիպակում երկու սիրող սրտեր բաժանվեցին իրարից՝ առանց իրար հետ բացատրվելու, նրանք չհասկացան, որ կյանքը կարճ է, և վաղն արդեն ուշ կլինի սիրո համար: Բոլորին ես խորհուրդ կտայի, որ սիրեն ու վայելեն նրա սերը, ով որ իր կողքին է միշտ և իսկապես սիրում է սրտանց»:

Ապրումների անկեղծություն կար նրանց խոսքերում, և ժամանակի ու տարածության հեռվից իմաստավորվում էր մի անգիտակից սեր, որ բազմազան էր իր դրսևորումներով ու անկրկնելիորեն գեղեցիկ, և պատահական չէր եղել այդ զգացումը, եթե տարիները չեն մոռացրել սիրո հուշը: Այդ զգացումը հաճախ անթարգմանելի է դառնում, առավելապես ցավագին է անորոշության՝ սիրտ ճնլող տազնապը, սպասման տառապանքը, կրկին հանդիպման հույսը, որ վիպակի հերոսների ապրումներին միահյուսված՝ նորօրյա աշակերտության սրտերում էլ արտահայտվում էր իրենց իրական ապրումների՝ կարոտի ու ցավի, հիասթափության ու դառնության, հանդիպման ու բաժանման հուզական տրամադրություններով:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-09
<http://usarmenianews.com/am-n-6474.html>*

**ԳՐՔԻ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ, ՈՐ ՄԻ ՆՈՐ ԿՅԱՆՔԻ
ԳՊՐՈՑ ԷՐ ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ**

Մարտակերտի կենտրոնական գրադարանում կազմակերպված միջոցառումը մի առանձնակի հարգանքի արտահայտություն էր օտար ափերում ապրող արցախցի գրող Լևոն Աղյանի և նրա ստեղծագործությունների հանդեպ, որ իրար կողք էր հավաքել

տարբեր ոլորտի մարդկանց և մեր դպրոցի աշակերտներին: Առանցքում գրողի «Աշնանային ցրտեր» վիպակն էր, որ 12-րդ հունամիտար դասարանի իմ աշակերտների կողմից քննարկվում էր:

Միջոցառումը հուզառատ էր, զգացմունքային: Կարծիքների հեղեղ կար՝ յուրաքանչյուրը յուրովի արտահայտությամբ: Կերպարներ կային վիպակում, որ արդարացվում կամ մեղադրվում էին, ու սիրո թեման նորացվում էր, մի նոր սեր էր բացատրվում, մի նոր կյանք, մի նոր լույսի տակ էին լուսաբանվում այս վիպակի հերոսները: Գպոցականները, նորօրյա հերոսներ դարձած, վիճաբանում էին ու բանավեճի մեջ ընդգրկված ուսուցչուհու մտքերին էլ մեկ հակադարձում էին, մեկ՝ համաձայնվում: Որքան գեղեցիկ էր այդ բանավեճը, որ իրար դեմ էր հանել աշակերտական խմբերին: Կարծիքներ կային այնտեղ, սիրո ապրումներ, որ միահյուսվել էին դպրոցականների աշնան ու սիրո մասին գրած ստեղծագործական մտորումներին:

Մի կործանված դպրոցական սեր էր քննարկվում՝ ներսուզված աշնանային թախծոտ անհուսության ապրումներով: Տերյանական շարքի բանաստեղծություններով ներկայացած իմ դասղեկական 7-րդ դասարանի աշակերտուհիներն իրենց ասմունքով պիտի լրացնեին 12-րդցիներին, որոնց երեք խմբերի ներկայացրած այն աշնանային սիրո տխուր երգերի ելևէջները հիասքանչ կատարումներով միահյուսվել էին դահլիճում հավաքվածների ապրումներին:

Մանկավարժիս և իմ աշակերտներին ուղղված շնորհակալական

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

խոսքը մի նոր հուզումնառատ զգացողություն էր, որ արտահայտվեցին շրջանի վարչակազմի աշխատակազմի մշակույթի և երիտասար-

դության հարցերի բաժնի վարիչ Հ. Մանուկյանի, հ. 2-րդ դպրոցի հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուհի Սուսաննա Բալասանյանի, 12-րդ դասարանի դասղեկ Նոնա Հայրապետյանի կողմից: Սիրառատ խոսքերս պիտի ուղղվեին կյանքի դպրոց քննարկող իմ աշակերտներին, միջոցառման բոլոր մասնակիցներին:

Սիրո թեման քննարկվեց որպես արժեք, որպես մարդկային վեհ զգացմունք, որի մեջ ամբարված են խորը մարդասիրությունն ու նվիրվածությունը, վստահությունն ու հավատը:

*Հայկական լրատվական` Լուս Անջեղեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-10
<http://usarmenianews.com/am-n-6505.html>*

«ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ՑՐՏԵՐԻ»
ՄԵՂԱԳՐՎՈՂ ԿԵՐՊԱՐԸ

Առավոտյան հեռախոսազանգն ինձ համար հաճելի անակնկալ էր: Մարտակերտի պատմագիտական թանգարանի տնօրենն իր բարձր գոհունակությունն ու հիացմունքն էր արտահայտում Լևոն Ա դ յ ա ն ի

«Աշնանային ցրտեր» վիպակի քննարկման ժամանակ իր ապրած զգացողությունից: Հրաշալի էր... Մի նոր պայմանավորվածու-

թյուն, համաձայնվեցի մեկ ուրիշ միջոցառում կազմակերպել թանգարանում: Մնում էր ընտրել թեման, տեղավորվել ժամանակի մեջ, և ես նորից կանգնում եմ այն ստեղծագործության վրա, որ անցած փետրվարին՝ Բաքվի և Սումգայիթի ոճրագործության հիշատակի օրերին, վշտահար սրտերից արցունքներ էր քամել: Ու նորից թերթում եմ այն «Հեռացող եզերքը», որ ամեն անգամ այն մեզանից չի հեռանում ու մտովի մանկավարժիս տեսնում եմ ամիսներ հետո՝ մի նոր գալիք փետրվարի, այդ գիրքը ձեռքիս՝ աշակերտների հետ թանգարան մտնելիս:

«Աշնանային ցրտեր» վիպակն էր քննարկվում, բայց այդ գիրքը մեզ հետ էր... Ես տեսնում եմ սեղանին դրված «Հեռացող եզերքը», լսում եմ 12-դ դասարանի իմ աշակերտուհիների խոսքերն աշնան ցրտերում մնացած մեկ այլ սիրտ մասին, որ մեղադրում են հերոսներին:

Կարապետյան Արմինե: «Գուցե Կարենի սերը անկեղծ էր, գուցե իսկապես սիրում էր Անահիտին, բայց ինչո՞ւ առանց բացատրության հեռացավ: Ինչ վերաբերում է Անահիտին, իրոք, սիրում էր Կարենին և կսիրի հավերժ, իսկ Մուշեղը, քաջատեղյակ լինելով Անահիտի ապրումներին, ամուսնացավ նրա հետ: Գուցե Կարենը չվերադառնար, նրանք,

անցյալի հուշերը հետևում թողած, ապրեին: Սակայն այստեղ կա նաև երեխա, ով մեղավոր չէ, բայց նրա համար էլ հաճելի չէ սառը և անտարբեր մթնոլորտում մեծանալը: Չգիտեմ՝ նման իրավիճակում ինչպես կդասավորվի հետագա կյանքը, բայց ես Անահիտի փոխարեն կփորձեի Կարենին ցույց տալ, որ Մուշեղի հետ երջանիկ եմ ապրում»:

Հովսեփյան Լիլիթ: «Մուշեղն այս պատմության մեջ չնայած միակ տուժողն էր, որ դարձավ սիրո գերի, բայց նրան չեմ կարողանում արդարացնել: Նա օգտվեց Անահիտի միամտությունից և գողացավ նրա սերը ու թաքուն պահեց իր սրտի խորքում, որ ոչ մեկը չտիրի իր սիրուն: Իմ կարծիքով, Կարենն այնքան թույլ գտնվեց, որ չպայքարեց իր սիրո համար և դարձավ Անահիտի դժբախտության պատճառը, բայց վերջինս էլ երևի պիտի ասեր սիրած տղային, որ աշխարհում դեռ չկա մի այնպիսի սարքավորում, որով չափվեր իր անչափելի սերը նրա հանդեպ»:

Խաչատրյան Աննա: «Երբեմն ուզում ես չհիշել անցյալն ու ապրել միայն երազներով: Այդպես էր նաև Անահիտը, սիրում էր Կարենին, ապրում է նրա հետ կապված հիշողություններով, բայց Մուշեղի կողքին էր լինում: Ես ասում եմ Մուշեղին, նա մարեց երկու սիրող սրտերի նրբագեղ ու գեղեցիկ սեր: Մեղադրում եմ նրան, որովհետև օգտվեց աղջկա թուլությունից, մխիթարեց նրան ու հասավ իր նպատակին՝ չնայած իրենց մեղքի բաժինն ունեին նաև Կարենի ծնողները...»:

Գանիեյան Անուշ: «Ընթերցեցի վիպակը, չկարողացա խեղդել հուզմունքս, նրանց անմար սերը լույսի նման փայլ էր տալիս շրջապատին: Մեղադրում եմ Կարենի ծնողներին, որ իրենց զավակի երջանկությունը խորտակեցին, իրենց վերաբերմունքով խափանեցին նրանց ջինջ ու անհոգ սերը: Գուցե ես հակադրվում եմ մյուսների կարծիքին, բայց իմ համար Մուշեղը ստոր արարած է, ով, մխիթարելով և խղճահարություն առաջացնելով Անահիտի մոտ, դարձավ սիրո տեր, բայց առանց փոխադարձ զգացողության: Անահիտի համար միևնույն էր, թե իր կողքին ով է՝ Մուշեղը թե մեկ ուրիշը: Նա կորցրեց Կարենին, և, ինչպես ինքն էր ասում, ուրիշ կորցնելու ոչինչ չուներ: Նրան միայն մի հույս էր փայփայում՝ գոնե կրկին տեսնել Կարենին ու բացատրել... Ես համոզվեցի, որ յուրաքանչյուր անմոռաց սեր իր հետքն է թողնում ամենքի սրտում, և այդ օրերը մշտապես մեզ հետ են»:

Հայացքս սահում է գրքի տողերով, և ուզում եմ մեղմացնել Մուշեղի մեղադրանքը: Բայց ինչո՞ւ, չէ՞ որ նա սիրում էր: Ու գտնում եմ նրա խոսքը, որ ուղղված է Կարենին. «**Հիշիր, կանայք սիրահարվում են բարդ բնավորությամբ տղամարդկանց, բայց որպես ամուսին՝ գերադասում**

են... իմ նմաններին...»:

Եվ ահա տարիներ անց արձագանք է տալիս Կարենի պատասխանը. **«Մեր բախտը մեզնից է կախված, բայց հերիք է, որ թեկուզ մի անգամ թեթևամտորեն վերաբերվենք այդ բախտին, որպեսզի նա քեն հանի մեզնից մեր ամբողջ կյանքի ընթացքում»:**

Ու հայացքս հառում եմ դեպ երկինք, կարծես փնտրում եմ հեռուներից եկող աշնանային պարզկա, ցուրտ երկնքով անցնող այն կռունկների երամին, որ արձագանքում էր տխրամած կնոջ տառապանքին:

*Հայկակյան լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-11
<http://usarmenianews.com/am-n-6510.html>*

ԽՈՒՆԵՐՍ ՀԱՆՁՆՈՒՄ ԵՄ ԹՂԹԻՆ

Ուզում եմ տպավորություններով կիսվել և խոհերս հանձնում եմ թղթին:

Աշնանային այդ գեղեցիկ օրը մասնակցում էի յուրատեսակ մի միջոցառման: Մարտակերտի կենտրոնական գրադարանում քննարկման էր դրված արձակագիր Լևոն Ադյանի «Աշնանային ցրտեր» վիպակը: Մթնոլորտը տրամադրող էր, շուրջքոլորը՝ գունագեղ ու պայծառ: Ահա և միջոցառման «հերոսները»՝ Մարտակերտի Վլադիմիր Բալայանի անվան թիվ 1 միջն. դպրոցի 12-րդ հումանիտար դասարանի աշակերտները՝ հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուհի Նատաշա Պողոսյանի գլխավորությամբ, ով կազմակերպել էր այս միջոցառումը:

Նրանց աչքերից հուր ու սեր էր ճառագում: Ոգևորությունը գագաթնակետին էր, դա փաստում էր նրանց յուրաքանչյուր խոսքն ու հայացքը: Պատանեկան սիրո դրաման, որ վիպակի առանցքում էր, մեկնաբանվեց յուրովի: Խմբերի բաժանված աշակերտները փորձում էին արդարացնել կամ մեղադրել հերոսներին, առաջադրում իրավիճակի հարթեցման իրենց տարբերակները:

Նրանց վառ ու բավականին հետաքրքրական տեսակետներն ու

վերլուծությունները զարմանք էին առաջացրել մոտս: Սի՞թե հասունության շեմին դեռ ոտք չդրած դեռահասներն այսքան լավ էին հասկանում սիրո չբացահայտված առեղծվածը...և կարողանում են գրքի հետաքրքրաշարժ ծալքերից վեր հանած տեսա-

Կետները հասանելի դարձնել հանդիսատեսին:

Ամեն ինչ այնքան գեղեցիկ էր կազմակերպված, որ թվում էր՝ հեքիաթում էի: Լևոն Ադյան մարդ-անհատը այնքան էր հարազատացել, որ նրա ֆիզիկական բացակայությունը չէր զգացվում: Նրա «հերոսների» շուրթերով հնչած յուրաքանչյուր միտք մի պատկերավոր գոհար էր, իսկ աշնանային «ցրտերից» ոչ մի սառնություն «չփչեց», այլ այդ «ցրտերը» ջերմացրին բոլոր մասնակիցների հոգիները:

Ավարտելով խոսքս և դատելով բանավեճ-քննարկմանը ներկա մասնակիցների ջերմ ժպիտներից ու աշնանաբույր քողով պատված նրանց գոհունակ դեմքերից՝ վստահաբար կարող եմ փաստել, որ միջոցառումը ստացված էր, գրքի սիրո առեղծվածը՝ ինքնատիպորեն բացահայտված:

Գոհար Մամունց

*Մարտիկների շրջաբարձակազմի աշխատակազմի
մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի
երիտասարդության գծով գլխավոր մասնագետ*

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-12
<http://usarmenianews.com/am-n-6514.html>*

**ԵՍ ՆՈՐԻՑ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ ԵՄ...
ՈՒՐԵՄՆ ՇՈՒՐՁՍ ԽԱՂԱՂ Է**

Սահմանային լարվածությունը երբեմն ինքնաբավ, ահեղադորդ գոռում-գոչյունով ծեծում է մեր դռները, իսկ ես անգործությունից երբեմն փորձում եմ մեղմաբար գրկել իմ անցած օրերը, ու այդ օրերի հանդարտության մեջ նորից իմ աշակերտների հետ եմ, նորից անցած օրվա՝ նրանց արտահայտած մտքերին շաղախված: Կիսատ մնացած խոսքս ուզում եմ շարունակել, որ **Լևոն Աղյանի «Աշանային ցրտեր»** վիպակի բանավեճ-քննարկումը մի նոր հայացք էր, այն սիրո, ընտանեկան կյանքի մի նոր ընկալում էր նորօրյա աշակերտության պարզ ու զուլալ հոգիներում, որտեղ հնչում էին մեղադրանքի ու արդարացման խոսքեր՝ ուղղված գլխավոր հերոսներին: Եվ այն բարձրաձայնվում էր շատ հաստատուն, որ ներգործում էր հանդիսատեսի հոգուն: Իմ հարցը, թե արդյո՞ք սերը նույն ձևով է ընկալվում հիմա, համեմատած նախորդ տարիներին, չէ՞ որ հիմա՝ մեր ժամանակներում, աղջիկը կարող է նույնիսկ սեր խոստովանել տղային: Լռությունը խախտեց աշակերտուհիներից մեկը, ով պատրաստ էր վիպակի հերոսուհու փոխարեն նամակ գրել նրա սիրած տղային:

Արզումանյան Լադա: «Այդ վիպակը կարդալիս ես կարծես հայտնվել էի մի տխուր ու երևակայական աշխարհում, սիրտս թրթռում էր, չէի կարողանում զսպել հուզմունքս, ես ներխուժել էի Անահիտի հոգեկան ապրումների մեջ և զգում էի նրա ցավը: Կտրվել էի իրականությունից, ամբողջ էությանմբ վիպակի հերոսուհու հետ էի, ում համար կորցրած դպրոցական մաքուր սերը միայն թևածում էր իր հիշողություններում: Հասկացա նաև, որ ոչինչ չի լինում առանց պայքարի, պիտի պայքարես նրա համար, ում սիրում ես: Ես ուզում էի Անահիտի փոխարեն Կարենին գրել. **«Մենք չվստահեցինք միմյանց: Դու գնացիր, երբ ես քո կարիքն ունեի, հիմա քեզանից հետո ինձ համար լռությունը դարձավ կատարյալ ձայն, ինձ պատեց խենթ միայնությունը, ես սկսեցի ապրել քեզանով, բայց առանց քեզ: Երբ ոչինչ, ոչինչ չմնա, ես զգացմունքներս**

կթողնեմ այստեղ՝ այս բառերի մեջ, այս տողերի մեջ, ու այնտեղ գրված կլինեն, որ ես այն օրերից էլ սիրել եմ քեզ, բայց ինձ մնում է փակեմ անցյալի էջը ու ապրեմ իմ այս կյանքով»»:

Հակառակ մյուս խմբի՝ Մուշեղին ուղղված մեղադրանքների, այս աշակերտուհիները արդարացնում էին նրան, ով անսահման մեծ սեր է ունեցել վիպակի հերոսուհու հանդեպ և տարիներ հետո ամուսնացել նրա հետ:

**Անդրյան Անգելի-
նա:** «Լևոն Ադյանի «Աշնանային ցրտեր» վիպակը սիրո պատմության հուզումնառատ դեպքերի նկարագրություն է, որն առաջին իսկ էջերից անմիջապես մեծ հետաքրքրություն առաջացրեց ինձ մոտ: Նուրբ ու իրական է գրողը պատմում՝ յու-

րովի ներկայացնելով ամեն մի կերպար: Սակայն հակառակվելով երկրորդ խմբին՝ ես Մուշեղին արդարացնում եմ: Անմիջապես սիրեցի նրա համառությունն ու ազնվությունը՝ հանուն սիրո: Ես սիրային այս եռանկյունում մեղավոր եմ համարում միայն Կարենին՝ որպես թուլամորթ դավաճանի, ով իր մոտ չպահեց Անահիտին»:

Քաղրյան Իննա: «Վիպակը կարդալուց հետո, չգիտեմ նույնիսկ՝ ինչ զգացողություն ապրեցի, երևի թե՝ ավստասանք: Ոչ մեկին չեմ կարողանում մեղադրել, միակ մեղավորը ճակատագիրն է, որ բաժանեց երկու սիրող սրտերի: Այդ սերը լի է գեղեցիկ ապրումներով և տազնապներով, երկուսն էլ մեղավոր են, որ կորցրին իրենց երջանկությունն ու հանգիստը: Անահիտին համարում եմ «անմեղ մեղավոր», նա պիտի պատասխաներ Կարենի նամակին, այնինչ այն թողեց անպատասխան, գուցե այդ դեպքում հանգամանքներն այլ ձևով դասավորվեին»:

Այս վիպակում ամենից շատ խղճում եմ Մուշեղին՝ այդ բարի ու հոգատար մարդուն, որ այսպես ասած՝ «կրակն է ընկել իր սիրո ձեռքին»:

Շատ կցանկանայի, որ փոխադարձ սերը հաղթեր, բայց, ավա՛ղ...»:

Կարապետյան Սյուզաննա: «Այս պատմության մեջ գլխավոր մեղավորները Կարենի ծնողներն են, իսկ Անահիտը չպետք է ամուսնա-

նար առանց սիրո: Մուշեղը գիտեր, որ Անահիտը չէր սիրում իրեն, բայց ամուսնացավ: Առանց սիրո չկա երջանկություն, Մուշեղին արդարացնում են, քանի որ նրա փոխարեն յուրաքանչյուրն էլ կպայքարեր իր սիրուն հասնելու համար: Ես կարծում եմ՝ Անահիտը ժամանակի ընթացքում կսիրի նրան»:

Արդյո՞ք գլխավոր հերոսուհին կկարողանա սիրի իր ամուսնուն, և հայացքս սահում է վիպակի տողերով, որ բարձրաձայն ընթերցում եմ՝ կարծես ցանկանալով ի լուր աշխարհի անցյալի հնությունից դուրս բերել գրողի կողմից վաղուց հաստատված մի մեծ ճշմարտություն, որտեղ հիշողությունը մարդկային երջանկությունն է իմաստավորում. «Կադնավուն մի թռչուն կա, հանդերում է լինում, երջանկությունը նման է էդ թռչունին,- ասաց հայրն այն ժամանակ Անահիտին:- Նստում է աչքիդ առաջ, մի երկու քայլի վրա, ուզում ես բռնել, ցատկում, մի քիչ էն կողմ է կանգնում, ասում ես՝ մի քայլ էլ անեմ՝ կբռնեմ: Խաբելով տանում է, է՛, աստված գիտի, թե որտեղ: Մարդու երջանկությունը նման է էդ փոքրիկ թռչունին, թվում է ահա մոտ է արդեն, հասնում ես երջանկությանդ, բայց, չէ, էն թռչունի պես նորից իր ետևից տանում է քեզ ու մինչև վերջ էլ էդպես գնում ես երջանկության ետևից ու երբեք չես հասնում»:

*Հայկական լրատվական՝ Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-13
<http://usarmenianews.com/am-n-6524.html>*

**ՏՂԱՄԱՐԳՆ ԱՐԺԵ ԱՅՆՔԱՆ,
ՈՐՔԱՆ ԻՐ ԽՈՍՔԸ**

Նա 12-րդ հումանիտար դասարանի միակ տղան է, ազնիվ ու արդար, պարզ ու մաքուր հոգով միակ աշակերտն այն մնացած տասներկու աղջիկների կողքին: Մենք սիրում ենք նրա համարձակ մտորումները, որ երբեմն բարձրաձայնում է. «Տանել չեմ կարողանում այդպիսի տղաներին, ովքեր միայն խոստումներ են տալիս աղջիկներին: Ես համարում եմ, որ այդպիսի տղաները թուլամորթ են: Տղամարդն արժե այնքան, որքան իր խոսքը, ես դրանով եմ առաջնորդվում: Շատ սիրող զույգեր կյանքում հրաժարվում են միմյանցից՝ միայն հասարակության կարծիքը հաշվի առնելով կամ ծնողների մեղքով: Պետք է անտեսել բոլոր կարծիքները, դու ես քո կյանքի տերը, քո կյանքի ուղին ընտրողն ես, այսպես ասած՝ դու ես «սցենարիստը», ուրեմն դու էլ պիտի կառուցես այդ կյանքը»:

Այն օրը՝ Լևոն Ադյանի «Աշնանային ցրտեր» վիպակի քննարկման ժամանակ, նա բոլորի կողմից ծափահարության արժանացավ այս խոսքերի համար: Դասարանում նա միշտ հանգիստ է, շատ կազմակերպված, երբեմն լռակյաց ու ինքնամփոփ, բայց նա այդ օրը խոսում էր ոգևորված... Շատերի հոգուն հաճելի խոսքեր էր հնչեցնում՝ երբեմն

ըմբոստացած: Նրա և այն մյուս երեք աշակերտուհիների խոսքերում մեղադրանքի խոսքեր էին հնչում այն գրական կերպարների հանդեպ, որ կորցրին իրենց սերը:

Սեյրան Աղաբեկյան: «Իմ կարծիքով, այս պատմության մեջ բոլոր հերոսների մեղքն ու բացասական ազդեցությունը կար, բայց մասամբ: Ես առանձնացնում եմ Կարենի բացասական կերպարը վիպակում, քանի որ նա Անահիտին սեր խոստացավ, ասաց, որ կվերադառնա, բայց շատ ուշ վերադարձավ, ավա՜ղ, Անահիտն արդեն ամուսնացած էր: Կարենը պետք է իր խոստումը պահեր և ժամանակին վերադառնար կամ էլ չգնար արտագնա աշխատանքի, եթե նա իսկապես սիրում էր աղջկան: Վերջինիս ես համարում եմ զոհ, ով հավատաց Կարենին: Եթե ես լինեի նրա փոխարեն, իսկապես սիրեի Անահիտին, հաստատ նրան բաց չէի թողնի, կսիրեի, կերջանկացնեի նրան՝ անկախ մնացածների դիրքորոշումից»:

Ջավադյան Վարդուհի: «Չեմ կարողանում արդարացնել աղջկան, որ սկզբում ուզում էր իր համբույրներն այնքան «էժան ծախսեր» տղային: Գա երևի նրանից էր, որ մինչև հոգու խորքը սիրահարված էր Կարենին, և նրան ամենևին չէր հետաքրքրում շրջապատի կարծիքը:

Կարենը միանգամից դեմ գնաց իր ծնողներին, նրան չէին հետաքրքրում քաղաքի հարուստ գեղեցկուհիները: Գա ապացուցում էր, թե որքան կարևոր էր իր համար Անահիտը: Բայց տղան էլ ուներ իր մեղքի բաժինը: Նրա անակնկալ հեռանալը կասկած է ծնում աղջկա հոգում, որ կամաց-կամաց փշրում են Անահիտի երազանքները»:

Ղուլյան Գեղեցիկ: «Անահիտի և Կարենի սերն ինձ շատ հետաքրքիր էր թվում և խորհրդավոր, մինչև որ հայտնվեց Մուշեղը, ու ամեն ինչ հիմնովին փոխվեց: Ես այդտեղ այդ սերը պահպանելու ձգտում չտեսա: Խղճում եմ Մուշեղին, որովհետև իր կողքին կար կին, ով նրան չէր սիրում, չէր նկատում նրա ներկայությունը: Չէի ցանկանա նրանց իրար հետ ամուսնացած տեսնել: Ինձ համար Կարենը թուլամորթ երիտասարդ էր, ով իր սերը հեշտությամբ դարձրեց ուրիշինը: Մուշեղի կերպարը ինձ որոշ չափով դուր եկավ, քանի որ նրա մոտ սիրո հարցում համառություն և պայքար տեսա»:

Աբրահամյան Ռուզաննա: «Այս վիպակում ես իսկական սեր չտեսա, հիասթափություն ապրեցի, մեղադրում եմ և՛ Անահիտին, և՛ Կարենին,

Նապաստա Պողոսյան

որ իրենց խոստմանը տեր չկանգնեցին: Երևի նրանց ժամանակներում սովորական էր, որ աղջիկն առանց սիրելու էր ամուսնանում, իսկ մեր օրերում հակառակն է...»:

Բայց ինչո՞ւ ես ցանկացա հակադրվել նրանց և, արձագանքելով այս դեռահասներին, ընթերցում եմ տողեր վիպակից, որ գյուղից ոչ հեռու կամրջից վեր՝ ուռենիների տակ, մի փոքրիկ աղբյուր կար, այնտեղ էին նրանք ամեն օր հանդիպում: Եվ մամռոտ քարերի մոտ կամացուկ երգող անանուն աղբյուրը նրանց գաղտնիքն էր պահում, ու այնտեղ մի գեղեցիկ սեր կար, մի անափ երջանկություն:

*Հայկական լրատվական` Լուս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-11-20
<http://usarmenianews.com/am-n-6702.html>*

ՉՈՎԱՍՈՒՆ ԹԱՎ ԱՆՏԱՌԻ ՄԻ ՀԵՌԱՎՈՐ ՎԵՐՀՈՒՇ

«Անձրևից հետո» ժողովածուի մեջ ընդգրկված պատմվածքները մի նոր շուք են տալիս տաղանդավոր արձակագիր Լևոն Աղյանի ստեղծագործություններին: Այնպես նուրբ են հյուսված այս պատմվածքները, կարծես երազներ են, սա այն է, ինչ որ ճշմարտացիորեն Խաահակյանն է ասել Բակունցի ստեղծագործությունների մասին, որ այստեղ «կախարդորեն հալվում են իրար մեջ անցյալն ու ներկան, որ հուշը դառնում է ներկա և իրական ներկան դառնում է երազ»: Կարծես Բակունցի մթնաձորյան բնաշխարհի իրական կյանքին գուգահեռվում է գյուղական մի

նոր աշխարհ, որտեղ Աղյան գրողի գրիչը նրբորեն պատկերում է իր հայրենի բնաշխարհի կուսական բնության գեղեցկությունը, մարդկային հոգու անաղարտ մաքրության կողքին ստեղծում է կերպարներ, որ երբեմն իրենց ներկայությամբ դառնություն են բերում անբիծ հոգիներին:

«Չովասունն թավ անտառ էր, հուլիս», մի գեղեցիկ վերիուշ, մարդկային հոգու անփոխարինելի զգացողության և երջանկության գրավակյան մի նոր սեր, որը, հանգամանքներից ելնելով, փլուզվում է:

Այստեղ Արտաշեսը տարիներ առաջ էր իր ծնողների հետ ընտանիքով գյուղից տեղափոխվել քաղաք, կարոտը հայրենի պապենական տան հանդեպ ծնվել էր տարիներ հետո, բայց գյուղական կյանքից կտրված երիտասարդը մոռացել էր իր խոստումները սիրած աղջկան: «Ու երբ Արփիենն հանկարծակի լսեց, որ Արտաշեսը գյուղ է եկել, սիրտն ասես միանգամից կանգ առավ, շնչելը դարձավ դժվար, թվաց ինչ-որ բան կտրվեց ներսում, երեսը սկսեց վառվել»:

Արտաշեսի կերպարը տիպական դարձնելու, նրա էությունը մինչև վերջ բացահայտելու համար հեղինակը գործածել է շատ բնորոշ բառեր ու արտահայտություններ. «Թեթև փոշի բարձրացնելով՝ եկավ ու անցավ Արտաշեսի մեքենան... Արտաշեսը նստել էր հպարտ ու ինքնահավան, գլուխը բարձր, աջ ձեռքը դեկի վրա էր, ձախը պահել էր քամու

դեմ...»: Մեքենայի թողած փոշու ամպն իր բերած մշուշով գալիս է լրացնելու Արփիների հոգուն համակած վիշտը. **«Փոշու ամպն այդ հանդարտորեն հավեց, մեղմ ու հուշիկ նստեց ճամփեզրի կանաչներին ու ճամփին, և այլևս ոչինչ չմնաց քիչ առաջվա փոշուց, որ նման էր հեռավոր մշուշի...»:**

Խոր զգացմունքով է վերարտադրվում Արփիների հոգու տխրությունը, նա հոգեբանական ծանր դրամա է ապրում, սիրո, երազի, կարոտի, դառնության, բաժանման հակադիր զգացումների արտահայտություն կա այստեղ. **«Կար սերը՝ գորեղ ու բնքուշ, քաղցր ու կարոտամաշ, բայց այն կամաց-կամաց անցավ... Հետո սերը կար ու չկար, հետո այլևս չկար: Ինչո՞ւ անցավ, ինչո՞ւ ոչինչ չմնաց...»:** Անեզր վիշտ է ծնվում նրա հոգում, վարանոտ հայացք, խոր զգացմունքների հակադրություն: Եվ այդ զգացմունքների տարերային արթնացումն զգացնել է տալիս նրան, որ իսկական սերը երբեք չի մոռացվում, այն վերստին հառնում է՝ հիշեցնելու մի նոր տառապանք. **«Ուրեմն կար սերը, մոխրի մեջ անթեղված կրակի պես մնացել էր ու հիմա նորից մխում էր ...Ափսոս, հազար ափսոս, որ հնարավոր չէ կանգնեցնել ու ետ տալ ժամանակը, որպեսզի ուղղես սխալը»:**

Արփիների մոտ հոգեբանական ճգնաժամն սկսվում է պատմվածքի սկզբում, երբ իմանում է, որ Արտաշեսը գյուղ է եկել, այն շարունակվում է ճաշի ժամանակ, ավելի սրանում անկողնում՝ ամուսնու կողքին: Այդ զգացումն իր բարձրակետին է հասնում պատմվածքի վերջում, երբ Արտաշեսի կողմից անտարբերության է մատնվում: Իսկ այդ հոգու երկատվածությունը գրողի գրչով հրաշալիորեն պատկերվում է անգամ անցումային տարբեր իրավիճակներում. **«...կաթի շիթերը, հանց արևի շողեր, կաթավում, ոստոստում էին դույլի մեջ, կաթը բարձրանում, փրփրում էր, փրփուրները պայթում էին»:**

Տասը տարուց ավելի Արտաշեսը գյուղ չէր եկել, պարզվում է՝ նա ուզում է պապենական տունը վերանորոգել, որ ամեն տարի ամռանը ընտանիքով գյուղում հանգստանան: **«Դույլի մեջ թշնամ էր կաթը»**-ամեն ինչ ասված է այստեղ, Արփիների հոգու փոթորիկը արտահայտվում է մի երկու բառով: Պատկերը շարունակվում է, հոգում տեղի ունեցած այնպիսի ծուրծուրները ավերից դուրս է գալիս **«Ասես հանցանքի մեջ՝ մեկը բռնեց Արփիկի ձեռքը, գոպը դողաց օդում, աննկատ նստեց ափսեի մեջ»:** Անցյալի հուշը նրան հանգիստ չէր տալիս. **«Ինչո՞ւ ես եկել,- ստովի ասում էր նրան,-ինչո՞ւ փախար այն ժամանակ...»:**

Մութելի՝ Արփիների ամուսնու խոսքերում մի անցած կենսագրություն

է բացահայտվում. «Նա Արտաշ էր, ես՝ Միքայել, հինա նա Արտաշես է, ես՝ Մուքել:... Գպրոցում ինձ հետ նույն նստարանին էր նստում, գրավորներն ինձնից էր արտագրում, զնաց մարդ դառավ, որովհետև հետևին տեր ուներ, իսկ ես մնացի տավարած ու սիլոսի փոս լցնող»:

Բայց ո՞վ կարող էր հասկանալ Արփիհնեի հոգու ցավը, երբ նա այդքան տարիներ ապրել էր չսիրած տղամարդու կողքին: «Ամուսնու բաժակը թեյ լցնելիս Արփիհնեն նկատեց, որ կանաչ սիլոսի հոտ էր փչում նրանից: Այդ հոտն ուղղակի խեղդում էր, երբ նրանք մարել էին լույսը, մտել անկողին»:

Գյուղական կյանքով ապրող այս մարդկանց միջև ծնվում է հակադրությունը, Արփիհնեի հոգեկան աշխարհում հակակրանքի զգացողությունն իր կյանքի անհրապույր կողմերն է բացահայտում, նա արդեն նկատում է, որ «Մուքելն անթրաշ էր, մագերը՝ կոշտ, անդուր, ծակծկում էին Արփիհնեի դեմքը, իսկ սիլոսի սուր հոտն անտանելի էր, ծանր»:

Մի՞թե միայն Արտաշեսի մասին լսելուց հետո է առաջին անգամ նա զգում վանող տհաճությունն ամուսնու հանդեպ: Մի՞թե Արփիհնեի հոգեկան աշխարհում այդ զգացողությունն սկսվում է սիրո պակասից...

Գյուղական կյանքի դժվարություններով ապրող այդ մարդկանց մոտ առկա է ողբերգությունը, բայց տարբեր են նրանց գիտակցման աստիճանները. «Արփիհնեն զոցել էր աչքերը, և Մուքելը չէր հասկանում, թե ինչու կնոջ ամբողջ մարմինը կարծես թե ոտից գլուխ դողում էր»:

Սա իսկական աղետ է ամուսնական կյանքում, և այդպես էլ Մուքելը ամեն անգամ անկողնում կնստի տեղաշարժի մեջ, շփոթված կնայի Արփիհնեին ու ոչինչ չի հասկանա, թե ինչու ամեն անգամ, երբ փորձում է մոտենալ կնոջը, նա ավելի ուժեղ է գրկում բարձր և խուլ հեկեկում: Մի՞թե սա չէ ստեղծագործության հաջողվածությունը, երբ այսպես էլ Ադյան գրողի հերոսները՝ սքողած իրենց հոգու գեղեցկությունն ու ապրումները, տառապելով լուռ ու աննկատ, կշարունակեն ապրել իրենց կյանքով՝ կարողունակ ազդելու ընթերցողի տրամադրության և հուզաշխարհի վրա:

Նորից անցյալի հուշերում երևում է Արտաշեսը... Նա կողքի թաղամասից էր, մինչև ութերորդ դասարան գյուղում էր սովորել, բայց հետագայում տեղափոխվել են քաղաք ու հազվադեպ էին գյուղ գալիս: Գիտեր նաև, որ նա համալսարանում էր սովորում: Հայրենի գյուղ եկած տղան հաճախակի էր գնում հանդ, որտեղ աղջիկներն էին աշխատում: Բայց Արտաշեսի նկատմամբ սերն իր հոգում՝ նա ամենևին չէր մտածում հոգնելու մասին: Խոտն այդ դաշտում արդեն հավաքել էին, ուրիշ

տեղամաս պիտի գնային, երբ նա եկավ. «Վաղը երևի գնամ,- ասաց Արտաշեսը: -Վիպլումայինս չեմ գրել դեռ, պիտի հասցնեն»: Արփինեն ծնկներում թուլություն զգաց, սիրտը թպրտաց կրծքի տակ: Ինչպե՞ս: Այդքան շո՞ւտ: «Բա ե՞ս», -անլսելի մրմնջաց նա: Հիմա ինքն ի՞նչ պիտի անի առանց Արտաշեսի: Ինչ-որ տեղ, հեռվում, կլկլացրեց լորը, և Արփինեի սիրտը ճմլվեց, նվաղեց: Նրան թվում էր՝ Արտաշեսն ամեն օր պիտի գար, ու ինքը գողունի պիտի նայեր նրան ու գիշերները լաց լիներ երջանկությունից»:

Դեպքերի զարգացման և գլխավոր կերպարի՝ Արփինեի հոգեվիճակի իրարամերժ փոփոխությունների պատկերման ընթացքում իրար են հաջորդում անցյալի ուրախ և պայծառ վերհուշն ու ներկայի տխուր պատկերները: Չնայած աղբյուրի տեղը տղան շատ լավ գիտեր, բայց Արփինեն տանում էր նրան աղբյուրը ցույց տալու:

Գրողի գրիչը սիրո թրթռներով լեցուն աղջկա գյուղական աշխարհի բանաստեղծական էությունն է մարմնավորում. «Եղնիկի պես թեթև ու զեղանի՝ Արփինեն հեզանազ գնում էր առջևից: Մտան անտառ, ուր ծառերը վերձիգ ելնում էին մինչև երկինք, երկնքի կապույտին քավելով օրորվում: Չայն ձայնի՝ գեղ-գեղ դայլայլում էին տխակներն ու դեղձանիկները: Ինչ-որ տեղ՝ անտառի խորքում, ընդհատումներով կանչում էր կկուն: Անտառը խշշում էր տամուկ բույրերով, երկնահաս հաճարկեցիներն ու զմրուխտյա մամռապատ հսկայական քարերը շրջանցելով, նրանք մի քիչ ևս առաջ անցան, ներքևում երևում էր արդեն Առաքելանց աղբյուրը»:

Տարիներ անց Արփինեն նորից պիտի հիշեր, որ այդ օրը լցված էր բուրմունքով, տեսանելի էր սլացիկ ծառերի համդարտ օրորը, լսվում էր հավքերի ուրախ ճռվողյունը, զգում էր Արտաշեսի այրող բառերն իր հրաբորբ շուրթերին. «Արփինեն, մեջքով սեղմված հաճարկենու բնին ու անկարող ընդդիմանալու զգացմունքների խելացնոր հորձանքին, դանդաղորեն սահեց ցած: Հետո ինչ էր կատարվում՝ Արփինեն չէր ըմբռնում, նա մեջքով զգում էր գետինը, փափուկ պաղ խաշամը, Արտաշեսն իր գրկում սեղմում էր նրան, իսկ նա, բերանն ազատելով նրա անհագուրդ շուրթերից, երբեմն առ երբեմն շնջում էր տենդավառ.

-Իսկ եթե չառնե՞ս, Արտաշես: Իսկ եթե հանկարծ ինձ չառնե՞ս...»:

Հեռավոր տապ ամռան օրերում մնաց մի հրաշալի օր, երազներով լեցուն մի վախժորած անհուսություն, որ այդ օրվանից փաթաթվեց նրան, և աղջկա տագնապալից օրերին ավելացավ մի լուռ հառաչանք, որ մնաց բոլորից անտես՝ թավուտներում թողնելով մի գեղեցիկ սիրո

հուշ: Իսկ որտե՞ղ մնացին Արտաշեսի այն սիրաառատ խոսքերը. **«Ես քեզ սիրում եմ, ես խենթորեն սիրում եմ քեզ, Արփինն: Ես քեզ կտանեմ քաղաք, կսովորես, ես քեզ այստեղ չեմ թողնի»:**

Տաս տարուց ավելի է՝ Արտաշեսը չէր եկել գյուղ, բայց ահա եկել էր՝ տակնուվրա անելու նրա սիրտը: Արփինն էի խաղաղ հոգին վրդովվել էր, ինչո՞ւ տարիներ առաջ ազատություն տվեց իր զգացումներին աղբյուրը գնալու ճանապարհին: Գյուղական կյանքից հեռանալով՝ ինչո՞ւ Արտաշեսը մոռացավ իր խոստումները սիրած աղջկան, բայց արդյոք դա սե՞ր էր, երբ նա այդքան շուտ մոռացավ: **«Արփինն սիրուն արագ խփում էր, իսկ շուրթերը չորացել ու դողում էին»**, երբ տեսավ իրենց մոտեցող Արտաշեսին: Նա կարծես թե առաջվանն էր՝ **«բարակիրան, պլացիկ, միայն քունքերն էին ճերմակել, և ալեխառն մազերն առաջվա պես անփութորեն քափված էին ճակատին»:**

Այո՛, ընթերցողն էլ սպասում է, որ նա կմոտենար Արփիննին, կսեղմեր նրա ձեռքը, և նա սևեռուն կնայեր Արտաշեսի աչքերին ու կհիշեր անցյալի մի գեղեցիկ հուշ: Աղջկա հոգում ծնված հարցումը տարիներ շարունակ նրան տանջել էր, նա ասես սպասել էր այսպիսի մի հանդիպման, գուցե կհարցներ նրան, թե ինչո՞ւ խաբեց իրեն ու հետ չվերադարձավ: Նա նկատեց Արփիննի վախվորած աղջկան, որին կոնֆես տվեց: **«Արտաշեսն իր վաղեմի լուսաշող ժպիտով ժպտաց Արփիննին: Այնպես, ինչպես ժպտաց այրի Հերսիկին, ինչպես ժպտաց Նանարին: «Մոռացե՞լ ես,-արտասուքները հագիվ գապելով, ինքն իրեն դառնությամբ ասաց Արփիննն:-Ամեն ինչ մոռացե՞լ ես»»:**

Դեպքերի հետագա ընթացքը նոր խմորումներ պիտի ծնեին նրա հոգեկան աշխարհում: Նա լսում, տեսնում էր իր առաջին սիրո, տղամարդու մերձավորությունը կողքին, իսկ Արտաշեսի կողմից այդ օտարությունը պիտի փլուզեր նրա հոգին: **«Արփինն մնացել էր կանգնած պոմփորի արխի մեջ՝ ցեխոտ փայտը ձեռքին: Արցունքներն արդեն անարգել սահում էին այտերն ի վար, իսկ կանայք չէին տեսնում, որովհետև նրանք հմայված նայում էին Արտաշեսին, կաթի նման սպիտակ «Վոլգային» ու երանի տալիս Արտաշեսի կնոջը...»:**

Կործանվում է երազների մի հիանալի աշխարհ, փլուզվում մաքուր սիրո բույլ պատրանքներ, սիրո հիշողության ու ներկայի մեջ կործանվում է Արփիննի հավատը: Անցած կյանքի սիրո տարերքը, ինչպես արթնացել, այնպես էլ մարում է նրա հոգում: Գուցե տարբե՞ր էր նրանց մոտ սիրո ըմբռնումը, հակադիր, ովքեր ժամանակին զգայական թրթիռներ են ունեցել միմյանց հանդեպ, բայց այն մոռացվել էր քաղաքում

ապրող երիտասարդի մոտ: Հոգեկան խռովքը նրան հասցնում է զգայական ապրումների գագաթնակետին. «...**Կանայք վազելով մոտեցան խմբվեցին. «Ի՞նչ պատահեց, ախչի՛», ...իսկ Արփիինեն նստել էր արխերի մեջ՝ սածիլներն ու ցեխոտ փայտը ձեռքին, թուլացած, ուժասպառ, և լալիս էր»:** Հայրենի տունը նորոգելու և ամռան տաք օրերին ընտանիքով գյուղում հանգստանալու մտադրությունը, հասկանալի է, որ Արտաշեսին հաճախակի կրեթի գյուղ, ուրեմն խաթարվում է մի կյանք, որ այդ տարիներին հարմարվել էր իր ճակատագրին ու ապրում էր՝ հոգում անթեղած սիրո մի փոքրիկ հուշ:

Մարդասեր գրողի լավատեսությամբ գրված ոչ ծավալուն, բայց ասելիքով հարուստ այս գողտրիկ պատմվածքը՝ գլխավոր հերոսուհու հոգեկան ծանր ապրումներով, նորից հիշեցնում է ընթերցողին, որ չնայած հոգեբանական ծանր դրամա է ապրում Արփիինեն, բայց նրա հոգու ներքին տառապանքն ասելություն չի ծնում երիտասարդի հանդեպ: Աղյան արձակագրի վարպետությունը նաև մի կերպարի շուրջը նոր կերպարներ ձևավորելու մեջ է, վերհուշը պատմվածքում ձեռք է բերում նաև կառուցվածքային տարրի արժեք, և այն դառնում է տրամադրությունների փոխանցման, ռիթմերի փոփոխության միջոց: Եվ զարմանալի չէ, որ Աղյանի՝ կարոտի, սպասման, հույսի ու հիասթափության նրբերանգներով հարուստ այս ոճի պատմվածքները սիրված են ընթերցողների կողմից:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-04-17
<http://usarmenianews.com/am-n-2909.html>*

ՀԻԱՅՄՈՒՆՔ ՊԱՐԳԵՎՈՂ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ ՄԻՇՏ ՄՏՔԻՍ ՄԵՋ ԿՄՆԱ

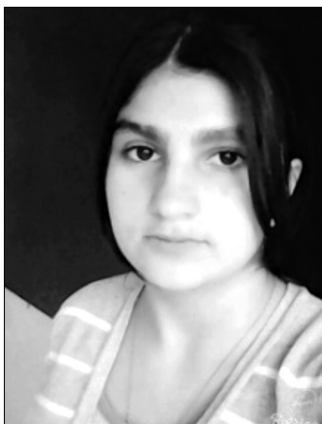

11-րդ դասարանում եմ, ձեռքիս միակ գիրքը իմ աշակերտուհին վերցրեց, որ ընթերցի: Հաջորդ օրը, մի քիչ հուզված, ինձ հանձնեց գիրքը: Իմ հարցական հայացքը նկատելով՝ նա բացատրեց. «Կարդալով Լևոն Ադյանի «Անձրևից հետո» արձակ ստեղծագործությունների ժողովածուն՝ շատ հուզվե-

ցի: Ես հասկացա, որ ամեն ինչ փոխվում է, և երբեմն արծաթը ոսկու տեղ է անցնում: Արտասվում էի, հոգիս տակնուվրա եղավ, ամբողջ օրը գիրքը ձեռքիս շրջում էի: Հասկացա, որ սերը սահման չունի, այն ծնվում է ակամա, անսպասելի, և ոչ մեկը չպիտի թերանա, պիտի սրտի ջերմագին խոսքն ասի նրան, ով թանկ է իր համար: Եվ ինչպես ասում է գրողը՝ միգուցե այլևս չենք տեսնելու նրան: Պետք է ներել նաև մեղքերը, բայց ով դավաճանել է, բազում անգամ, նույնը կանի նաև հետո, մոռանալ է պետք նրան: Ես շատ եմ ուզում, որ բոլորը կարդան և հասկանան իրական կյանքի արժեքը»:

Անուշ Գանիեյան, իմ սիրելի աշակերտուհի... Շատ հանդարտ, ազնիվ բնավորությամբ, նուրբ հոգու տեր աղջիկ: Նա հետո նստեց, ես ուշադիր նայում եմ նրան շատ հիացած, ինձ թվաց՝ ասելիք ունի դեռ, և նրան ասում եմ. «Եթե ինչ որ բան կա, որ չես ասել, կարող ես թղթին հանձնել...»:

Որոշ ժամանակ անց նա ինձ տվեց մի սևացրած թուղթ. «Հիացմունք պարզևող այս գիրքը միշտ մտքիս մեջ կմնա... Այն ինձ հուզեց, կերպարներ կային, նրանց հետ էի ես, բայց ինչպե՞ս բացատրել այս գրքի հաջողությունը, որ այսպես տխրեց-

րեց ինձ, այստեղ միայն դառը ճշմարտություն կա: Գրողից բացի, կարծում եմ, ոչ ոք ավելի լավ չէր կարող գրավել ընթերցողի ուշադրությունը, այս գրքում պատմվում է մարդկային տառապանքի, ցավի, սիրո, հավատի մասին: Նրան հաջողվում է մի քայլ անել և ոգեշունչ կոչ հղել բոլորին: Ես վստահ եմ, որ այս գիրքը ոչ մեկին անտարբեր չի թողնի...»:

Նայում եմ թղթին հանձնված նրա տողերին, նորից նայում իմ աշակերտուհուն, զարմանում եմ նույնիսկ, հոգում ծանրացած ցավը տեսնես ինչի՞ հետևանք է՝ ապրած իր անձնական հուզական վիճակի՞, թե՞ գրքի որոշ հերոսների ծանր ճակատագրի... Ինչ էլ որ լինի, գիրքն ընթերցող ունի, այն էլ հուզառատ՝ հոգուն հարազատ, սրտի կսկիծով, արցունքն այքերին...

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-03-23
<http://usarmenianews.com/am-n-2253.html>...*

ԳՊՐՈՅԱԿԱՆ ՍԻՐՈ ՄԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

«**Եթե լինեի Արփիների ֆոխարեն, ես իմ ձեռքերով կապանեի Արտաշեսին**», - 12-րդ դասարանում իմ աշակերտուհու՝ Աննա Խաչատրյանի՝ զայրույթ արտահայտող այս խոսքն ինձ հանկարծակիի բերեց:

Արտաքուստ հանգիստ է միշտ, երգելու հմայիչ ձայն ունինա: Եվ ահա տանը կարդացել

էր Լևոն Ադյանի պատմվածքներից մեկը՝ «**Չովասուն թավ անտառ էր, հուլիս**», մի գեղեցիկ սիրո վերհուշ, որը, հանգամանքներից ելնելով, փլուզվում է: Գուցե այս գեղեցկատես դեռահասի անձնական կյանքում սիրո անհանգիստ ապրումներ կային, որ մի պահ իրեն պատկերացրել էր Արփիների կերպարում, և այն պիտի արտահայտեր հոգու անհանգիստ պոռթկումով:

Պատմվածքի դիպաշարից գիտենք, որ Արտաշեսը տարիներ առաջ իր ծնողների հետ ընտանիքով գյուղից տեղափոխվել էր քաղաք, կարոտը հայրենի պապենական տան հանդեպ ծնվել էր տարիներ հետո, բայց գյուղական կյանքից կտրված երիտասարդը մոռացել էր իր խոստումները սիրած աղջկան: Անչափելի է Արփիների հոգու տխրությունը, նա հոգեբանական ծանր դրամա է ապրում, երբ լսում է Արտաշեսի գյուղ գալու մասին: Նա ինքն էլ գյուղական հոգսաշատ կյանքով է ապրում և առաջին անգամ զգում է վանող տհաճություն այդ նույն կյանքով ապրող իր ամուսնու հանդեպ: Արփիների հոգում ծնված հարցումը տարիներ շարունակ նրան տանջել էր, նա կարծես սպասել էր այդպիսի մի հանդիպման, զուցե կհարցներ նրան, թե ինչո՞ւ խաբեց իրեն, քաղաքում ընտանիք կազմեց ու հետ չվերադարձավ: Եվ ահա նա լսում, տեսնում է իր առաջին սիրո, տղամարդու մերձավորությունը կողքին, բայց Արտաշեսի կողմից օտարությունն իր հանդեպ փլուզում է նրա հոգին:

Դասամիջոցին մի քանի հարցեր են ուղղում իմ աշակերտուհուն՝ փորձելով մեղմացնել նրա վրդովմունքը. «**Մի՞թե պատմվածքի հերոսուհին մեղավոր չէր, որ դպրոցական լինելով, այդքան մտերմիկ հարաբերության մեջ է եղել սիրած տղայի հետ**»:

Ավելի եմ զարմանում նրա հաստատական պատասխանից. «Ո՛չ, աղջիկը սիրել է ու վստահել նրան, իսկ տղան նրան խաբել է: Արփինեն արժանի չէր այդքան վիշտ ու տառապանքի: Միայն նա է զգում չսիրած տղամարդու հետ ապրելու ցավը: Արտաշեսն իրավունք չունի խաղալ Արփինեի մաքուր զգացումների հետ: Նա թույլ մարդ է, օգտվեց աղջկա միամտությունից...Այո՛, օգտվեց...Ես զգվում եմ Արտաշեսի նման տղաներից»:

Քարացած նրան լսում եմ, այդ պահին իմ աշակերտուհուն մի նոր կերպարով եմ տեսնում, մի բան, որ տարիների իմ դասավանդման ընթացքում երբևէ նրան այդպիսին չէի տեսել: Ու նորից եմ պնդում, որ դպրոցական աղջիկն իրավունք չունի անձնատուր լինելու սիրո կրքերին: Իսկ նա ավելացնում է. «**Եթե անգամ սխալվել է, Արփինեն չէր կարող ետ տալ ժամանակը, որպեսզի ուղղեր սխալը: Նրան մնում էր համակերպվել բախտի հետ ու ապրեր իր վաղեմի սիրո գեղեցիկ հուշով, որ ներսից ջերմացնում էր հոգին, բայց այդ սերը հանգավ, երբ գյուղ եկած այդ լկտի, ոչ հավասարակշռված Արտաշեսը չնկատելու տվեց նրան»:**

Օրերի իմ տարակուսալից մտորումներից հետո աշակերտուհիս բացվեց. «**Երբեք չէի պատկերացնում, որ կարող եմ սիրահարվել, բայց սիրահարվեցի...»:**

Նա իր անձնական ապրումների մասին խոսեց, իմ համար մի նոր Աննա էր նա, մի նոր հրաշք գեղեցկուհի, ում մանկությունն անցել էր իմ աչքի առջև, և ես չեմ ուզում, որ նա իր հոգում անհանգստություն ունենա, բայց ուրախ եմ, որ հասկացանք իրար, և հուսով եմ, որ իմ սիրելի աշակերտուհու հետ մտերմորեն զրուցելու դեռ շատ առիթներ կունենամ:

Նրանց յուրաքանչյուրի տառապանքն իմ տառապանքն է, ապրումն՝ իմ ապրումը: Չափազանց զգույշ եմ, եզակի ու խիստ անհատական մոտեցումներով եմ նրանցից յուրաքանչյուրին օգնում այս կամ այն մտահոգությունը կիսելու ժամանակ:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-10-18
<http://usarmenianews.com/am-n-6089.html>*

ԵՎ ՍԻՐԵԼՆ ՈՒՆԻ ՍԱՀՄԱՆ, ԵՎ ՆԵՐԵԼԸ

12-րդ դասարանում իմ աշակերտուհին՝ Սյուզաննա Կարապետյանը, ինձ հանձնեց տետրի թերթերի վրա ձեռագիր գրված տողեր: Նա հրաժարվեց բարձրաձայն ընթերցել: Աշակերտները հորդորում էին կարդալ, իսկ նա մերժեց, բայց հայացքս ընկավ նրա տողերին, ու մի պահ զարմացա. **«Ոչ մի անգամ չեմ ավստասացել, որ ինչ-որ մեկը հեռացել է իմ կյանքից, եթե հեռացել է, ապա նա տեղ չուներ իմ կողքին...»:**

Ես ինքս էլ մտորումների մեջ եմ, նա շատ ազնիվ է, բարեհամբույր ու ճշմարտախոս, համեստ բնավորությամբ մի աղջնակ, մի՞թե նա չի ավստասացել կորցրածի համար, ու հետաքրքրությունից դրոշված՝ հայացքս հառում եմ մյուս տողերին. **«Ասում են՝ ընկերդ կդավաճանի, թշնամիդ՝ ոչ: Ես ինքս էլ կատարել եմ և՛ վատ, և՛ լավ արարքներ, բայց նաև այդ ճանապարհին հասկացել եմ, որ պետք չէ վստահել ամեն մեկին: Նույնիսկ ավստսում եմ, որ ոմանց նվիրել եմ իմ թանկ ժամանակը»:**

Երբ օրեր անց կարդացի մեր հայրենակից գրողի պատմվածքներից մեկի մասին իմ աշակերտուհու տպավորությունը, այնտեղ տեսա անցածի կորստի համար ավստասացող իմ աշակերտուհուն: Ինձ թվաց՝ ես նրան նորից վերագտա այս տողերում. **«Երբ Լևոն Ադյանի «Անձրևից հետո» գրքի բովանդակությանը նայեցի, առաջինն աչքիս ընկավ «Ապաշխարանք» վերնագրով պատմվածքը: Այս կյանքում ամեն մեկս մի այնպիսի արարք ենք կատարում երբեմն, որ միշտ էլ գոջում ենք, ավստսում, ապաշխարանքի կարիք ենք զգում: Այդ վերնագիրն իմ հոգու անհանգիստ տվայտանքներին համահունչ էր երևի, որ մի շնչով կարդացի: Շատ դուր եկավ ինձ, մանավանդ, որ վերջաբանն անկախատեսելի էր: Անհամբեր սպասում էի, թե ինչ կլինի հետո, բայց այդ հետոն մտքերս իրար խառնեց, սկզբում չգիտեի՝ ում մեղադրել, ում արդարացնել:**

Գարոցական օրերի սեր կա պատմվածքում` մաքուր ու անեղծ, որ հատուկ է մեր տարիքի անչափահասներին: Գեղեցիկ էր Էլենի և Գևորգի սերը, բայց աղջիկը սխալ թույլ տվեց, երբ վստահեց իր ընկերուհուն: Մի կողմից խղճում եմ նրան, որ տասներորդն ավարտելուց մեկ ամիս անց ընկավ Արսենի ու Վարդուհու պատրաստած թակարդը: Ընդունեց ընկերուհու հրավերը` քեֆի գնալ սառը աղբյուրի մոտ, նրա եղբոր երկու ընկերների հետ: Էլենը չգիտեր, որ այնտեղ կլինեին Արսենը, իսկ վերջինս անտարբեր չէր նրա նկատմամբ: Ի՞նչ անենք, որ Գևորգն այդ օրը գյուղում չէր, նա չափտի գնար նրանց հետ: Նաև Էլենը մեղավոր էր, նա թույլ տվեց, որ Արսենն իրեն համբուրեր, և հաջորդ օրը արժանացավ Գևորգի գայրույթին: Արսենը մի քանի րոպեով երջանկանալու համար ոչնչացրեց մի գեղեցիկ սեր, նա օգտվեց Էլենի միամտությու-նից:

Գևորգն անսահման սիրով նվիրված էր Էլենին, իմ կարծիքով, պիտի ներեր նրան: Ասում են` եթե սիրում ես, պետք է ներես, բայց նա չներեց, միայն տարիներ հետո նա զղջաց ու եկավ Էլենի մոտ այն ժամանակ, երբ երկուսն էլ ընտանիք ունեին: Էլենի անհաջող ամուսնական կյանքը վաղուց նրան զգացնել էր տվել իր սխալը, նա գիտեր, որ բաց է թողել երջանիկ ապրելու իր հնարավորությունը, իսկ դրանում մեղավոր էր ինքը: Չեմ կարողանում բացատրել, թե ինչու, երբ Գևորգը գնաց Էլենի մոտ, վերջինս զանգեց նրա կնոջը, և շուտով նա եկավ իր ամուսնու հետևից: Էլենը երջանիկ կլինեին Գևորգի հետ, երևի ուրիշի դժբախտու-թյան վրա չցանկացավ կառուցել իր երջանկությունը: Երկուսն էլ դարձան պատահականության զոհ, ամուսնացան առանց սիրո, մի բան, որ մեր շրջապատում էլ հաճախադեպ է:

Ես հիմա գիտեմ, թե ինչ է կարոտը սիրած էակի նկատմամբ: Միայն կորցնելուց հետո հասկանում ես, թե որքան թանկ է նա: Կարոտն է ստիպում մարդուն` հասկանալ, թե ինչքան ես սիրում դիմացիներին: Նայում ես աստղագարդ երկնքին, հասկանում, թե ինչքան ես կարոտում նրա աչքերի փայլը, հայացքդ հառում ես մեկին, հիշում ես նրան, ուրեմն, գնահատենք այն, ինչ ունենք և բաց չթողնենք մեր երջանկությունը»:

Վերջերս Ադյան գրողի ստեղծած կերպարներն իրենց մտորումնե-րով միահյուսվում են իմ աշակերտների անձնական ապրումներին: Այդ գրական հերոսները սովորեցնում են նրանց կյանքի արվեստը, ճշմա-

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

րիտ ու ազնիվ ապրելու ճանապարհը, և ես ուրախ եմ, որ իմ աշակերտուհին էլ ափսոսանք ունի կորցրածի համար, նույնիսկ խորհուրդ է տալիս, որ կյանքում սովորենք գնահատել ու պահպանել այն, ինչ թանկ է մեզ համար: Արժեքների, մարդկային հարաբերությունների, զգացմունքների ու ապրումների վերագնահատում ու արժևորում: Թերևս այսպես կարելի է վերձանել նրա ապրումների ենթատեքստը:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-10-25
<http://usarmenianews.com/am-n-6211.html>*

**ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԹՈՒԽ ՃԱՅԻ, ԿԱՊՈՒՏԱԿ ԾՈՎԻ
ՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԳ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ՄԱՍԻՆ**

Արձակագիր Լևոն Աղյանի «Անձրևից հետո» ժողովածուի մեջ է գտնվում «Թուխ ճայր» պատմվածքը, որի առանցքում մի նոր սիրո պատմություն է: Դարերի ընթացքում հայ կնոջ հայեցի կոչման և ընտանիքի ավանդապահության խնդիրը միշտ էլ ընդունված օրենք է համարվել հասարակության մեջ, որ այն պետք է լուծվի ավանդական ընտանիքի հիմքերի անխախտության սկզբունքով: Բայց երբեմն բնությունն այլ ընթացք է տալիս կնոջ և տղամարդու հարաբերություններին և ձևավորվում է կինը՝ իր արտաքին գեղեցկությամբ, որ կարող է հմայել մեկ այլ տղամարդու: Սիրո զգացողության մի նոր արթնացում է նկատվում, և թվում է՝ շուտով պետք է խաթարվի այդ ընտանիքի խաղաղ կյանքը, բայց գրողը դեմ է այդ ընտանիքի փլուզմանը, այնտեղ կա սիրող ամուսին և երկու զավակ, որոնց երջանկությունը պայմանավորված է նրանց համատեղ խաղաղ կյանքով:

Հոգեկան ճգնաժամ են ապրում երկուսն էլ, որ գաղտնի հանդիպում են երբեմն: Տղան ամուսնացած չէ, համակվել է այդ կնոջ սիրով, բայց նա էլ անհանգիստ է. **«Տղան անտրամադիր էր: Նա եկել էր վերջին հանդիպման: Քանիցս լճուկ էին բաժանվել, բայց ամեն անգամ կրկին հանդիպում էին: Այդպես շարունակել անհնար էր այլևս, անհրաժեշտ էր բաժանվել»:**

Հակառակ նրանց հոգում տեղի ունեցող տատանումներին՝ բնությունն ավելի հանգիստ է արձագանքում նրանց հոգու տեղատվությանը. **«Ծովը խաղաղ էր: Ալիքները մանր խշշոցով լիզում էին ափի ավազն ու ետ էին սահում: Տղային դուր էին գալիս ճայերը, երբ նրանք թևածում էին ջրերի վրա, ուղղահայաց իջնում ալիքներին ու կրկին թևում վեր: Ինչ-որ տեղ կարդացել էր, որ ճայերից մեկի կորստի դեպքում՝ մյուսը վերից ուղղահայաց սուրում, իրեն խփում է ժայռերին, զոհվում»:**

Վերջին տողերը կարծես ինչ-որ բան են հուշում, որ նրանք առանց մեկը մյուսի չեն կարող ապրել, բայց ի՞նչն է պատճառը, գուցե ընտանիքում կնոջ և ամուսնու միջև հոգևոր ու մարմնական ներդաշնակությունը՝ մեկն է խախտվել, որ այդ կինը հայտնվել է ուրիշի գրկում: Անհատն ինքը բնական արարած է, կարող է նրա էությունը երկփեղկվի, որտեղ նա առերեսվում է հասարակական կապի բարոյական օրենքներին և բնական էակի կենսաբանական զգացողություններին, բայց վերջինս

նրան տանում է մեկ այլ տղամարդու մոտ, ում սկսում է անկեղծորեն սիրել: **«Տղան չլսեց խճաքարերի ձայնը: ...Կինը ետևի կողմից մոտեցավ, կանգնեց քիչ հեռվում: Տղային էր նայում: Ի՞նչ է մտածում այդպես, ո՞ւմ մասին է մտածում, ոչ առանց խանդի, անցավ կնոջ մտքով: Հեռանալ, հեռանալ, մոռանալ նրան, մտածում էր նա սրտի նվաղումով ու վշտամորմոք, բայց ինչ հեշտ է ասել՝ մոռացի՛ր, մոռացի՛ր ամեն ինչ՝ աչքերի փայլը, հայացքը նրա, ձայնն ու ժպիտը, շունչը նրա ջերմ, քնքշանքը նրա...»:** Այդ հակասական իրավիճակում դիմակայում է սերը, այն տառապանքների միջով կարող էր նրանց տաներ երջանկության, բայց այստեղ իրար են հակադրվում անկեղծ զգացումն ու հասարակության մեջ արմատավորված բարոյականության խորհուրդը: Ինչպիսին էլ լինի այդ սերը, նրանց տանում է բնական մերձեցման, որը կարող է կնոջ համար դառնա ճակատագրական: Մինչ այդ կինն ամուսնու հետ իրեն երջանիկ է համարել, բայց ահա կանգնում է ընտանիքի քայքայման դրամայի առջև: **«Տղան շփոթվեց, երբ տեսավ նրան՝ միշտ նույն ամոթխած դուրեկան ժպիտով ու սևասև հրացայտ աչքերով: Նա լայն ժպտաց՝ կնոջ դյուրաբեկ փխրուն մարմինն առնելով գրկի մեջ: ...Կինը գլուխը բարձրացրեց տղայի կրծքից: -Ինչո՞ւ այսպես ստացվեց, -ասես ինքն իրեն, երազկոտ ասաց նա: - Ես ինձ համար հանգիստ ապրում էի, ինչո՞ւ ամեն ինչ փոխվեց... «Վերջ, - մտքում ասաց նա: -Սա վերջին անգամն է, էլ չենք հանդիպի»:**

Ընդամենը անակնկալ մի հանդիպում տղայի հետ, որը դառնում է ճակատագրական, սիրո այդ նոր զգացումների արթնացումը պղտորում է ամուսնացած կնոջ՝ Լուսինեի հոգեկան աշխարհի ներդաշնակությունը: **«...Հանդիպեցին հաղորդավար ընկերոջ տանը: Ընկերոջ ծննդյան օրն էր: Կինն ամուսնու հետ էր: Ու տղան երբեմն անկարող էր լինում չնայել նրան: Ինչ-որ անհայտ ու գայթակղիչ բան կար կնոջ մեջ, որ շարունակ իրեն էր ձգում տղայի հայացքը: ...Հետագայում նա հաճախակի էր մտածում անժանոթ կնոջ մասին: Ժպիտն էր հիշում հատկապես: Ամոթխած այդ ժպիտի մեջ աննկարագրելի հմայք կար, որը գերում էր տղային»:**

Տղան ազատ էր և անկախ, այնինչ կինը ընտանիք ուներ, նա կանացիորեն հմայիչ էր, որն էլ գերել էր տղային, բայց զգացմունքների աշխարհը փոթորկվում է, նա կանգնում է ամուսնական պարտականության և սիրո երանության ու վայելքի միջև: Հոգեկան դրաման ծանր կացության մեջ է դնում նրան, աստիճանաբար այն սրվում է, նրա միտքը երկու հակադիր բևեռներում է, մի կողմում նոր սերն է, մյուս կողմում՝

ամուսինը, ում տարիներ շարունակ թվում է՝ սիրում էր: «**Հետո հանդիպեցին փողոցում, պատահաբար: ...Նրանք մնացել էին կանգնած փողոցի մեջտեղը: Ասելիք շատ կար, թվում էր, բայց կանգնել էին առանց խոսքի ու կարծես ոչինչ չէին գտնում ասելու, բայց և չէին բաժանվում: ... Այն երեկոյից հետո կինը, իրավամբ, տղային չէր մոռացել: Շարունակ մտածում էր նրա մասին, և հիմա, պարզվում է՝ տղան նույնպես հիշել է իրեն, բանաստեղծություններ ձոնել...»:**

Հետագայում հաճախակի հանդիպումները պիտի նորոգեին նրանց զգացումները, այստեղ պիտի իրար հակադրվեին սերն ու խիղճը: Իհարկե, սկզբում կնոջ համար հաճելի էր, որ բանաստեղծությունների շարքը տղան նվիրել էր անձանոթ գեղեցկուհուն և հույսով սպասել, որ մի օր կհանդիպեն, ու երիտասարդ բանաստեղծը կնոջը կնվիրի իր ձոներգը: Բայց ինչո՞ւ կինը չկարողացավ ասել, որ **«սիրում է ամուսնուն, որ երեխաներ ունի՝ մի տղա ու մի աղջիկ, և որ ինքը ոչ մի տեղ չի գնա օտար տղամարդու հետ...»:**

Որքան էլ նա փորձեր ընդդիմադիր լինել իր զգացումներին, կինը կամաց-կամաց ներքաշվում է սիրո վայելքի մեջ, նա զգում է, որ ինքն էլ ուզում է անձնատուր լինել սրտի ձայնին, բայց որքան քաղցր է սերը, այնքան դաժան է խիղճը, որ սկսում է տանջել նրան: **«Մացանների ու քարերի արանքով իջնող արահետով նրանք քայլեցին դեպի ծով: Լռություն էր, և միայն ճերմակափրփուր ալիքներն էին, որ թեթև աղմուկով գալիս, խփվում էին առափնյա սալ քարերին ու փշուր-փշուր ետ սահում: Նստեցին ամառի ծովափին: Կինը, ինչպես նախորդ հանդիպմանը տղայի ընկերոջ բնակարանում, մտովի նախատում էր ինքն իրեն, որ այստեղ եկավ, որ այսպես անկամ ու թույլ գտնվեց, եկավ: Նա հայացքը հառել էր հեռու և մտամոլոր նայում էր մի կետի: Այնտեղ, ուր ծովն ու երկինքը միանում էին իրար»:**

Կնոջ հոգեկան վիճակը ավելի ծանր է տվյալ իրադրության մեջ, նա մեղավոր է, որ լսում է սրտի ձայնին, ապրում է երջանկության պատրանքով, իսկ գուցե դա կնոջ զգացմունքների բռնկո՞ւմ է, որ կարող է սիրահարվածությունից այն կողմ չանցնի, որի կողքին սկսում է գլուխ բարձրացնել անհատի բարոյական նկարագիրը հասարակության մեջ, որտեղ կա պատվի ու արժանապատվության խնդիր: Հոգու երկփեղկվածությունը նրան տառապանք է պատճառում, կռվել զգացմունքի՞ դեմ՝ հավատարիմ մնալով ավելի մնայուն արժեքների, որտեղ իր ընտանիքն է, թե՞ ապրել խղճի խայթով, սիրո վայելքի մեջ: **«-Ես սիրում եմ քեզ,-շնջաց տղան՝ համբուրելով կնոջ կիսաբաց մեղուշ շուրթերը:**

Տղայի շուրթերը պինդ էին, ձեռքերն ուժեղ էին, և գիրկը տաք էր, և կնոջ համար աստղերը երկնքում շաղ էին գալիս, թափվում ծովը... Եվ նա՝ հուզախոտով ու արցունքացու աչքերով, նախատում էր ինքն իրեն, որ արժանապատվություն չունի, այնտեղ՝ ընկերոջ բնակարանում տրվեց նրան ու տրվում է այստեղ՝ ավագների ու այս լերկ քարերի վրա»:

Բայց ինչպե՞ս է ընկալում իրավիճակը երիտասարդը, որ ընտանիք չունի, գուցե նա՞ պետք է հարթի իրավիճակը... Հենց այստեղ է կայանում գրող Աղյանի վարպետությունը, որ իրավիճակից դուրս գալու նախաձեռնությունը թողնում է տղային, որպեսզի նա հոգեբանական ծանր կացությունից դուրս գալու ճանապարհը ցույց տա. «**Իսկ հետո ես կամուսնանամ, և դու կմոռանաս ինձ, -հայացքը ջրերին՝ անբռնազբոսիկ ասաց տղան...**

-Պիտի ամուսնանամ,- կրկնեց նա, բայց ինձ թվում է, որ իմ և նրա միջև պիտի լինես դու... Երբ դու իմ կողքին ես, շուրջն իմ այլևս ոչինչ չեմ նկատում, այլ պարզապես գմայվում, գերվում, հպարտանում եմ քեզանով ու քո սիրով: Աշխարհիս երեսին յոթ հրաշալիք կա, բայց կա մեկը ևս՝ ութերորդը, դու ես այդ ութերորդ հրաշալիքը՝ ամենից էկզոտիկն ու ամենից գեղեցիկը... Ես նրա մեջ պիտի որոնեմ քեզ ու չպիտի գտնեմ ... Ես դա գիտեմ»:

Քաղաքակիրթ աշխարհն այսօր կնոջ ազատության մասին է աղաղակում, բայց արդյո՞ք միշտ է կինը կարողանում կատարյալ ազատություն տալ իր սրտի ցանկություններին, մի ապօրինի «հանցագործ» սեր և ընտանեկան ու ամուսնական պարտականություններ իրար են հակադրվում, մի թեմա, որ այսօր էլ արդիական է: Տղայի հարցը, թե արդյո՞ք կինը սիրում էր իր ամուսնուն, կասկածի տակ է դրվում. «**Չգիտեմ, -հանգիստ ասաց կինը:-Մինչև քեզ թվում էր՝ այո՛: Իսկ հիմա չգիտեմ: Ինքն ինձ սիրում է: Դա նրան կուրացնում է և մտքով անգամ չի անցնում, որ ես կարող եմ դավաճանել իրեն, սիրել ուրիշի»:**

Պարտքի զգացողությունն, թե՞ անդուլ երջանկություն...Բայց այստեղ էլ երկրնտրանք կա. «**Բաժանվիր,-հենց այնպես ասաց տղան**»:

«Հենց այնպես», ամեն ինչ ասված է, ուրեմն «անդուլ երջանկությունն» էլ կասկածի տակ է, մնում է հակադարձել սրտի լուռ արձագանքին և հոգեբանական ծանր կացությունից դուրս գալ: Բայց ո՞վ է այդ սիրող ամուսինը. «**Նավթային ինժեներ է, ծովում է աշխատում: Երբեմն երկու շաբթով չի գալիս: Ու այդ ընթացքում տասը-տասնհինգ նամակ է գրում: Դու դա պատկերացնո՞ւմ ես: Ընկերուհիներս երևի նախանձում են՝ չհասկանալով, որ ուրիշի կյանքը միշտ էլ գրավիչ է թվում ուրիշին,**

բայց ոչ որ չգիտի, թե իրականում ինչ է տեղի ունենում այնտեղ: Իմ ծանոթներից մեկը ճիշտ է ասում, որ ուրիշի կյանքը ուրիշի պատուհանի է նման, որովհետև, եթե նույնիսկ այնտեղ՝ պատուհանագոգին, ծաղիկներ են, դա դեռ չի նշանակում, թե ներսում դրախտ է...»:

Լինել երջանիկ, սա յուրաքանչյուր բանական էակի գերագույն ցանկությունն է, բայց ինչպե՞ս...Արդյո՞ք հասարակության մեջ ապրելով՝ կարողանում ես անտեսել այդ նույն միջավայրի կարծիքը, անսովոր մի մղում ստիպում է վայելել սերը, բայց կանացի բնագործ էտ ես վանում այն, որովհետև ազատ վարքի դրսևորումները հակադրվում են բարոյական օրենքներին: Մերը դա բոլորովին այլ զգացում է, սա ցանկասիրությունն է, երբեմն այստեղ էլ սիրո առողջ բանականությունը գոհողություններ է պահանջում, որին մեր օրերում հակադրվում է կնոջ մի այլ ազատություն, որը նրան տանում է դեպի վարքի ապականում: Բայց ինչպե՞ս հաղթահարել կնոջ հոգու ներքին ճգնաժամը, որտեղ սեր կա, բայց պետք է պահպանել անհատի բարոյական նկարագիրը միջավայրում: Մոռացության փոշուց հանում ես կարծես մի նոր հայտնություն, որ նույն այդ սերը կար և հանկարծ կարող է չլինել. «Քիչ առաջ տղան ավագի վրա գրել էր. **«Ես սիրում եմ քեզ, Լուսինն»:** Մազերը կարգի բերելիս կինը տեսավ, որ ալիքը եկել, տարել է տղայի գրածը: **-Ամեն ինչ այսպես է,- տխուր ասաց կինը,-կար ու չկա: Հետո նայեց դեպի ծովը: Ծովը խաղաղ էր, հանդարտ: ....Այստեղ ամեն ինչ հարազատ էր նրան, և հիմա ինքը բաժանվում էր այդ բոլորից: Կինը նայում էր տխրամած, ասես այստեղ նրա ողջ կյանքն էր անցել, և հիմա ընդմիշտ բաժանվում էր դրանից»:**

Իհարկե, յուրաքանչյուր որ հոգու այս տագնապալից խռովքը վերապրում է յուրովի, բայց ճայերի սիրահար երիտասարդ բանաստեղծի հիշողության մեջ կմնա մի թուխ ճայ, ու այս անգամ էլ նրա մասին կգրի բանաստեղծություն: **«Տղան ուշադիր նայեց կնոջը, մթության մեջ կնոջ մազերը սև էին, այտերը թուխ էին, ամբողջ դեմքը թուխ էր: -Դու նման ես գեղեցիկ ճայի,-ժպտաց նա: Դու իմ թուխ ճայն ես»:**

Կարծես երկնային պարզև էր այդ սերը, եկավ ու գնաց: Եվ ահա կործանվում է երջանկության պատրանքը. **«Տղան մատները քսեց կնոջ շուրթերին: -Մնաս բարով: Ես քեզ երբեք չեմ մոռանա: Երբեք-երբեք: -Ես նույնպես: Ես նույնպես չեմ մոռանա: Ես չեմ կարող մոռանալ, եթե նույնիսկ ուզեմ: Եթե նույնիսկ շատ ուզեմ: Աստված իմ, ամեն որ կարող է տեսնել՝ ինչ տեսք ունես, բայց ամեն որ չէ, որ կարող է իմանալ, թե ինչ է կատարվում քո հոգու խորքում: Հավատա՛, լինում են բո-**

պեներ, որ ապրել չես ուզում, այլ ուզում ես թախծել, միայն թախծել ու լալ: Ինչո՞ւ ես սիրեցի քեզ, ասա՛, ինչո՞ւ եմ սիրում,-կնոջ ձայնը դողաց, աչքերը լցվեցին արցունքով: -Ասա ինձ, ո՞ւմ համար է անտանելի ծանր՝ նրա՞, ով հեռանում է, թե նրա՞, ումից հեռանում եմ: - Նրա, ով խենթորեն սիրում է: - Ես հեռանում եմ: Ինձ համար անչափ ծանր է, որովհետև խենթորեն սիրում եմ քեզ...Ապրի՛ր և հիշի՛ր: -Նա սեղմվեց տղային: Կինը չէր ուզում նրանից պոկվել: -Ուրեմն վե՞րջ, էլ չե՞նք հանդիպելու... -Նա այլևս չէր կարողանում պահել արցունքները: -Պիտե՞ս, ամենից սարսափելին ոչ թե անփոխադարձ սերն է, այլ երբ այն փոխադարձ է, բայց դուք միասին չեք»:

Ինքնահարկադրական բաժանում, որին չէր կարողանում հարմարվել կինը: Եվ ի՞նչ, հաղթո՞ւմ է սիրո օրենքը, երբ այս անգամ կինն է առաջարկում մի նոր հանդիպում: «Ավտոբուսը գնաց: Թուխ ճայը չկար: Սպիտակ ճայերը չկային: Տղան մենակ էր: Ներքևում՝ բլրի տակ, երևում էր ծովը: Ծովը համատարած սև ցել էր, և լուսինը բարակ կաժան էր կապել սև ցելերի վրայով...Ընկնես այդ կաժանն ու գնաս, գնաս, գնաս...»:

Այսքանով հանդերձ՝ ասենք, որ Ադյան գրողը մնում է հավատարիմ իր աշխարհայացքին, չնայած կինն այստեղ իր անկեղծ սիրով տղամարդու համար իրական երջանկության դուռն է բացում, բայց նա կողմնակից չէ ընտանիքի փլուզմանը: Եվ մի նոր հանդիպման ակնկալիքով կինը նորից կտեսնի երիտասարդ տղային, գուցե նաև կհիշի Նար-Դոսի հերոսի վաղուց ասված հայտնի տողերը, որ կնոջ հանդիպման արդարացումը կլինի. «Կինը մինչև այն ժամանակ է մի տղամարդու ամուսինը, երբ սիրում է նրան, բայց երբ դադարեց նրան սիրելուց և սիրեց մի ուրիշ տղամարդու, այլևս առաջինի ամուսինը չէ... Այսպես է պահանջում բնական, այսինքն՝ սիրո օրենքը...»:

Եվ այդ սիրո օրենքին կողմնակից Ադյան գրողը կհաստատի մի նոր ճշմարտություն, որտեղ իսկական սեր կա, չկա այնտեղ դավաճանություն:

*Հայկական լրատվական՝ Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-05-31
<http://www.usarmenianews.com/am-n-3711.html>*

**ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՀՈՒՄ ԵՐԿՓԵՂԿՎԱԾ
ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐԸ**

12-րդ դասարանում հայ գրականության դաս էր: Աշակերտուհիներից մեկը բարձրաձայնում է. **«Ինչո՞ւ չեմ հավատում, որ նրանց միջև իսկական սեր կար, չեմ էլ կարողանում արդարացնել նրանցից ոչ մեկին»:**

Խոսքը սփյուռքահայ գրող Շահան Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի» վեպի գլխավոր հերոսների առեղծվածային սիրո մասին էր:

Չարմացած նայում եմ նրան, իսկ նա շարունակում է. **«Այս օրերին Լևոն Ադյանի**

«Թուխ ճայը»» պատմվածքն եմ ընթերցել, ես չկարողացա մեղադրել նրա հերոսուհուն՝ Լուսինեին, ով, լինելով երկու երեխաների մայր, սիրահարվել էր մեկ ուրիշ տղամարդու, այն դեպքում, երբ նա իրեն սիրող ամուսին ուներ: Մեր օրերում էլ շատ կան այդպիսի դեպքեր, որ չենք արդարացնում: Ես կնոջ դավաճանությունը, ընդհանրապես, անմերելի եմ համարում, բայց, չգիտեմ ինչու, այս պատմվածքում չկարողացա մեղադրել հերոսուհուն»:

Հույս ունեի, որ հաջորդ օրն իմ աշակերտուհին՝ Դիանա Սախյանը, դասին կներկայանար հոգին կեղեքող այդ երկընտրանքից ազատված, բայց իմ հարցումին, թե ազատվե՞լ է այդ տարակարծությունից, նա մեղմ ժպտաց և գլուխն անհավանական օրորեց: **«Կինը ամուսին ունի, բայց սիրում է ուրիշի: Նրանք հանդիպում են ծովափին, որտեղ ճայերն են թևածում, այդ սևահեր կինն էլ մի թուխ ճայ էր, որ թևածում էր սիրո և ամուսնական պարտականության միջև: Ես ինձ պատկերացնում եմ նման իրավիճակում: Գիտեմ, որ բոլորի կողմից կմեղադրվեի, այդ պահին ցանկալի կլինեք գոնե մեկը հասկանալու արդարացներ ինձ: Բայց համոզված եմ, որ այդ մեկը չէր լինի մեր միջավայրում ու ավելի մեծ ցավ կապրեի»:**

Եվ իմ հարցին, թե ի՞նչ կար այդ պատմվածքում, որ ուսանելի էր իր հետագա անձնական կյանքի համար, նա մտքերի մեջ ընկավ, բայց նաև հետո ինձ հանձնեց թղթին հանձնած իր տողերը. **«Այս պատմվածքի հերոսներն ինձ սովորեցրին, որ բոլորիս կողմից դատապարտվող և**

«Պավաճանություն» համարվող բացասական երևույթի կողքին կարող է լինել նաև ազնիվ ու մաքուր սեր, որն անտեսվում է շատերի կողմից, բայց այն զոհաբերվում է հանուն ընտանիքի: Իսկ որքա՛ն գեղեցիկ էր այդ սերը՝ անկրկնելի, ջերմ ու հաճելի, զգացմունքային, բայց նաև սխալ ու ժամանակավոր... Ափսոսում եմ, որ կյանքում սխալ սեր է լինում...»:

Իսկ ես իմ աշակերտուհու երկփեղկված մտորումներին ուզում եմ ավելացնել մի նոր ափսոսանք: Մի՞թե այդ դասաժամին սխալ եմ գործել, որ իմ դասանյութին զուգահեռ, ընթացք տալով մեկ ուրիշ գրական ստեղծագործության կերպարների՝ թույլ եմ տվել, որ այս դեռահասները մի նոր կյանքի դաս սովորեն: Եվ որքա՛ն հրաշալի կլիներ, որ դպրոցական ծանրաբեռնված ծրագրերով երբեմն կարողանայինք մեր աշակերտներին կյանքի նախապատրաստելնք, մի բան, որ շատ ուսանելի է ու նաև՝ հետաքրքիր:

*Հայկական լրատվական` Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2016-09-29
<http://usarmenianews.com/am-n-5791.html>*

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԵՎՈՆ ԱԳՅԱՆԻ ԱՐՉԱԿՈՒՄ

Բնությունն առանձնահատուկ դեր ունի Լևոն Ադյանի ստեղծագործություններում, այն ամենուր է՝ թե նրա վիպական ժանրի ստեղծագործություններում, թե՛ պատմվածքներում և թե՛ մանրաքանդակներում: Եվ այն գրչի մի հարվածով հնարավոր չէ նկարագրել, բայց խոսել գրողի վիպական արվեստի մասին, նշանակում է նաև առանձնահատուկ ուշադրության արժանացնել նրա բնության գեղագիտությանը: Այն գեղարվեստական մեծ հաճույք է պատճառում ընթերցողին գեղանկարչորեն տեսանելի նկարագրություններով, երբեմն էլ դառնում է այն միջավայրը, որտեղ կատարվում են գործողությունները, իսկ առանցքում Հայրենական մեծ պատերազմին հաջորդող տարիների հայկական գյուղն է:

Գրողի նկարագրած բնությունը մարդկանց կյանքի մասնակիցն է դառնում, ձուլվում նրանց ապրումներին, որովհետև գյուղական կյանքով ապրող մարդիկ իրենց կենցաղով ու կյանքով բաժանված չեն այդ բնությունից: Հատկանշական է, որ նրա հերոսները, ապրելով բնության գրկում, իրենց հոգեվիճակով կիսվում են նրա հետ, որն էլ ձայնակցում է նրանց վշտին կամ ուրախությանը՝ դրանով իսկ արտահայտելով այն մեծ խորհուրդը, որ բնությունը կենդանի է այնտեղ ապրող մարդկանցով. «Չորակների հետ իջնելով, վայրի ծաղիկներով ծածկված բլրակների հետ բարձրանալով գնում էինք, չորս կողմ ամփեսաի ծփում էին արտերը, դադար տալով՝ արտորում էր արտույտը, օդում թրթռալով կախվում, անշարժանում էր տատրակը, տաքություն բուրդող դեղնած արտերի վրայով, ուր ալիքաձև թափառում էր արծաթյա քամին, շրջան կազմած՝ թռչում էին ծտերի երամները» /«Հեռացող եզերք»/:

Ասում են՝ ընթերցողը գրողին հավատում է այն դեպքում, եթե նրա ստեղծագործությունների մեջ իր կյանքն է, իր ապրած միջավայրը: Այդ

առումով Ադյան գրողին հաջողվել է իր ապրած բնաշխարհի խոսուն ու պարզ, շատ նրբին, աչքի համար տեսանելի, զգացմունքային պատկերներ ստեղծել: Հենց ինքն էլ այդ բնության հետ է, զգում է արբեցուցիչ ծաղիկների բուրմունքը, լսում բնության ծոցում ապրող արարածների ձայները, շարժուն պատկերներին միաձույլ՝ նա ստեղծում է մի նոր հրաշալի երգ, որ բնությունն է հյուսում. **«Արևը հասավ մեզ, և մենք հիմա ընթանում էինք վաղորդյան արևի միջով: Հովի հետ դանդաղ ալիք էր տալիս ծաղիկների բուրմունքը, իսկ շուրջ բոլոր՝ ծայրեծայր ծղրիդների թախծալի գրնգոց էր, երկարատուք ու կլոր աչքերով մորեխները աղեղնաձև կարճ ցատկումներով այս ու այն կողմ էին թռչում, արևի տակ տաքացող դեղնականաչ խլեզներն արագ թաքնվում էին ճամփեգրի ծաղկառատ փարթամ խոտերում: Բայց դա երկար չտևեց, ճանապարհը մտավ անտառ, և արևը հիմա ծառերի արանքներից էր մեկ-մեկ ծիկրակում»** /«Հեռացող եզերք»/:

Գրողի արձակում դաշտերի ու լեռների, ծաղիկների ու հավքերի գունեղ ու բազմերանգ պատկերներում նկարագրվում է հայրենի բնաշխարհի գեղեցկությունը, հենց դրանով էլ արտահայտում է նաև իր վերաբերմունքը հարազատ ծննդավայրի հանդեպ: Իսկ Արցախը գրողի համար երևակայությամբ ստեղծված մի երկիր չէ, այն հոգով զգում է իր մեջ, նրա ծառն ու թուփը, լեռն ու քարը մի յուրահատուկ խորհուրդ են արտահայտում: Բնության նկարագրություններում մի առանձնահատուկ քնքշություն կա ու սեր, անցած օրերի հիշողություն, և դրանք ինքնանպատակ չեն, գրողի հոգեվիճակն էլ երբեմն համահունչ է լինում իր ստեղծած բնապատկերին. **«Քիչ ներքև, ինչպես իմ մանկութ օրերին, չի երգում այլևս ինձ ծանոթ առուն... Իմ հեռու-հեռավոր հիշողության մեջ զնգում է այդ առուն, մեղմիկ խոխոջում՝ ողջունելով ինձ, թիթեռնիկներին, հավքերին պես-պես և ծաղիկներին՝ սյուքից օրորվող... Գու իմ մանկության սիրելի՛ առու, որ գրնգալով, խնդուն խայտալով, վազում էիր ցած՝ քեզ հետ տանելով երազներն իմ ջինջ, ո՞ւր ես դու հիմի, որտե՞ղ է մարել ձայնդ երգեցիկ: Հեռու-հեռավոր հուշերի խորքից ե՛տ եկ, իմ առու՛, անանձոռանալի սիրելի՛ ընկեր, ե՛տ բեր օրերն իմ անհոգ ու ազատ ուրախ մանկության, ե՛տ բեր օրերն իմ, իմ ընկերներին, թող կյանքը լցվի նրանց ձայներով՝ անհոգ, երջանիկ...»**/«Իրիկնային աղջամուղջ»/:

Ադյան գեղագետը ամեն մի ստեղծագործության մեջ դրվագ առ դրվագ հղկում, կատարելագործում է բնությունը, ստեղծում է մի ամուր կառույց, որտեղ լեզու առած խոսում է բնաշխարհը, և այդ խոսուն բնու-

թյան մեջ, ունկնդիր թռչունների դալալային, նա նրբորեն հյուսում է իր հրաշալի բնության գեղագիտությունը. «Անտառն օրվա բոլոր ժամերին բուրում էր անուշակ բույրերով, լույսը դեռ չբացված՝ թռչուններն այնտեղ սկսում էին վաղորդյան ջինջ արևով օծված իրենց համերգը: Իսկ գիշերները, երբ շուրջն ամեն ինչ սահում, ընկղմվում էր փափուկ ու անեզր մթության մեջ, Բախչուտի ձորի կողմերում սկսում էր հնչել գիշերահավի կարոտակեզ կանչը» /«Հարատևող վերադարձ»/:

Ինչքան գեղեցիկ է պատկերը, արձակ շարված տողերն էլ երբեմն բանաստեղծական են հնչում, մի ամբողջ բնություն շարժման մեջ է... Բայց մա՞րդն է բնության շարժիչ ուժը, թե՞ բնությունը, երբ այդ նույն հրաշագեղ բնության մեջ անցյալում մնացած մի հեռավոր մանկություն կա՝ խոտին պառկած փոքրիկ տղայի տեսքով, և հոր ոտնաձայն, որի արձագանքը լսելի է դեռ այն ոլոր-մոլոր ճամփաներից: «Լիպուսնի կաթնալույսում սարից իջնող մտամոլոր ու քարքարոտ մի նեղ ճամփա, մի սայլ՝ բեռնված զմրուխտ խոտով՝ երնջակի, յուղածաղկի, ուրցի հոտով, ծաղկաբուրմունք խոտին պառկած փոքրիկ տղա, որի հոգին պարուրվել է երազական քաղցր թմրով: Ոլոր-մոլոր մի նեղ ճամփա, հոր ոտնաձայն՝ քիչ առջևում, շուրջը անդորր ու մարմանդ հով, այս ու այնտեղ ցրբուն հանդեր ու անտառներ՝ հնադարյան, լիալուսին՝ սարի ուսին, չարագուշակ բվի կռինչ, առվի շշունջ, անձայրածիր, լուսաշող-շող երկինքն ի վար կաթող աստղեր, ծղրիդի երգ՝ աստղահնչյուն գիշերվա մեջ, ու երազներ, նիրվանային երանելի ջինջ երազներ՝ իր ջինջ հոգում» /«Իրիկնային աղջամուղջ»/:

Բնապատկերները նաև երբեմն ծառայում են փիլիսոփայական խոհերի և ընդհանրացումների համար, կամ գրողը բնությունը նկարագրում է իր հերոսների, թեկուզ և իր տրամադրությունն արտահայտելու նպատակով: Լավատես գրողը խավարի մեջ էլ լույս է փնտրում, սովորեցնում մարդուն հույսով ապրել՝ գալիք լուսավոր օրերի ակնկալիքով:

«Արևը հանգչում է սարերի վրա, և հրաբոսոր հորիզոնն այնտեղ վառվում է ասես բազում գույներով՝ երկինք ու երկիր կապելով իրար... Եվ հետզհետե ձորերը լռին խորասուզվում են իրիկնային լուրթ աղջամուղջի մեջ. գետակը լռում, հավքերը լռում, մոտիկ արտերում արտույտներն արդեն էլ չեն արտորում... Չայները կամաց մարում են դրսում, և հետզհետե իջնում է մութը՝ իր սև շղարշով ներընդգրկելով ամեն մի շշուկ, ամեն մի շարժում, լոկ ծղրիդներն են երգում անձանձիր... Սարերի վրա, բարձր երկնքի անձիր կապույտում, աստղերի բույլը՝ երկնքից հեռու, և միլիոն պարսեկ իրարից հեռու, իր անհատնում

լույսերն է հղում հեռու երկրին... Աստղացող լույսը՝ խավարում նիրհող դաշտին, գետակին, հավքին ու մարդուն, և հեռվից հեռու համր թարթումով կարծես ասելով յուրաքանչյուրին. «Գու մի՛ վհատվիր, խավարից հետո գալիս է լույսը, իսկ հույսը մեռնում է ամենավերջում, շուտով, շատ շուտով կբացվի նոր օր՝ արևը, լույսը և հույսը իր հետ»»/ «Իրիկնային աղջամուղջ»/:

Ապրելով հայրենիքից հեռու՝ արձակագիր գրողը բնության նկարագրությամբ արտահայտում է իր կարոտը ծննդավայրի ու հայրենի հիշատակների հանդեպ, և միշտ էլ նա հազար թելերով կապված է մնում իր հայրենի երկրի ու հարազատ ժողովրդի հետ: «Այս երգն ու երաժշտությունը հնչում էր դեռ իմ հոգում, երբ մտամուրթ շրջում էի մեր տնամերձ այգում (տունն չէի ուզում մտնել): Ես ցանկանում էի պառկել կանաչ մարգերի մեջ, սեղմվել գետնին, գրկել խնձորենիների սառը բները, որոնց մետաքսաման կեղևը կենդանի մարմին էր հիշեցնում...» /«Այն հեռավոր ամռանը»/:

Օտար ափերում ապրող գրողի համար գեղեցիկ, հմայիչ վայրեր չկայի՞ն, որ ընտրեց հայկական աշխարհը, մի գողտրիկ Արցախ, նրա ծոցում ծվարած ծառերն ու ծաղիկները, հողն ու ջուրը, սարերն ու ձորերը... Սա հենց այն է, որ կոչվում է հայկական, որտեղ հայրենիքի հանդեպ սեր կա, անսահման կարոտ, այստեղ հենց այդ հայկականն է, որ դառնում է ներշնչանքի աղբյուր, և ձգում մարդուն դեպի այդ հրաշք բնությունը, որտեղ այլ ձևով ես գգում արևի ջերմությունը, օդի բույրը, ջրի համը, ծաղիկների գույները...«**Խաչենագետը Թարթառի պես թաքնված չէր մշուշների մեջ, արծաթե գոտու պես շողում, պսպղում էր արևի տակ: Այնտեղ, ոլործուն գետից այն կողմ, Քոլատակ գյուղի գլխին, Սուրբ Հակոբա վանքի ուղղությամբ, լեռների պռնկին թառած Կաչաղակաբերդի ծխապատ ու խոնավ հեռուներում ամպրոպներից ցնցվում, դրդում էին երկինք ու երկիր, մերթընդմերթ, զիզգազաձև ճեղքվածքներ տալով, երկինքը պատռվում էր կայծակներից՝ մի կարճ ակնթարթ պղնձագույն ցուլերով լուսավորելով շրջակայքը**» /«Հեռացող եզերք»/:

Բայց արդյո՞ք մարդը միշտ կարողանում է վայելել հրաշագործ բնության հմայքը: Ազգային ցավերը երբեմն դառնում են բնության գեղեցկության մեջ ապրող մարդու հոգու ճիչ: Կյանքը հանդարտ հոսում է, մարդը բնության թովիչ ձայնն է հոգու խորքում հանգեցրում, որ մեկ դառնում է սիրո կանչ ու մեղեդի, մեկ՝ թախծախառն մի երգ, որ հավիտյան կարող է լռել ռուսի պայթյունների տակ: Բնությունը երբեմն մաս-

նակիցն է դառնում մարդու ծանր ապրումներին՝ ինքն էլ իր վրա կրելով պատերազմի սարսափելի հետքերը, երբ խաթարվում է կյանքը: Գեղագետ գրողը ցավով է բնության գեղեցկությանը հակադրում մարդկային իրական կյանքը, որ լի է կսկիծով. **«Թեթև հողմիկից ծառերն օրորվում էին, տերևները թրթռում, խշշում էին, ինչ-որ տեղ, ոչ այնքան հեռու, փայտփորիկը անձանձիր տկտկացնում էր չոր ծառաբունը, մի պահ կանգ էր առնում, ասես ականջ էր դնում արձագանքին ու դարձյալ վերսկսում էր իր համաչափ տկտկոցը: Կյանքը հանդարտ հոսում էր հավիտենական թվացող այդ խշշուն անդորրի մեջ, Թևիկի մտքում, ավելի շուտ, ոչ թե մտքում, այլ սրտում, հոգու ամենախորքում, այս ամենը փոխարկվում էր բանաստեղծության, հանգավորվում էր, կկվի ձայնը թախծական երգ էր դառնում, փայտփորիկի տկտկոցը՝ մորգեգիր, դեղձանիկի գեղ-գեղ երգը՝ սիրո կանչ ու մեղեդի, և նրան անիմաստ ու ցավալի էր թվում այն, որ շուտով, գուցե և մի քանի բույսից հետո, այս ամենը կմարի, կխլանա ռումբի ահարկու պայթյունից ու ավտոմատների կրակոցներից, և Թևիկն իր ջոկատը կտանի մարտի ու, ամենայն հավանականությամբ, տղաներից մեկը, որ հիմա գլուխը ձեռափին հակած խաղաղ լսում էր Վաղարշակ Գաբրիելյանի պատմությունը՝ հայրենի Ղարաբաղի մասին, պատահական գնդակից կզոհվի այնտեղ, ինչպես Իգոր Բաղունցը զոհվեց, և ինքը խեղդվում էր իր ներսում հորձանք տվող դառը արցունքներից»** /«Դեղձանիկը գեղ-գեղ երգեց գետից այս կողմ»/:

Միշտ էլ կենդանի ու շարժուն են նրա բնապատկերները, որոնք բազում ձևերով սփոփանք ու հիացմունք են բերում գրողի՝ բնությանը ներդաշնակ հոգուն, միայն թե խաղաղ լինի կյանքը: Այստեղ ջուրը քչքչում է, հավքը՝ դայլայլում, մեղուն գվվում է, կկուն՝ կանչում, իսկ հեռվից եկող ձայների մեջ գառների մայուն կա, ինչ-որ ծիծաղ, զանգի դողանջ... **«Լեռան դարչնաշեկ կրծքից երկու արծիվ պոկվեցին և, կեռ կտուցներն անդնդի վրա կախ, դանդաղասահ աղեղվեցին, կորան ուղղաբերձ ապառաժի ստվերներում, հետո կրկին հայտնվեցին արեգակի կարմրավուն շողերի մեջ, լայն շրջանով եկան, եկան ճոճվեցին կողքից կողք ու դարձյալ գուզընթաց գնացին՝ սահուն, ազատ ու անկաշկանդ սլացքով, հետո այդպես երկար, դանդաղորեն պտտվում էին անդնդի վրա թեքված թեղիների, ժայռախորշերում բուսած կարճիկ բոխիների, քարածերպերին կառչած մասրենիների ու Ղըրմա աղբյուրի դեղնականաչ անտառի վրայով...»** /«Հեռացող եզերք»/:

Գրողի համար անցած-գնացած օրերը դառնում են մի երազելի ժա-

մանակ, անցյալի հուշ և հիշողություն, որ իր հետ բերում է նաև թախիծ, անցած օրերի հանդեպ մի անմոռաց կարոտ: Ականջալուր հավքերի ձայներին՝ նա ամեն օր լսում է դեղձանիկների ցայգալույսի երգը, տեսնում այդ փոքրիկ երգիչներին, որ ուստոստում են, ճախրում ծառերից վեր. **«Գեղձանիկները շարունակում են ցայգալույսի իրենց երգը: Ես հիմա տեսնում եմ նրանց՝ ոսկեկանաչ փոքրիկ երգիչներին, թթենիների վրա, երբեմն թաքնվելով դեղնագորշագույն տերևների մեջ, երբեմն հանելով իրենց հետաքրքրասեր կտուցները, ուրախ ուստոստում, ճախրում են ծառերն ի վեր և անընդհատ հնչեղ ու սահուն ծորում է նրանց երգը...»** /«Իրիկնային աղջամուղջ»/:

Գրողը, ասես, հասկանում է բնության լեզուն, նա ունկնդրում է ձայները, և որքա՛ն հոգուն հարազատ են կռունկները, որ հարազատ եզերքների կարոտով չվում են այլ երկրներ: Թռչունների ձայներին համահունչ՝ նա պատկերը դարձնում է թրթռուն, խոսքը՝ հյութեղ՝ միահյուսված հոգու թախձախառն արձագանքին. **«Կռունկների երամը անուշ կանչով անցավ անտառների վրայով: Ես բարձրացրի հայացքս, սակայն ոչինչ տեսնել չկարողացա: Ծառերը ծածկել էին երկինքը: Ինչոր տեղ վայրի աղավնիները դուրդունում էին, փայտփորիկը, կրծքով չոր կեղևին կպած, տկտկացնում հա տկտկացնում էր: Չէր երևում և կկուն, որ հաճարկենու կատարին բազմած անդադրում կանչում էր, և նրա կանչը՝ նման սրտի զարկերի, թախձական էր կուսական անտառի համատարած անդորրի մեջ»** /«Իրիկնային աղջամուղջ»/:

Հարազատ գյուղը Ադյան գրողի համար սոսկ ծննդավայր չէ, այն հայրենի հողի ու հայրենիքի ընդհանրական պատկերն է՝ անասան ու հավերժական, որ դիմակայում է ժամանակի մրրիկներին:

Անգամ այս վայրերին անձանոթ մարդու համար այս բնապատկերները բացում են մի նոր աշխարհ, և այն ձեռք է բերում ճանաչողական արժեք. **«Մեր գյուղը՝ Հնձախութը, հեռո՛ւ-հեռու է: Ասես թաքնված ճանապարհներից՝ տապր է կացել խոր ձորերի մեջ, և միայն Սառնատուն լեռան կատարից է պարզորոշ երևում այն՝ շրջապատված երկնքոտ սարերով, գոլ անտառներով, այդ անտառների մեջ կորսված անթիվ, անհամար դաշտերով ու մարգագետիններով»** /«Մանկության կապտաջինջ երկինքը»/:

Գրողն իր գեղանկարչական ձիրքի շնորհիվ վերարժարծում է ազգային բնությունը, որտեղ լուսաբացի ու մայրամուտի երիզներով պատված օրվա պահեր կան, անձրևներ ու ամպրոպներ, հողի գովասուն բուրմունք, մի ամբողջ հայրենի բնօրրան՝ ողողված բնության գույներ-

րով. «Երեկոյան երկինքը միանգամից մռայլվեց՝ պատվելով սև ամպերով: Նա բաց արեց լուսամուտները: Անձրև էր սկսվել, և սառը հովը եղինջի, կանաչ խոտի, քաց ծաղիկների ու քրջված հողի զովասուն բուրմունք էր բերում: Անձրևը գնալով վարարեց՝ աղմկելով ջրհորդաններում, կռատուկի լայն տերևների ու թիթեղե տանիքների վրա: Մերք ընդ մերք ցնցվում, ալեկոծվում էր երկինքը՝ մեկ հանկարծ բացվելով սպիտակավուն հրով, մեկ սեղմվելով անթափանց խավարի մեջ» /«Աշնանային ցրտեր»/:

Տարվա տարբեր եղանակների նկարագրություններ բազմաթիվ երանգներ են ստանում, գեղագետ արձակագրի գունային արվեստը բարձրակետին է հասնում, երբ բացում է մի երփնեթանգ ներկայանակ: Այստեղ այդ եղանակներն էլ բնավորություններ ունեն՝ մեկը մյուսից զարմանահրաշ ու գեղեցիկ, բայց բնության այդ երևույթներն էլ հայկական են ու լեռնային, արցախական ու հարազատ. «Երկարատև է մեզ մոտ ձմեռը, երկարատև է, բայց գեղեցկահրաշ, գեղեցկահրաշ է նաև զարնանը, երբ հանդ ու ձոր, սար ու լեռ գուգվում, զարդարվում են բազմերանգ գույներով՝ դեղին, սպիտակ, կարմիր, մանուշակագույն... Հետո գալիս է լեռնային գյուղի ոսկե ամառը, իսկ հետո լեռներում կորած մեր աստվածանիստ բարձր աշխարհում սկսվում են աշնան դանդաղասահ օրերը. գյուղի շուրջը՝ անտառներում, սար ու ձորերում ու գյուղական տնամերձ այգիներում դեղին շոր հազած ծառերը մեղմիվ օրորվում են աշնան թեթև քամուց, տերևները ծառերից պոկվում, պտույտ են գալիս օդում և դանդաղ իջնում գետնին» /«Մանկության կապտաջինջ երկինքը»/:

Աղյանական բնապաշտությունն իր մեջ նաև Արցախի աշխարհագրություն է ներառում, այնտեղ լեռներ կան, սարեր, գետեր, աղբյուրներ, վայրեր հարազատ, որ ազգային կնիք ունեն, հայկական շունչ՝ այնտեղ ապրող մարդկանցով ու նրանց սովորություններով. «Նրա հետ թափառել էինք մենք ձորերում, ճիշտ է, միասին հանդերն էինք գնացել, ես նրան ցույց էի տվել մեր գյուղի գեղեցիկ վայրերը, Մառնատան բարձունքից նայել էինք ձյունագազաթ Մռավա սարին, լուսնյակ երեկոներին էլ նստել էինք ձորամերձ խնձորենու այգու խորքում... Ոչ այնքան հեռու ինչ-որ տեղ երգի անցած՝ գեղգեղում էր դեղձանիկը, ծիածանը հալվում էր հեռու բացատների վրա, իսկ արևն արդեն մայր էր մտնում: Բախշուտի աղբյուրին փոքրիկ աղջիկներ կային՝ գլխներին ծաղկապսակներ, նրանք իրար վրա ջուր էին ցայտում» /«Այն հեռավոր ամռանը»/:

Գրողի արձակում՝ Արցախի բնության ազգային խառնվածքում, առանձնանում է իր հարազատ գյուղը: Դա այն միջավայրն է, որտեղ անցել է նրա մանկությունը, ձևավորվել պատանեկան երազանքները, բայց հայրենիքը նրա համար այդ փոքր տարածքը չէ, այլ մի ամբողջ կենդանի լեռնաշխարհ է՝ իր մշակութային արժեքներով, անցած պատմությամբ, որտեղ կապույտ է երկինքն ու խաղաղ. **«Փոքր է մեր գյուղը, փոքր, մի երկու հանդաչափ տարածություն է նաև նրա գլխավերևում, բարձրաբերձ լեռնագագաթներին հենված երկինքը, որ ներքևից, գյուղից անասելի բարձր է երևում՝ ներկված մոշահավի ձևի գույնի՝ մուգ կապո՛ւյտ-կապույտ»**:// «Մանկության կապտաջինջ երկինքը»/:

Աղյան գեղագետը կարողանում է իր բնապաշտությամբ հաստատել մարդու և բնության հոգեկան կապը, որով էլ ամրագրում է բնության հավերժությունը: Նա իր հավաքածուս դիտողականության շնորհիվ իմաստավորում է հայրենի բնաշխարհը, այն դարձնում մարդկային թախիծն ու ուրախությունն արտահայտող տարր, իր արվեստը գեղեցկացնում հայրենի երկրի հյութեղ նկարագրություններով, որտեղ անսահման սեր կա ու կարոտ, հեռուներից եկած կանչ. **«Հեռո՛ւ, հեռու, իմ հեռավոր հայրենի՛ տուն, մայրական սո՛ւրբ շիրիմ անտեր, ինչ կլիներ, որդեկորույս ու հուսաբեկ՝ կռունկների երամի հետ դառնայի ետ, մորս կողքին մարեի մունջ և իմ ավեր երազներից ալ կակաչներ վեր հառնե՛ին, հուրհրային՝ սրտները սև իմ սրտի պես...»**://

Նա զգում է բնության հավերժական շունչը, տեսնում այն գույների մեջ, լսում ձայներով, ամբողջ հոգով ներսուզվում նրա էությանը, մաքրագործում մի աշխարհ, որը մարդկային հարատևող շնչառության տակ, տառապանքի կնիքն իր հոգում, հավերժ պիտի ապրի՝ իմաստավորելով Աղյան գեղագետի արվեստանոցը, որտեղ հեռավոր հայրենի տուն կա, մայրական սուրբ շիրիմ, որդեկորույս հայր, հուսաբեկ կռունկների երամ, ընթերցողի կսկծացող սիրտ...

**ԱՍՔ ԷՆ ԼՈՌՈՒ ԶՈՐՎԱ
ՀԱՅՈՑ ՄԵԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ՄԱՍԻՆ**

Արձակագիր Լևոն Աղյանի «Էն Լոռու ձորն է» էսսեն իր գրակա-
նագիտական ժանրով տարբերվում է նրա մյուս ստեղծագոր-
ծություններից: Անկեղծ մի հիացմունք է պատում հոգուդ, երբ իմանում
ես, որ այդ ճանապարհորդության մասին գրվել է ուղիղ քառասունհինգ
տարի առաջ, երբ երիտասարդ գրող Լևոն Աղյանը Բաքվից գնացել էր
իր հայրենի Արցախ ու այնտեղից՝ Դսեղ, որ տեսնի այն վայրերը, որ-
տեղ ծնվել ու մեծացել էր բոլորիս համար պաշտելի **Հանճարեղ լռե-
ցին:**

«Քառասունհինգ տարի է անցել այդ օրվանից,-պատմում է հեղինա-
կը,-ինչքան բան է փոխվել, ինչքան լավ ու վատ օրեր են եղել, լավը՝ քիչ,
վատը՝ շատ, ինչքան ջրեր են հոսել: Պարզ է, ավաղ, չկան այլևս բոլոր
նրանք, ովքեր տեսել էին Թումանյանին, և որոնց հետ մենք բախտ ու-
նեցանք ծանոթանալու այն ժամանակ, լսելու նրանց սրտառուչ պատ-
մությունները մեծ բանաստեղծի մասին: Այդ հին, անբջական օրերից
այս գրառումներն են մնացել սոսկ՝ դեղնած, խունացած քղթերի վրա»:

Մահյանական տողերն են հիշում. «Ամեն տարիք ունի իր Թուման-
յանը, ամեն սերունդ ունի իր Թումանյանը, ամեն ժամանակ, ամեն օր
ունի իր Թումանյանը»:

Այո՛, Թումանյանը նա է, ով բոլորին ձգում է, ինչպես այն կածանը,
որ նրանց «քաշելով տանում է: Իսկ ամենուր սև մուփ է, անտառները
լուռ են, ձորերը ամպերի տակ խոր քնած են ու էլի լուռ են, արդեն հալ-
վում, ցրտում է տաք գիշերը, և այս շուրջբոլոր լուռության, այս մուփ խա-
վարի մեջ Գեբեղն է միայն վշշում»:

Մեծ բանաստեղծը սիրում էր իր կուսական Լոռին, տարված էր նրա
գեղեցկությամբ, իսկ գուցե երիտասարդ արձակագրին լռեցու երազնե-
րի լո՛ւյսն էր ձգել այդտեղ, որը նմանվում էր Արցախի իր հարազատ
բնաշխարհին. «Քայլում էինք մթան մեջ սպիտակին տվող կածանով և
լավ էր, որ հատուկեմտ աստղեր կային դեռ, լավ էր, որ կիսալուսինը
կողքի ընկած գնում էր երկնքով, թե չէ ճանապարհը չէր երևա, իսկ այդ
ճանապարհը ժայռերի վրայով էր անցնում, ներքևում ձորեր են՝ անդն-
դախոր, մթին: Մենք չգիտեինք ճանապարհը, կածանի տուտը բռնած
գնում էինք, և մեզ ուղեկցողը աստղերն էին, կիսատ լուսինն էր, և Թու-
մանյանը, որովհետև անհնարին է, որ լինես այս ձորերում ու հոգուդ
չիշխի մեծ բանաստեղծը, քեզ հետ չլինի նա, չլցվես նրանով, չմտածես,

որ այս կաժանով հազար անգամ անցել է նա»:

Իր ստեղծագործությունների հերոսների նման Թումանյանն էլ միշտ իր սիրտփանքը փնտրել է հարազատ բնաշխարհում, որտեղ լսել է Գեքեղի միալար վշտոցը, դարավանդին նստած՝ երևի նայել է Լոռու ձորերին, իր սիրտն էլ ցավել է, երբ տեսել է՝ քանդում են ձորերը, որ երկաթուղի կառուցեն. «**Այստեղ, այս աստվածանիստ բարձունքին նստած տեսել է, թե ինչպես են «ամպերը դանդաղ ուղտերի նման» ձորից ջուր խմած բարձրանում: Ամպերը անցել են, և երկնի կապույտի մեջ խրված երևացել են լեռները»:**

Այդտեղ ապրող մարդիկ էլ պարզ են, հասարակ, հայ մարդուն վայել ճշմարիտ նկարագրով, որի լավագույն օրինակն է ծերունին, բարոյական պահվածքով այն գյուղացին, որ սիրով պատմում է Օհաննես աղայի մասին: «**«Օհաննեսն ասում էր՝ մարդ պիտի էնպես ապրի, որ մեռնելուց հետո անունը հիշեն: Ինքն էդպես ապրեց»:** - Օհաննես աղա: **Ամբողջ կյանքում մի լավ օր չտեսած, հազար ու մի պարտքերի մեջ խրված, ամբողջ կյանքը կողմնակի հոգսերով ծանրաբեռ, ժողովուրդների ճակատագրի ու ազգի տառապանքի ստրուկը,- եզրակացնում է Աղյանը»:**

Իմաստուն այդ Հայի հետ հանդիպումը նրանց պիտի տաներ բանաստեղծի տուն-թանգարանը, որ այդ օրերին նորոգվում էր, որտեղ Թումանյանի Վահան եղբոր աղջիկը՝ Արմենուհին, «**սիրալիր, թումանյանական ժպիտը դեմքին»**, նրանց դիմավորում է: Խոնարհ մի երկյուղածությամբ շուտով նրանք մտնում են այն տունը, որտեղ անցել էր բանաստեղծի մանկությունը: «**Սա այն տունն է, ուր ծնվել է Հովհաննես Թումանյանը, սա ձեթի ճրագն է, սա շապիկն է, ահա թիկնոցը, ահա կոշիկները, ահա փողկապը, սա խնոցին, սա ամբարը, սա Թումանյանի մոր ճախարակն է: Տունը եղել է հողե կտուրով: ...Բանաստեղծի տունը... գետնափոր, հող»** հատակ, լույսը ընկնում է երդիկից, թոնիրը՝ տան կենտրոնում, բերանը տախտակով ծածկած, խնոցին առաստաղից կախ, օրորոցը...»:

Մի՞թե զարմանալի չէ, որ այդ խոնավ ու փոքրիկ տան մեջ էր ծնվել մեծ բանաստեղծը՝ ընտանիքի անդրանիկ զավակը ութ երեխաների մեջ: Հիշենք նաև, որ Թումանյանի մայրը հարս է եղել նահապետական մեծ ընտանիքում՝ քառասուն-հիսուն հոգուց բաղկացած մեծ գերդաստանում: Ընտանիքն ավելի բազմանդամ է եղել նրա սկեսրոջ ժամանակ: Երբ Թումանյանի տատը հարս էր եկել այդ տուն, տանը վաթսուն մարդ է եղել, ութը՝ ծեր, ու չի իմացել, թե որն է մեծը, որ առաջ նրան ծա-

ռայի: Այդ տանն էր ապրել գրողի Օհաննես պապը: Նրա ու իր նախնիների քաջագործությունների մասին Թումանյանը լսել էր տատից ու տան մեծերից: Եկվորներ են եղել Թումանյանի նախնիները, բայց նաև հզոր. **«Նրանք պարսից Հասան խանի ասպատակության ժամանակ ժողովրդի գլուխ են անցել, պաշտպանել շրջակա գյուղերի խաղաղ բնակիչներին: Անվանի զինվորական է եղել Թումանյանի Օհաննես պապը ու հայտնի զրուցասեր: Նա իր տան պատի տակ, ճանապարհի վրա, տասներկու քար է տաշել տվել, դրել, որ գյուղացիները գան ու զրույց անեն: Այդ նա, Թումանյանի պապ Օհաննեսն էր, որ Հասան խանի ժամանակ գնաց ուղտերով հաց բերեց, բաժանեց ժողովրդին, փրկեց նրանց: ...Եվ, վերջապես, նա էր, որ իր հետ առաջին անգամ այս ձորերը մոմ բերեց, հայելի բերեց, նկարներ բերեց ու մի ռուս ջրաղաց-պան»:**

Բանաստեղծի նախնիների կերպարների մեջ մի պահ ընթերցողին երևում են «Հին օրհնության» մեջ պատկերված գյուղի անբախտ հայրերն ու պապերը, որ օրհնում են իրենց զավակներին և երագում նրանց համար մի ուրիշ լավ կյանք: Մեր ժողովրդի վշտի ու ձգտումների հարագատ խտացումը լինելով՝ այս ստեղծագործությունը վաղուց համարվում է աշխատավոր մարդու մշտական օրհներգը սերունդներին: Բայց այն որքան ավստասանքի հնչերանգով է հնչում այս օրերին, երբ մենք էլ՝ պատերազմի թոհուրոհում գտնվողներս, չնայած տարիներ են անցել, նույն վիշտն ենք ապրում, որ մեր անբախտ պապերին տանջող ցավը մեզ էլ է պատել, նույնիսկ անցել մեր սերնդին: Իր նախնիներից եկած լույսն է երևի բանաստեղծին տարել դեպի պայծառ երագներ, այդ հավատով էլ նա նայել է հայության գալիքին: **«Ավելի անվանի ու հայտնի է եղել Օհաննեսի հայրը՝ Ավագիմ յուզբաշին՝ քաջ ու հաղթանդամ, Լոռու իգիթներից մեկը: Խաչատուր Աբովյանը «Վերք Հայաստանիում» այդ նրա մասին է գրում. «Էս Օվագիմը, էս Լոռվա ձորերի աստվածը, էս սարերի արծիվը... էն սևացած, արևի, անձրևի տակ մուր դառած ունքերի տակից, որ աչքը չէր ընկնում մարդի երեսին, էնպես էր իմանում, թե կայծակն ա խփում, ու սար ու ձոր սևանում էր գլխին, գետինը պտտում, ու ինքը քար դառած մնում առաջին կանգնած»:**

Մանկության օրերի ամենագեղեցիկ շրջանը Թումանյանի համար եղել է Դսեղը, այդ հանդ ու ձորերում է իր կյանքն անցկացրել նաև **«Օվագիմի հայրը՝ Մեհրաբը, Լոռու ձորերի նահապետը: Նրանից սարսափում էր թշնամին: Մեհրաբը 108 տարեկանում վախճանվեց: Մեռնելիս ցավով բացականչել է. «Այ փուչ աշխարհ, արժե՞ր երկու օրվա հա-**

մար ծնվել»»:

Ադյան գրողի հիշողության մեջ պիտի մնար Գսեղի իր այդ այցելությունը, և զարմանալի չէ, թե ինչպիսի երկյուղածությամբ պիտի մոտենային Թումանյանի տան մոտ, եկեղեցու բակում գտնվող մամռապատ հին քարերին, որոնց տակ հանգչում էին բանաստեղծի նախնիները: Գյուղի մեծերի հիշողություններում ամբողջանում էր Թումանյան բանաստեղծի ու մարդու կերպարը, ով նույնպես իր նախնիների նման անվախ էր ու համարձակ:

Կյանքի մայրամուտ ապրող մեկ ուրիշ ծերունու՝ Աբրամ բիճայի խոսքերում աստուսանք կա կյանքից հեռացած մարդկանց մասին. «...Հրեն էն քարը Օհաննեսի հոր քարն ա՝ Տեր-Թադևոսի: Օհաննեսը հորը շատ էր սիրում: «Ամենալավ ու ամենամեծ բանը, որ ես ունեցել եմ կյանքում, այդ եղել է իմ հայրը...»: Լավ մարդ էր Օհաննեսի հերը, արհմը ջուր անող մարդ էր, վեճ ու կռիվ վերացնող: Պատվավոր մարդ էր: Առաջին լամպը գեղումը նա է առել բերել: Իսկական անունը Ասլան է եղել: Էն մեկն էլ Օվագիմ յուզբաշու քարն ա, էս էլ մեր Սողոմոն աղա-յի քարն ա: Ամա Օհաննեսը շուտ գնաց, ջահել ջիվան»:

Մինչ ծերունուն բացատրվում էր, որ տուն-թանգարանը շուտով պիտի նշի Թումանյանի ծննդյան 100 տարին, նա նորից ընկնում է հիշողությունների մեջ: Պարզվում է՝ նա աշխատել է տարիներ առաջ Բարվի նավթահանքերում և «այնտեղ մի դարաբաղցու թատրոնում մեր Անուշին շանց տվին: Որ տեհա, լացս եկավ: Գե գեղացիս ա, բեմ ելած խալխին հավասար լացացնում ա... գեղի կարոտը, հողի կարոտը առա... Օհանեսը ասում էր, որ Թիֆլիսից Գսեղ եմ գալի, ամեն անգամ, գիշեր ըլի, թե ցերեկ, որ պոեզիա մտնում ա Լոռվա ձորերը, ծմակներից փչող օդը խուտուտ ա տալի, լցնում թոքերս, զարթնեցնում: Վեր թռչելով նա ասում էր. «Օրհնվես, հող...»: Էդպիսի բան ա հողը...»:

Գյուղի ծերերի հետ զրույցը պետք է գրող Ադյանին պատկերանար Թումանյանի աշխարհը, և նրան թվում էր, թե նրանց տեսել էր ինչ-որ տեղ. «...ահա այս մեկը գյուղացի Համբոն է, մյուսը՝ «Հառաչանքի» ծերունին, երրորդը անպայման Սուտիկ որսկանն է, չորրորդը՝ Գաբո բիճան...»:

Ու այդ ծերունիների պատմություններում, նրանց յուրաքանչյուրի հիշողության մեջ երևում էր Թումանյան մարդու հրաշալի կերպարը. «Օհաննեսը, երբ մաքուր մարդկանց մասին էր խոսում, միշտ ասում էր. «Պախրան էն տեսակ գուլալ, անարատ կենդանի ա, որ երբ քարափներից իջնում է ձորը և ջրավազանը պղտորված ա տեսնում, պինչ չի կպց-

նում, ջրի մոտ նստում, էնքան սպասում ա, մինչև ջուրը գուլավում ա ու նոր խմում ա էդ ջրիցը: **Մաքուր մարդս,-կասեր Օհաննեսը,- միշտ էլ մաքուր տեղից ջուր կխմի»: Պախրի պես մաքուր մարդ էր Օհաննեսը...»:**

Բոլորս էլ գիտենք, որ նա ամենաշատ կարդացվող և թարգմանվող հեղինակներից է, վստահորեն կարող ենք ասել նաև, որ ոչ ոք այնպես չի սիրվել իր ժողովրդի կողմից, ինչպես Թումանյանը: Եվ այդ ծերունիների պատմության մեջ Օհաննեսը նրանց երևում էր որպես կենդանի մարդ: **«Որ գեղ գար, կհետաքրքրվեր մարդկանց ապրուստով, երեխաներին կամփետ կտար, հանաք բան կաներ բոլորի հետ, ծերերին կնստեցներ, պատմություն անել կտար, ինքը կգրեր»:**

Մենք գիտենք, որ նահապետական Լոռին՝ իր շքեղ բնությամբ, սովորույթներով, ինչպես նաև այնտեղ ապրող հինավուրց ժողովուրդը՝ իր ցավերով և ուրախություններով, միշտ էլ եղել է Թումանյանի ներշնչանքի աղբյուրը: Եվ այդ օրը Ամենայն հայոց բանաստեղծի ծննդավայր այցելած երիտասարդ գրողը պետք է արձանագրեր, որ **«իր հայրենի սարերից, աղբյուրներից, լեռներից գնացել է Թումանյանը, բայց հոգով ու սրտով իր սարերում ու լեռներում է եղել, աղբյուրների մոտ: Ուր էլ եղել է, կարոտ-աչքի առաջ Դսեղն է եղել, Դսեղի հերանց գնացող արտերը»:**

Ծեր գյուղացիները հիշում էին Թումանյանին և խորին հարգանքով էին վերաբերվում նրան, հենց այդ էր պատճառը, որ նրա մասին այդ օրը սիրով պատմում էին գյուղ այցելած հյուրերին. **«Նստում-վեր են կենում՝ նրանից են խոսում, նրանից մեջբերումներ են անում, Թումանյանն այստեղ երեխանների հետ երեխա է, մեծի հետ՝ մեծ»**, և ցույց են տալիս անտառի մեջ գտնվող լճակը, որին դստեղիները անվանում էին «Ծովեր», այդտեղ Թումանյանը շատ էր եղել, նույնիսկ ուզում էր, որ այդ տեղամասում գրողների հանգստյան տուն կառուցեին: Արմենուհի Թումանյանը պետք է ուղեկցեր նրանց այդտեղ, և ահա ճանապարհին նրանք պետք է հանդիպեին այն «հարս» ու «փեսային», որոնց հարսանքի քավորն էր եղել Թումանյանը: Ու այս տարեց լռեցիների հիշողություններում նորից երևում է Օհաննեսը՝ իր բարի, նուրբ հոգով, գթառատ, շատ մեծ սրտով. **«Օհաննեսը շատ լավ մարդ էր: Էջմիածնա որբերը բերել տանը պահում էր: Մի օր էդ որբերին շատ հեքիաթներ ա պատմել, ծիծաղացրել ա, հետո, որ որբերը քնել են, ինքը գնացել, պարտեզում նստած լաց ա եղել... ախպերն ա տեսել...»:**

Ուսման հարգն իմացող բանաստեղծը երբեմն ուներ իր հիմնավոր պատճառը, թե ինչու է դպրոցն անավարտ թողել, դա թերևս նյութական աննախանձելի վիճակն էր, բայց ահա Թումանյանի մասին հիշողու-

թյունը լռեցի ծերունուն՝ Արտեմ բիճային, տանում է անցյալի գիրկը: «Մի անգամ, էլի որ գեղ էր եկել, գնացինք զանգատ արինք: Առաջ դպրոց չկար, ասացինք, հիմա էլ դպրոց կա, ամա շատերը իրենց երեխեքին դպրոց չեն տալի: Ասաց՝ օրինակ, ո՞վ: Ասացինք՝ Ալեքսին: Կանչել տվեց: Ալեքսին եկավ, թե՛ բարով ես եկել, Օհաննես ջան: Օհաննեսն էլ թե՛ բարիդ եմ եկել: Էս ոնց ա, քեզնից բողոքում են: Երեխեքին խի՞ չես դպրոց տալիս, որ աշխարհքի լիսն ու մուրը ջոկեն, գրաճանաչ դառնան, խավարումը չմնան: Ալեքսին էլ թե՛ Օհաննես ջան, չկա, բա որ ըլի, դարգիլ չե՞մ, ըրեխա որդի՞ան՝ կա ոչ: Երկուսին ոչխար եմ դարգում, երկուսին կովեր, մինը էշն ու ձին ա պահում, մինը դուռն ու կտուրն ա ավլում, երկուսն էլ՝ գեղ ենք, տուն ենք, պետք են գալիս: Ժողովուրդը տվավ ծիծաղեց, ամա Օհաննեսը ծիծաղեց ոչ: «...Ամեն ինչ անցողական ա, - ասաց Օհաննեսը,- ամա ուսումը չէ. ամեն ինչ կվերանա. տավարն էլ, ոչխարն էլ, ամա ուսումի տվածը՝ չէ: Լավ բան չես անում»:

Ծերունու մոռացված հիշողությանը պիտի ավելանար նրա ծեր կնոջ պատմությունը, թե ինչպես է Թումանյանի Համլիկ տղան հոր պատվերով նկարել աղբյուրից տուն վերադարձող նորահարսին. «Հարսանիքի մյուս օրը գնացել եմ աղբյուրը՝ Կաթնաղբյուր, մոտիկ ա, կուժն ուսիս գալիս եմ, մեկ էլ տեսնեմ Թումանյանը: Ծանոթ մարդ էր, խելոք: Մեծ տղի հետ կանգնած էր: Կուժն ուսիս գալիս եմ, մեկ էլ Թումանյանը տղին ասում ա. «Համլիկ, մեր էս թագա հարսին նկարի՛ր»: Մանչում եմ, ոնց եմ մանչում, էրեսս էրվում ա: Կարացի ոչ փախչեմ, մնացի շշկլած, կանգնած: Թումանյանի տղեն նկարեց, ամա ես տանը ասեցի ոչ. սկետուրս ձեռիցս կբռներ, դուրս կաներ: Էդպես էլ ոչ մեկին ասացի ոչ: Էդպես էլ անցավ գնաց ու շատ բաների հետ էդ էլ եմ հիշում»:

Ծեր ամուսնու հիշողության մեջ երևում են նահապետական սովորություններին գոհ գնացած հերոսների կենդանի կերպարները. «Անուշի մասին գրածն էլ ճիշտ ա: Անուշը Գոգնաց Աթնի աղջիկն ա, շատ սիրուն ա ելել: Մարոն էլ Չոփոի տղեն ա: Իրար սիրել են, ամա ոչ ախպերն ա ուզել, ոչ էլ հերը»:

Այս նրա պատմած գրույցում երևում է նորից Օհաննեսը, նա այնտեղ էր, որտեղ իր կարիքը կար, միշտ էլ աղետի մատնված իր ժողովրդի հետ էր. «Օհաննեսը տղերքի հետ ձի նստած սարում ման գալիս ա ըլել, որ ժողովուրդը կռիվ չանի: Դրա համար էլ Նիկոլը բռնեց Օհաննեսին, տարավ Թիֆլիսա բանտումը նստացրավ, ասավ՝ քո ի՞նչ գործն ա, որ խառնվում ես: Օհաննեսի հինգերտինքը գնացին և բանտից դուրս բերեցին Օհաննեսին: Մի քանի անգամ էլ իմ ձիով ա գնացել սարերը...

Էն էլ եմ հիշում, որ Օհաննեսը ավլուկ էր ուզում, փիփերտ էր ուզում... Ուղարկում էինք... Էն ժամանակ մաշինա չկար, երեք օրումը մինչև Թիֆլիս գնում էինք... Մեզ համար Թիֆլիսիցը յուզա ուղարկել»:

Եվ այսպես ամբողջանում էր Թումանյան մեծության դիմանկարը... Իր էությունը նա միշտ էլ մնաց հայկական, եղավ իր ժողովրդի տառապանքին կարեկից, դարձավ իր հայրենիքի նվիրյալ զավակը և իր կարճատև կյանքում կարողացավ ապրել բոլորի հոգսերով, և բոլորի համար էլ դարձավ հանուր ու մարդկային. «Մի անգամ էլ գնացի Թիֆլիս, մի տեղով անցնելիս, տեսա մեր գեղացի երկու մարդ գինի են խմում: Ասացին Օհաննեսը հիվանդ ա, գնանք մոտը: Գնացինք: Ծանոր հիվանդ էր: Դուրը բաց արինք, տեսանք սեղանը մոտեցրել ա, որ բռնի վեր կենա. Բռնել ա սեղանից, մի քիչ բարձրացել ա ու չի կարողանում շարժվել: Մեզ որ տեսավ, շատ ուրախացավ: «Էդ ոնց ա եղել, որ Ռոստոմի խոտը էրվել ա», - տխուր ասաց նա: Միշտ էդպես կհետաքրքրվեր գեղացիների դարդովը»:

Աղյան գրողի հիշողություններում պիտի մնային Ծովերը, որտեղ նստեցին սովերախիտ ծառերի տակ, այն ծառերի, որտեղ նստել էր Թումանյանը, նրա հետ նաև՝ մեր մյուս մեծերը: Հետո գնացին նայելու Գիղը, որի մեջ մի ժամանակ Թումանյանն էր լողացել, ապա բարձրացան նրա բարձունքը, որի մասին ծանր հիվանդ բանաստեղծը կարոտով հիշել էր դեռ Մոսկվայում: Բայց չկատարվեց Թումանյանի երազանքը. «Չկարողացավ վերջին անգամ տեսնել Գիղը... Նա Ղարաբաղն անգամ չկարողացավ տեսնել: Լեռյին խոստացել էր, իր բժիշկը դարաբաղցի էր՝ «մի շատ լավ, ազիզ տղա»՝ Գրիգոր Մուղյան, նրան էլ էր խոստացել ու չկարողացավ կատարել խոստումը, չկարողացավ անգամ Ալեքսանդրապոլ մեկնել՝ «Անուշ» օպերայի առաջին ներկայացմանը... Ժամանակ չունեք»:

Վերջում մի քանի խոսքով ուզում եմ ասել, որ «Էն Լոռու ձորը» էստեն հեղինակի խորհրդածություններով հագեցած մոտ կես դար առաջվա իրական փաստագրություն է: Թումանյանական ընթերցումներն առայսօր էլ լրացվում են հետաքրքրական նյութերով ու դիտարկումներով, այս նույն տուն-թանգարանը, կարծում եմ, ամեն տարի կազմակերպում է հայ մեծ բանաստեղծի կյանքի ու ստեղծագործության ուսումնասիրությանը նվիրված գիտաժողովներ, միշտ էլ ուշագրավ տեղեկությունները Թումանյանի մասին լուսաբանվում են, հետևաբար Լևոն Աղյանի այս ստեղծագործությունն իր արժանվույն տեղը պետք է ունենա թումանյանագիտության հարստացման գործում:

ՎԵՐՉԱԲԱՆԻ ԽՈՍՔ...

ՈՐՊԵՍ ՍԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Բավականին խնամքով եմ պատրաստվում և երկար մտմտում՝ աշակերտների հետ բոլոր այն գեղարվեստական ստեղծագործությունները հրամցնելիս, որոնցից նրանք պետք է նյութ քաղեն: Ինձ թերևս հուզում է նրանց բարոյական ու հոգևոր դաստիարակության, ներքին արժեքների ձևավորման հարցը: Բոլոր դարերում էլ գրականությունը եղել է հասարակության զարգացման առաջատարը, հոգևոր հասունության նշանդրը: Չգիտեմ, թե ռազմավարական նշանակության ինչ ծրագրեր են մշակում մեր պետական բարձր այրերը, բայց գիտեմ մի բան, մենք՝ ուսուցիչներս, գաղափարախոսություն իրականացնելու գործում շատ ավելի շահեկան դիրքում ենք, որովհետև ամեն օր շփվում ենք մատաղ սերնդի հետ, ովքեր հոգևոր սննդի քաղց ունեն:

Ես գեղարվեստական գրականության նյութի մատուցումը վաղուց արդեն դարձրել եմ աշակերտությանը ոչ միայն դեպի գիրքը բերելու, այլև նրանց բարոյական դաստիարակության իրականացման հիմնական մեխանիզմը: Ըստ որում, մատուցվող նյութերը կարող են դուրս լինել նաև ծրագրային նյութերի շրջանակներից: Այս առումով անմասն չեն նաև արցախահայ գրողների ստեղծագործությունները:

Փաստեմ, որ Լևոն Աղյանի ստեղծագործությունների անդրադարձը լայն արձագանք ունեցավ իմ աշակերտության շրջանում: Եվ նրանից շատերը հուզազգացմունքային բուռն տպավորվածությամբ արտահայտվեցին նրա ստեղծագործությունների այս կամ այն հերոսի կամ իրադարձությունների մասին: Ըստ իս, այդ անդրադարձները յուրատիպ ինքնախոստովանություններ են, ինչպես իմ՝ ուսուցչիս, այնպես էլ նրա ստեղծագործություններն ընթերցած աշակերտների համար...

Մանկավարժի ոգևորությունից ծնված ներքին մեծ հրճվանք եմ զգում, երբ համոզվում եմ, որ հերթական անգամ հաջողվել է ինձ գրքին մոտեցնել իմ աշակերտներին, ու լավատեսությունս քառասպատկվում է: Պատմականություն, ժողովրդայնություն, ազգային ավանդույթներ, կարոտով ու կրակով լեցուն հայրենի եզերք, որի առանցքում Արցախ աշխարհի հայ մարդն է՝ իր անձնական ու անանձնական ցավով, ուրախությամբ, հույզերով ու խոհերով... Արցախ աշխարհի հրաշք բնություն, մաքառումով, բայց նաև ներդաշնակությամբ լցված հայրենի

եզերք... այսպիսինն է աղյանական խոհը, ապրումն ու ասելիքը:

Ակամայից շատ երկար ձգվող երկխոսություն ստացվեց իմ ու գրող Լևոն Աղյանի հետ: Իրականում չկայացած, բայց իմ խոհերում ու ներքին խոսքում վաղուց խմորված ու հունցված երկխոսություն, որով նոր մտքեր ու մտահղացումներ ունեցա, ապրումների նոր փորձ եփվեց իմ մեջ, կենսադիրքի ու համոզմունքների նոր բարձունք նվաճեցի: Այդտեղ ինձ օգտակար եղան նաև աշակերտներիս «հայտնագործությունները»՝ նրանց մտքի փայլատակումները: Ու եղավ այնպես, որ «Իրիկնային աղջամուղջ» վիպակի Շահում տատի հետ դիմավորեցի այգը, նրա հոգսերով միջօրե ապրեցի, ապա անցածս կյանքի վերհուշով հասս մայրամուտի գիրկը: Իրականում գեղագիտական կարևոր դերեր կատարեցին Լևոն Աղյանի ստեղծագործությունների գրեթե բոլոր հերոսները, որոնք հորինված չեն, շատ իրական են ու հարագատ, ինչպես մաթևոսյանական արձակում է. «Յուրաքանչյուր իրական մարդ դարերի աշխատանք է, հազար տարվա գոյություն, ծնակուտցի ցանկացած մարդու մեջ շեքսպիրյան ողբերգություն կա, շիլլերյան ճախրանք, տոլստոյական մաքրություն, էլ ինչո՞ւ պիտի մարդ հորինեն, կյանք հորինեն» (Հրանտ Մաթևոսյան, «Ես ես եմ», Եր., 2005, էջ 371):

Ինձ համար կենսունակ ու ապրեցնող եղան բոլոր հերոսները, դիպվածներն ու դեպքերը, որոնք կյանքի խորքերում թաքնված հարցադրումներով լինելիության նոր խոհեր ծնեցին իմ մեջ. մերժել թուլությունն ու խեղճությունը, կոփել միտքն ու կամքը, ունենալ աստվածաշնչյան Հոբի իմաստությունն ու համբերությունը...Ու այսպես, այնկողմնային ու անդին, գիտակցական ու անգիտակցական աշխարհում հայ մարդու տառապալից ուղին, արցախահայ գյուղի ու գյուղացու անվերջ մաքառումի պատմությունը, որից ածանցվում է գոյի իմաստության գաղափարը, ակամայից դարձան իմը, մտան իմ տարածք և երկար ժամանակ դարձան իմ մանկավարժական խոհերի ու գաղափարների ուղեկիցը:

Աղյան գրողի բոլոր ստեղծագործություններում էլ ռիթմերն ապրեցնում են: Կյանքի կորուստներն անարցունք մնացած մարդու ճակատը դարձնում են արժանապատիվ ու վեհ, և բնավ անժամանակ ծերացումից կյանքը չի իմաստագրկվում...նա չի ընտելանում խավարին, այլ դառնում է իր ապրած ժամանակների ու դառը իրականության փրկագինը: Այսպես, հենց այսպես են կոփվում ճիշտ մարդու միտքը, հոգին ու վարքը...

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

Ինձ վաղուց հարազատ դարձած, Ադյա՛ն, շնորհակալության խոսքեր եմ հղում Ձեզ, որ մեր՝ իրականում չկայացած երկխոսությամբ ես՝ մանկավարժս, յուրօրինակ ձևով պեղեցի իմ ճշմարտությունը, իմ ու արցախցու ինքնությունը, որով կշարունակեմ ճիշտ սնունդ մատուցել աշակերտներին: Ձեր «Հեռացող եզերք» վեպն ու մյուս բոլոր ստեղծագործություններն ապրիլյան քառօրյա պատերազմի դառն ու դժնդակ օրերին հայրենի եզերքս նորովի արժևորելու ու պաշտելու գաղափարախոսության գրական մանիֆեստ դարձան: Ու ես այլևս խենթորեն զգայուն եմ իմ հայրենի ամեն մի թիզ հողի նկատմամբ: Ես իմ թանկ աշակերտության հզոր բանակով Ձեր կերտած հայրենի եզերքի վավերական հերոսներն ենք՝ ժամանակի ցնցումներին ականջալուր... իսկ եզերքը սոսկ տարածության մետֆոր չէ, այն մեր արժանապատվությունն ու ես-ն է... Շարունակե՛ք ստեղծագործել: Ու թող անսպառ լինի Ձեր տաղանդը....

Հարգանքներով՝ ՆԱՏԱՇԱ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

*Հայկական լրատվական՝ Լոս Անջելեսից,
«Մանկավարժի անկյուն», 2017-07-24
<http://www.usarmenianews.com/am-n-9325.html>*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսուցիչն ու գրողը՝ անտեսանելի գրուցակիցներ 3

Լևոն Ադյան հայ տարագիր՝ հեռավոր եզերքից 5

Հայ տարագիր Լևոն Ադյանի հուշարձան դարձած
«Հեռացող եզերքը» 7

Մի տխուր «Հեռացող եզերք» 8

Դարավերջի ոճրագործության դատապարտում
«Հեռացող եզերք» գրքի վերլուծության շրջանակներում 12

Ուսուցչուհի՛, ես սիրում եմ ձեզ 14

Այդ օրերի միակ փրկությունս այդ գիրքն էր 16

«Հեռացող եզերքի» դաժան գեհեճի վկան 18

Տարագիր հայուհու տարեդարձ, որ իմաստավորվել,
դարձել էր հայրենիք 28

Ծննդյան օրվա անակնկալ 30

Գիրք, որ պիտի կարդան բոլորը 33

Այն կապույտ, շքեղ կազմով գիրքը 35

Այդ գիրքն ընթերցելիս տաք արցունքները գլորվում էին այտերիս 37

Անցյալում մնացած մի անհոգ մանկություն 39

Կանչում է նրան արցախական մի եղեմական բույր 41

Անցած դարավերջի ոճրագործության անխոս վկան 43

Կարդանք ականատեսի այս գիրքը 45

Գրքի քննարկման հուշ-ցերեկույթ նահատակների հիշատակին 47

Բացում ենք սիրով, ընթերցում՝ հափշտակված,
փակում՝ ափսոսանքով 50

«Իրիկնային աղջամուղջի» մի հոյակերտ քանդակ 53

Իրիկնային աղջամուղջի տխրության գույնը 58

Անսահման տխրության մանրաքանդակյա խոհեր 60

Այն հեռավոր ամռան կրակոտ հեռուները 66

Կյանքի մի գիրք և կորցրած մի սեր 71

Նվիրում 73

Գրողն ու ուսուցիչը... Ժամանակի մեջ և անդին

Հեռուներում տարագիր հայերի կարոտի երգն է հնչում	75
Հեռու լեռներում խնկարկվող մի սեր	77
Աշնանային ցրտերում դեզերող սերը	82
Քննարկման թեման՝ դպրոցական սեր	88
Գրքի քննարկում, որ մի նոր կյանքի դպրոց էր ուսուցանում	90
«Աշնանային ցրտերի» մեղադրվող կերպարը	92
Խոհերս հանձնում եմ թղթին	95
Ես նորից դպրոցականների հետ եմ... ուրեմն շուրջս խաղաղ է	97
Տղամարդն արժե այնքան, որքան իր խոսքը	100
Չովասուն թավ անտառի մի հեռավոր վերիուշ	103
Հիացմունք պարզևող այս գիրքը միշտ մտքիս մեջ կմնա	109
Դպրոցական սիրո մի պատմություն	111
Ե՛վ սիրելն ունի սահման, և՛ ներելը	113
Պատմություն թուխ ճայի, կապուտակ ծովի ու երիտասարդ բանաստեղծի մասին	116
Աշակերտուհուս երկփեղկված մտորումները	122
Բնությունը Լևոն Ադյանի արձակում	124
Ասք էն Լոռու ձորվա հայոց մեծ բանաստեղծի մասին	132
Վերջաբանի խոսք... Որպես մենախոսություն	139

ՆԱՏԱՇԱ ՄԻՔԱՅԵԼԻ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ԳՐՈՂՆ ՈՒ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ...

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԵՋ ԵՎ ԱՆԳԻՆ

Խմբագիր՝	Լուսինե Ղարախանյան
Սրբագրիչ՝	Մարինա Ավանեսյան
Համակարգչային շարվածքը՝	Գայանե Խաչատրյանի
Էջադրումը՝	Թամար Հարությունյանի
Կազմի ձևավորումը՝	Մարինե Սայիյանի

Թուղթը՝ օֆսեթ, տպագրությունը՝ օֆսեթ, չափսը՝ 60x84^{1/16}:
Ծավալը՝ 9 տպ. մամուլ: Տպաքանակը՝ 250:

Տպագրվել է «Դիզակ պլյուս» հրատարակչության տպարանում
Հ. Հակոբյան 25
Ստեփանակերտ 2017